

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2007:29
ISSN 1654-0247

Hur barn prioriteras på folkbibliotek

En kvalitativ studie om barns tillgång till biblioteksverksamhet

ANNIKA HOLMBERG
LAILA PETERSON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Författarna

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel Hur barn prioriteras på folkbibliotek: en kvalitativ studie om barns tillgång till biblioteksverksamhet.

Engelsk titel How children gives priority at public libraries: a qualitative study about children's access to library activities.

Författare Annika Holmberg, Laila Peterson

Färdigställt 2007

Handledare Torgil Persson

Abstract The purpose of this master's thesis is to investigate children's access to specific children's activities at Swedish public libraries 2005. The thesis is based on literature studies and qualitative interviews with children's librarians, library directors and local politicians at two demographically different libraries in Gothenburg.

The sub questions are: What measures exist to promote children's access to public libraries and children's activities when it comes to: law and other political statements: different efforts on the state level and different efforts on the municipal level in the direct activity with children at public libraries? What driving forces and needs justify activities for children at public libraries? How will the responsible persons judge that the efforts are sufficient?

The result of the study shows that children's access to library activity has increased in the last couple of years due to reorganization, economic savings with closing down of library affiliates and because libraries have given priority to other things, like IT and new media. Children's librarians have got new assignments and less time for children's activity.

The conclusion of our investigation is that children's librarians are ambitious in their work, but unfortunately don't give children's library activity adequate resources. Maybe due to the unwillingness of library directors and politicians to give priority to any target group before another group, despite their commission that children shall be given priority at Swedish public libraries.

Nyckelord folkbibliotek, barnbiblioteksverksamhet, biblioteksservice, biblioteksbehov, folkbibliotekets drivkrafter

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 Bakgrund	2
1.1.1 Barnverksamheten	2
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Avgränsningar	4
1.4 Tidigare forskning	4
1.5 Metod	5
1.6 Teoretiskt ramverk	7
2 BARNNS VILLKOR I FÖRÄNDRINGSTIDER	10
2.1 Barns levnads- och uppväxtvillkor	10
2.2 Barns läsning	11
2.3 Folkbibliotekets utveckling från 1970 till 2000-talet	13
2.4 Folkbibliotek i Sverige	13
2.5 Det lokala folkbiblioteket	15
2.6 Barn, tweens och bibliotek	16
2.7 Barnbibliotek och datorer	16
3 LAGAR OCH POLITISKA RIKTLINJER	18
3.1 Svensk kulturpolitik i barnperspektiv	18
3.2 Bibliotekslagen	19
3.3 FN: s konvention om barnets rättigheter	19
3.4 Unescos folkbiblioteksmanifest	21
3.5 Statliga åtgärder	22
4 STATLIGA LÄSFRÄMJANDE INSATSER	24
4.1 Inköpsstöd	24
4.2 En bok för alla	24
4.3 Bokjuryn	24
4.4 Barnens bibliotek	25
4.5 Bibliotekariernas utbildning	25

5 INTERVJUREDOVISNING	26
5.1 Bibliotek A	26
5.2 Behov	27
5.3 Drivkrafter	28
5.4 Är det tillräckligt.....	30
5.5 Bibliotek B	31
5.6 Behov	32
5.7 Drivkrafter	35
5.8 Är det tillräckligt.....	36
6 ANALYS, DISKUSSION OCH AVSLUTANDE REFLEKTION.....	38
6.1 Åtgärder som existerar för att främja barns tillgång till folkbibliotek och dess verksamhet	38
6.1.1 Lagar och politiska riktlinjer	38
6.1.2 Olika insatser på statlig nivå.....	39
6.1.3 Olika insatser på kommunal nivå i den direkta biblioteksverksamheten	40
6.2 Vilka drivkrafter och behov motiverar barnverksamhet på folkbibliotek	44
6.3 Hur bedömer de som ansvarar för barnverksamhet att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga	49
6.4 Avslutande reflektion.....	50
7. SAMMANFATTNING.....	54
KÄLLFÖRTECKNING	56
BILAGA	60
Intervjuguide	60

1 Inledning

Med erfarenhet som föräldrar samt att vi båda har arbetat inom förskola i många år inser vi hur viktigt språket är för barnets utveckling och framtid. Ann-Katrin Svensson fil.dr i pedagogik menar att studier pekar på att språkinläringen börjar redan under fosterstadiet då barnet hör sin mammas språkmelodi. Därefter fortsätter språkutvecklingen i det dagliga samspelet mellan barnet och dess omgivning då det lyssnar och samtalar om vad de ser, hör och upplever (1998, s.91).

Ett ovärderligt redskap när det gäller att stimulera barns läs- och skrivutveckling anser vi är att erbjuda dem positiva erfarenheter av litteratur. Om barn förknippar läsande och böcker med något lustfyllt redan från tidig ålder så tror vi att de har mycket att vinna i många avseenden, vilket vi menar sammanfattas bra i kulturrådets rapport *Om läsning - mer eller mindre?*:

Att "läsa bok" kommer att bli ett starkt klasskiljande moment i framtiden. De som kan läsa 300 sidor utan bilder och rubriker, hålla texten, ta den till sig, skapa en egen bild och ett eget innehåll av den och möjligen t.o.m. omsätta den i egna anteckningar, är de som kommer att förstå vad allting går ut på (2004, s. 21).

Vi menar att folkbiblioteket kan spela en viktig roll som komplement till barns övriga miljö, såsom hemmet, förskola och skola, för att bli kompetenta läsare. Vi har förstått att det är många som delar denna åsikt bl. a. Bente Buchhave lärare vid Biblioteksskolan i Aalborg (1997 s.72). Vidare menar Eyre bibliotekarie och forskare i Wales att folkbiblioteket kan utgöra en plats där barn kan finna en frizon, där läsglädje kan få spira utan krav på prestationer (1996 s.177). Att uppmuntra barn till att läsa böcker handlar inte bara om att de ska utvecklas till kompetenta läsare, en annan aspekt som vi tycker är minst lika viktig belyser Astrid Lindgren då hon lyfter fram bokens förmåga att "sätta barnsjälen i gungning" (Barnbokens ställning 1996 s.11). Ytterligare en aspekt belyser Kerstin Rydsjö universitetsadjunkt på Bibliotekshögskolan i Borås när hon framhåller att dagens barn lever i en snabbt föränderlig värld, med ett enormt medieutbud och en snabb teknisk utveckling. Det krävs läsfärdigheter för att kunna ta till sig och kunna sovra i all information som vi omges av. Rydsjö menar att barnbibliotekarier skulle kunna hjälpa barn att utveckla sin medieanvändning (Rydsjö 1997, s.39). Globaliseringen leder till att barn världen över får alltmer gemensamma referensramar både på gott och ont. Det negativa menar vi är att det kan leda till en allt för stor likformighet i kulturutbudet. Buchhave pekar på att folkbiblioteket kan fungera som ett komplement där barn har möjlighet att ta del av ett brett utbud av både inhemsk och utländsk litteratur samt andra medier, kanske som motpol till det kommersiella kulturutbudet (Buchhave 1997, s.71).

Per Linell, professor vid institutionen för språk och kultur i Linköping, ser det som en grundläggande mänsklig rättighet att alla bör få tillgång till ett fullgott språk och han menar vidare att "Om demokratiska principer ska kunna förverkligas, måste åtgärder sättas in också i det språkliga arvet, så att alla barn ges möjlighet att få utveckla sitt språk" (1982, s.267). Att alla barn ska ha tillgång till bibliotek och litteratur är något som många verkar vara överens om, vilket bland annat bekräfts i olika statliga dokument som till exempel bibliotekslagen och de kulturpolitiska målen. I *Unescos Folkbiblioteksmanifest* står att utläsa att en av folkbibliotekets huvuduppgifter är att verka för läskunnighet genom att "skapa och stärka läsvanor hos barn redan från tidig ålder" (s.10). *FN: s konvention om barnets rättigheter* är ett övergripande styrdokument som pekar på att barn ska ha god tillgång till litteratur. Trots att det finns en utbredd medvetenhet om hur viktigt det är att barn kommer i kontakt med bibliotek och böck-

er, har vi uppmärksammat rapporter som påvisar att villkoren för barns tillgång till litteratur har försämrats. Dessutom ser situationen olika ut beroende på var och hur man växer upp. Vi har också sett tendenser till att biblioteksfilialer läggs ner i förorter och på mindre orter vilket bidrar till minskad tillgänglighet. Ett skäl till försämringarna kan, enligt *Barnbokens ställning*, vara de ekonomiska besparingar som gjorts i kommunerna, som har resulterat i att biblioteken inte längre prioriterar barnverksamheten (1996, s.9). Vi har genom våra arbeten inom den kommunala förskolan upplevt konsekvenserna av kommunernas ekonomiska besparingar. Dessa besparingar har i många fall lett till försämrade villkor för barnen i form av bland annat större barngrupper och minskad personaltäthet. När det gäller samarbete mellan bibliotek och förskola är vår erfarenhet att detta arbete successivt avtagit, vilket vi tror beror på den tilltagande arbetsbelastningen för personal på förskola och på bibliotek som en följd av kommunernas besparingar. På en förskola där en utav oss arbetar tog en personal kontakt med barnbibliotekarien på kommunens bibliotek. Hon tillfrågades att komma och prata om barnböcker på ett föräldramöte. Förskolan fick till svar att detta inte längre tillhör hennes arbetsuppgifter. Ett annat exempel är att det har blivit svårare för många förskolor att besöka bibliotek då arbetssituationen blivit förändrad på grund av ovan nämnda orsaker.

1.1 Bakgrund

I följande kapitel beskrivs hur folkbibliotekens barnverksamhet har tagit form från de expansiva åren som började på 1970-talet samt vilka effekter nedskärningarna på 1990-talet åstadkom och vilka konsekvenser de fick på bibliotekets barnverksamhet. Därefter följer vårt syfte och våra frågeställningar samt avgränsningar. Vidare presenterar vi tidigare forskning, metod och teori. Slutligen redovisar vi uppsatsens disposition.

1.1.1 Barnverksamheten

Enligt *Barnbarometern 2002-2003* är biblioteket den kulturinstitution som är mest välbesökt av barn. Folkbibliotek finns i alla Sveriges 290 kommuner.

Lena Lundgren konsulent vid länsbiblioteket i Stockholms län menar att biblioteken fick en viktig roll i samhället i och med den livliga samhällsdebatten på 1960-70-talet. Bibliotekarierna fick nya uppgifter och utifrån de traditionella folkbildningsidealerna utvecklades biblioteksverksamheten. Den rådande ekonomiska högkonjunkturen samt kommunsammanslagningarna mynnade ut i att biblioteken fick ökade resurser. Efter hand inrättades det barnbibliotekarietjänster i de flesta kommuner. Barnbibliotekarierna deltog aktivt i barnkulturdebatten samt i barnens villkor i samhället, menar Lundgren. Med tiden utvecklades ett samarbete med barnomsorgen, skolan samt den kommunala fritidsverksamheten och barnbibliotekarien fick praktisk möjlighet till att nå "alla" barn i bibliotekets upptagningsområde (Lundgren 1996, s.4). I och med de kulturpolitiska mål som antogs 1974 fastslogs att barn- och ungdomar skulle prioriteras och många kommuner arbetade fram ambitiösa kulturprogram där man särskilt lyfte fram verksamhet för barn. Barnverksamheten byggdes ut på ett imponerande sätt under 1970-talet till första halvan på 80-talet, menar Lundgren vidare. Samarbetet utökades till mödra- och barnavårdscentraler, talpedagoger, hemspråkslärare, föreningar och studieförbund m.fl. Länsbiblioteken inrättade i mitten av 1980-talet konsulenttjänster för barnbiblioteksarbetet, dessa konsulenter har spelat en viktig roll i att lyfta fram barnverksamheten, enligt Lundgren. De ordnade studiedagar, utarbetade informationsmaterial samt tog kontakt med landstingens barnhälsoorganisation och på så sett bidrog de till att föra utvecklingen framåt. Bibliotekshögskolan i Borås startade en fortbildning för barnbibliotekarierna 1980 vilket gynnade diskussionen kring barnverksamheten och förde arbetet framåt ytterligare, resonerar Lundgren. I många kommuner hade barnbibliotekarien även ansvar för kommunens övriga barnkultur och hon konstaterar att dennes arbetsuppgifter blev allt mer omfattande. Barnbibliote-

karierna började inse att de inte själva kunde komma i kontakt med ”alla” barn därför började de inrikta sitt arbete mot andra vuxna som arbetar med barn. Bokprat på föräldramöten och studiedagar för lärare var en metod man använde för att få kontakt med de mellanhänder som man var beroende av för att nå ut till så många barn som möjligt (s.5).

Mellan åren 1980 och år 2005 minskade bibliotekets utlåning från 20,3 lån per barn till 18,1 lånade böcker per barn och år (Kulturen i siffror 2006//2 s.16). Att barnbokslånen har minskat kan enligt kulturrådet bero på att bibliotekens närservice till barn blivit sämre i och med en koncentration till större biblioteksenheter. Barns tillgång till böcker och bibliotek beror bland annat på var man bor alternativt i vilken skola eller förskola man går, framhåller kulturrådet i *Barnbokens ställning* (s.11). Enligt *Aktionsgruppen för barnkultur* har biblioteksfilialer minskat successivt sedan 1980-talet. År 1980 fanns det 1670 filialer i Sverige och år 2000 hade de minskat till 1171. Aktionsgruppen har dock inte hittat några siffror på hur filialnedläggningarna har påverkat barns biblioteksvanor (Aktionsgruppen för barnkultur 2005, s.74). Samtidigt konstateras att bibliotekens uppsökande verksamhet på förskolorna minskat kraftigt (s.72).

Parallellt med den negativa utvecklingen påpekar kulturrådet att boken fått ökad konkurrens från andra medier.

Den viktiga och nödvändiga utvecklingsprocessen på informationsteknikområdet som också gäller barnbiblioteksverksamheten, har infallit under en tid då kommunerna tvingats till hårdhänta besparingar. Det finns emellertid ingen motsättning mellan boken och den nya tekniken. Läskunnighet och läsförståelse är en förutsättning för att barnen ska kunna tillgodogöra sig de nya medierna och den nya tekniken (Barnbokens ställning 1996, s.10).

I takt med de förändringar som förekommit på folkbibliotek under 1990-talet såsom omorganisationer, kommunala besparingar, det livslånga lärandet med fokus på de vuxnas lärande, nya medier samt satsningen på informationsteknologi har barnbibliotekarierna enligt *Aktionsgruppen för barnkultur* fått nya arbetsuppgifter. Vilket i sin tur har medfört att de har fått minskad tid till barnverksamhet (s.74). Vi undrar över hur det egentligen är beskaffat med barns tillgång till biblioteksverksamhet och vi är samtidigt intresserade av aspekten att barns tillgång påverkas beroende på var och hur de växer upp. Av den orsaken har vi valt att utföra vår undersökning i två demografiskt olika stadsdelar.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår uppsats är att ta reda på hur det förhåller sig med barns tillgång till barnverksamhet på svenska folkbibliotek år 2005.

Våra frågeställningar är:

1. Vilka åtgärder existerar för att främja barns tillgång till folkbibliotek och dess verksamhet beträffande:

- Lagar och politiska riktlinjer
- Olika insatser på statlig nivå
- Olika insatser på kommunal nivå i den direkta barnverksamheten

2. Vilka drivkrafter och behov motiverar barnverksamhet på folkbibliotek?

3. Hur bedömer de som ansvarar för barnverksamhet att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga?

1.3 Avgränsningar

Vår ambition är att få en inblick över hur barns tillgång till biblioteksverksamhet ser ut på folkbibliotek; hur statliga och kommunala insatser mynnar ut i den direkta barnverksamheten. Vi gör dock inte anspråk på att vara heltäckande när det gäller hur det förhåller sig med barns möjligheter att utnyttja biblioteksverksamhet. Vår intervjuundersökning är begränsad till två folkbibliotek i en storstadsregion. En annan avgränsning vi gör är att vi väljer bort folkbibliotekets ungdomsverksamhet på grund av uppsatsens omfång. Ytterligare en avgränsning gäller skolbibliotek och dess tillämpning som vi inte kommer att fördjupa oss i. Dock kommer vi att omnämna skolbibliotek när vi diskuterar folkbibliotekets roll. Då vi i vår frågeställning nämner ”de ansvariga” för folkbibliotekens barnverksamhet avser vi politiker med ansvar för biblioteksverksamhet, bibliotekschefer samt barnbibliotekarier i vår intervjuundersökning. Med insatser menar vi de resurser som staten, kommunerna samt biblioteken satsar på biblioteksverksamhet för barn.

1.4 Tidigare forskning

Nedan följer tre forskningsrapporter som vi funnit relevanta för vår studie. Vi menar att de valda forskningsrapporterna på ett bra sätt knyter an till vårt ämnesområde men även i vissa delar styrker uppfattningar som också vi har kommit fram till i vår undersökning. Den första vi presenterar beskriver lokala beslutsfattares synsätt på folkbibliotekets uppgifter. Den andra skildrar bibliotekspersonal och användares uppfattning om folkbibliotekets uppgifter samt vilka målgrupper de anser ska prioriteras. Den tredje studien tar upp folkbibliotek kontra skolbibliotekets olika funktioner ur ett barnperspektiv.

Bosse Jonsson, forskare inom pedagogik, har genomfört en studie som han redovisar i artikeln *Folkbiblioteket i tiden* (1998). Syftet med studien var enligt Jonsson att beskriva vilket synsätt beslutsfattaarna; folkbibliotekschefer och ordföranden i den ansvariga politiska nämnden har på folkbibliotekets uppgifter. Jonsson menar att generellt är bibliotekscheferna och politikerna överens om folkbibliotekens uppgifter, skillnaden ligger i att cheferna talar utifrån sin yrkesroll som verksamhetsföreträdare. Medan politikerna använder sig av politiskt språkbruk som präglas av avstånd till verksamheten samt brist på fackmässiga kunskaper om biblioteksverksamhet. De är dock alla överens om att barn- och ungdomar hör till den främsta målgruppen, påpekar Jonsson. Dock betonar politikerna den uppsökande verksamheten mer än bibliotekscheferna. Den uppsökande verksamheten har enligt de intervjuade inte prioriterats under de senaste åren, menar Jonsson. Det är motsägelsefullt, anser han då de prioriterade målgrupperna räknas till dem som den uppsökande verksamheten riktar sig mot, det vill säga bland andra barn- och ungdom. Istället är det satsande på IT, ut- och ombyggnader av huvudbiblioteks lokaler och inköp av nya media som kommit att utgöra en större andel av bibliotekets budget under de senaste åren, slår Jonsson fast. Det behöver inte finnas någon motsättning mellan IT investering och medieinköp till främst huvudbibliotek och prioritering av målgrupper som t.ex. barn- och ungdom, anser Jonsson. Ett brett litteraturbestånd, datorer och nya medier kan betraktas som metoder för att nå dessa grupper på annat sätt än med den traditionella uppsökande verksamheten, menar Jonsson. Beslutsfattaarnas syn på folkbiblioteket är enligt Jonsson ”tidlöshet”. Trots de sociala, utbildningsmässiga, teknologiska, ekonomiska och andra omdaningar som har ägt rum i samhället under de år som folkbiblioteket vuxit fram, anser beslutsfattaarna att folkbibliotekets uppgifter är de samma och att folkbiblioteket dynamiskt bör följa förändringarna (s.13-18).

Guðrún Thórsteinsdóttir och Ulla Arvidsson doktorander i biblioteks- och informationskunskap vid Göteborgs universitet har i sin forskning *Folkbibliotekets roller och dess användare* (1999) haft som syfte att besvara frågor om hur viktiga användare tycker att folkbiblioteket olika uppgifter är och vilka folkbiblioteket främst är till för (s.6). De menar att tidigare forskning både nationella och internationella, pekar på att bibliotekets främsta och viktigaste roll är att stödja utbildningen i dagens samhälle. Thórsteinsdóttir och Arvidsson urskiljer tre kategorier av utbildning varav den främsta är den formella utbildningen. Kategori två är verksamhet riktad till barn, såsom sagostunder, inköp av barnböcker samt läsfrämjande insatser, som enligt Thórsteinsdóttir och Arvidsson kan räknas som utbildning men främst som en förberedelse till den rent formella utbildningen. Den tredje kategorin är det livslånga lärandet som är en allt viktigare och ökande utbildning i samhället (s.22). Enligt författarna är varken biblioteksanvändarna eller personalen på folkbibliotek villiga att prioritera någon målgrupp framför någon annan i biblioteksverksamheten, de menar att biblioteket är till för alla. Barn prioriterades dock högst av de besökare som svarade att de prioriterade någon användargrupp. Thórsteinsdóttir och Arvidsson frågar sig i studien varför barnfamiljers besök på bibliotek skiljer sig åt avsevärt från kommun till kommun, kan det bero på hur biblioteken i de olika kommunerna utformar sin barnverksamhet eller finns det bibliotek som är mer eller mindre barnvänliga? (s.19). Dock utforskar de inte dessa frågor vidare i den här studien.

Louise Limberg, professor i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås diskuterar i sin artikel *"Libraries for Pleasure Reading and Learning"* (1994) skillnader mellan två bibliotek som barn möter nämligen barnavdelningen på folkbibliotek och skolbiblioteket. Limberg skriver om man frågar barnen själva hur de vill att biblioteket ska vara, ger de ofta samma svar nämligen att det ska finnas massor av böcker samt att de vill kunna få råd och hjälp och upplysningar om böcker. De vill vidare att biblioteket ska vara inbjudande och mysgigt inrett med bekväma möbler samt att det ska vara lugnt och skönt men även liv och rörelse. Barnen vill även kunna låna och lyssna på musik och ha tillgång till datorer, film och spel. Biblioteket ska även vara ett ställe där man kan möta sina vänner (s.7). Limberg menar att medan folkbiblioteket riktar sig mot individen och dess fritid är skolbiblioteket orienterad mot gruppen och skolans styrning. Limberg pekar på att eftersom barnen gör skillnad mellan skola och fritid, är det viktigt att bibliotekarierna gör det samma.

1.5 Metod

Genom litteraturstudier har vi tillförskaffat oss en inblick över hur barns tillgång till biblioteksverksamhet ser ut då vi bl. a. har studerat bibliotekslagen, politiska riktlinjer såväl som olika statliga läsfrämjande insatser. Vi har även valt att använda kvalitativa intervjuer för att med "egna ögon" få en djupare förståelse över vårt uppsatsämne men också för att undersöka om våra resultat i intervjuundersökningen stämmer överens med våra litteraturstudier. Dock är vi medvetna om att vi inte kan dra några allmänna slutsatser av vår undersökning då vi endast har riktat in oss på två bibliotek inom ett storstadsområde. Om vi istället valt en kvantitativ metod hade vi förvisso haft möjlighet att få en mer generell bild i vår undersökning över hur barns tillgång till biblioteksverksamhet ser ut. Vi var emellertid mer intresserade av att få en personlig och nyanserad bild genom det direkta mötet mellan oss och intervjupersonerna. Genom den här sortens intervjuer kan vi få fram helhet och djup genom respondenternas berättelser eftersom vi har möjlighet att ställa följdfrågor och vara flexibla. I intervjuerna har vi använt en intervjuguide med fokus på tre huvudteman, med vardera underrubriken, frågeställningarna har varierat något beroende på om vi intervjuade barnbibliotekarierna, bibliotekscheferna eller politikerna (se bilaga). De olika temana är formulerade som öppna beskrivande frågor utan givna svarsalternativ, för att inte styra respondenterna i deras svar och låta dem

tala fritt. Intervjuguiden har fungerat som en minneskarta över de områden vi ville täcka (Repstad 1999 s.64). Vi har båda varit närvarande under alla intervjuer vilket vi tycker har varit en fördel inte minst för möjligheten att diskutera hur vi tolkar och läser in respondenternas uttalanden, för att sedan kunna återge det som vi utifrån våra frågeställningar uppfattade som väsentligt (s.95).

Vi har valt att undersöka hur barns tillgång till biblioteksverksamhet ser ut i ”verkligheten” genom två bibliotek i Göteborg. Intervjuerna genomförs på folkbibliotek i demografiskt olika stadsdelar, ett inom en väletablerad stadsdel där majoriteten av invånarna är välutbildade och har god inkomst (som vi benämner bibliotek A). Vårt andra val utgör ett folkbibliotek i en mindre bemedlad stadsdel där flertalet av invånarna är låginkomsttagare och där stor arbetslöshet råder samt att området bebos av många olika nationaliteter (bibliotek B). Urvalet av bibliotek grundar vi på att vi har uppmärksammat att barns tillgång till biblioteksverksamhet kan se olika ut beroende på var och hur de växer upp. I bland annat rapporterna *Barnbokens ställning*, *Barns villkor i förändringstider* och *Att växa bland BETONG & KOJOR* har vi kunnat utläsa detta. Därför tycker vi att det är intressant att studera bibliotek i demografiskt olika områden. På så sätt kan vi förutom att få en uppfattning över barns tillgång till biblioteksverksamhet också få en inblick i hur barns olika uppväxt- och levnadsvillkor kan påverka barns tillgång. På de båda biblioteken intervjuade vi barnbibliotekarien och bibliotekschefen. Barnbibliotekarien på bibliotek A är en kvinna i övre medelåldern som har arbetat inom yrket i många år. Bibliotek B:s barnbibliotekarie är även hon en kvinna fast i yngre medelåldern som har arbetat på det aktuella biblioteket i två år. Bibliotekscheferna var båda i övre medelåldern. Chefen på bibliotek A är utbildad bibliotekarie medan bibliotek B:s chef är förskollärare i grunden. För att få ytterligare perspektiv intervjuades en politiker med ansvar för biblioteksverksamhet i vardera berörda stadsdelen. Politiker A är socialdemokrat och politiker B miljöpartist. Valet av politiker skedde utefter deras ansvarsområden, båda har ansvar för kulturfrågor och de båda politikerna företräder partier som är i majoritet. Vårt val av respondenter grundar vi på att de alla har ansvar för den verksamhet som bedrivs för barn på folkbibliotek samt att de representerar olika nivåer i organisationen. Vilket är av intresse för vår uppsats när de ger sin bild av verksamheten. Vi har i samförstånd med de intervjuade valt att de ska förbli anonyma och därför nämner vi inte biblioteken och stadsdelarna vid namn. Samtliga intervjuer genomfördes i april månad 2005 och varade i ca en timma per intervjutillfälle. Vi turades om att ställa frågor och föra anteckningar. Vi anser att det är en bra uppdelning då den som intervjuar bättre kan hålla den röda tråden samt följa upp vad respondenten säger.

I kapitlet analys, diskussion och slutsatser har vi försökt att strukturera vårt material så att det ska bli så överskådligt som möjligt och därmed lättare att tolka. Strukturen i vår analys bygger på våra frågeställningar. Vid tolkningen av våra intervjuer använde vi oss av hermeneutik genom att vi växlade mellan delar och helhet i intervjumaterialet. Vid första läsningen av intervjuerna bildade vi oss en intuitiv allmän mening av anteckningarna för att försöka få en helhetsbild, sedan gick vi tillbaka till de olika frågeställningarna, temana och utsagor från intervjuerna för att försöka hitta deras innebörd och betydelse (Repstad s.103,104). I tolkningen av materialet har vi värderat intervjuerna gentemot vårt teoretiska ramverk men också i förhållande till övrigt material som vi har tagit del i våra litteraturstudier och på så sätt försökt att sätta in vårt intervjuresultat i ett större sammanhang (Repstad s.94). Dessutom vill vi framhålla en medvetenhet om att våra erfarenheter inom den kommunala förskolan är något vi bär med oss in i uppsatsarbetet och förmodligen påverkar den hur vi tolkar vårt material. Främst tänker vi på kommunernas ekonomiska besparingar och dess negativa konsekvenser. Vi analyserar vår undersökning med bakgrund av vad samhällsutvecklingen betytt för barns villkor och i förlängningen vad detta inneburit för barns läsning och biblioteksanvändande.

1.6 Teoretiskt ramverk

Professor Judith Elkin samt forskare Gayner Eyre är medförfattare till boken ”*Focus on the child*” (1996) som handlar om barns biblioteksservice i England. De menar att mycket av innehållet i boken även kan appliceras i andra länder. Det är också den uppfattning vi kommit fram till då vi studerat boken. Genom att tillämpa delar av bokens innehåll på svenska förhållanden när det gäller barns tillgång till biblioteksverksamhet, anser vi att den kan fungera som ett teoretiskt ramverk till vårt uppsatsämne. De kapitel vi har använt oss av är Judith Elkins *Children’s libraries: current practice in action* samt Gayner Eyres *Promoting libraries and literature for young people*. Vi kommer nedan att ta upp folkbibliotekets drivkrafter och barns biblioteksbehov samt faktorer som påverkar barns tillgång till folkbibliotekets barnverksamhet.

När det gäller vilka drivkrafter och behov som motiverar barnverksamhet på folkbibliotek tycker vi Eyre tar upp en grundläggande aspekt när hon menar att innebörden att leva i ett demokratiskt samhälle förutsätter att individen har vissa färdigheter och kunskaper för att kunna medverka i den demokratiska processen. För att barn ska kunna tillförskaffa sig dessa färdigheter och kunskaper måste hon/han rimligen ha tillgång till dessa. Här menar Eyre kan folkbiblioteket genom sin verksamhet göra en insats. Bra biblioteksservice kanske hjälper barnen att förvärva ett ordförråd samt främja läs- och skrivutveckling. Bibliotekets resurser kan även bidra med kunskap om vår omfattande värld och förståelse för andra människor. Eyre menar vidare att barn genom läsning av böcker kan nå självkänedom när de relaterar till olika situationer, händelser och karaktärer. Det centrala i vad bibliotek ska tillhandahålla barn, är att vara stöd i den formella och informella utbildningen, slår Eyre fast. Hon pekar också på att bibliotek är en neutral plats i den bemärkelsen att det individuella barnet har möjlighet att ”växa” genom självständig och gränslös upptäckt. Bibliotek kan ombesörja många områden sammanfattar Eyre såsom barns fritid, utbildande, känslomässiga och intellektuella behov, de kan även erbjuda en unik objektiv källa till information för unga människor.

Folkbibliotekets barnverksamhet har inte någon funktion att fylla om inte barn blir upplysta om dess existens. Därför är det viktigt att de som arbetar inom bibliotek är medvetna om betydelsen med att marknadsföra barnverksamheten. Det är också viktigt att biblioteket marknadsför sin målsättning och utövande inte minst för de som har budget- och beslutsfattande makt. Detta är speciellt relevant för att nå de barn som är i störst behov av att få tillgång till bibliotekets resurser. Eyre framhåller att de ansvariga för bibliotek bör utgå från det individuella barnets behov när de diskuterar barnverksamhetens innehåll och dess marknadsföring. Vidare påpekar hon att barn ofta ses som en homogen grupp men de är alla unika med olika bakgrund såsom etniskt ursprung olika socioekonomiska förhållanden samt att de lever i olika familjekonstellationer. Det existerar även en ojämlikhet bland barn beträffande t ex utbildning, läs- och skrivkunnighet samt närhet till bibliotek. För att förstå det individuella barnets behov krävs kunskap och förståelse av den värld som barn befinner sig i, både när det gäller på en global, nationell och lokal nivå, konstaterar Eyre. Ett tillvägagångssätt när det gäller att förstå barns olika behov är att bibliotek införlivar relationer med allmänheten och marknadsför bibliotekets målsättning och utövande. Hon påpekar dessutom att med tanke på dagens ekonomiska nedskärningar är det särskilt viktigt att förstå barns olika behov för att kunna fördela resurser effektivt och därmed kunna skapa den mest relevanta servicen. När de ansvariga för barnverksamheten på bibliotek vet hur behoven ser ut är nästa steg att se över vilken roll bibliotekets resurser kan spela i barns liv, därefter är det möjligt att arbeta fram strategier som gör att servicen och resurserna blir tillgängliga för så många barn som möjligt (s.176- 178).

Tillgång genomsyrar all biblioteksservice betonar Eyre både beträffande material, litteratur samt möjlighet att utnyttja det större biblioteksnätverket. Denna tillgång förstärks genom vägledning från kunnig och utbildad personal. Hon framhåller behovet av välutbildade och informerade barnbibliotekarier. Personalens attityd kan entusiasmera och uppmuntra barn men de kan också ”få bort” dem för all framtid om de inte blir väl bemötta. Adekvat guidning och ett attraktivt tillgängligt arrangemang av materialet, underlättar för barnen att hitta det de söker och kanske också inspirera till nya upptäckter (s.182).

Elkin pekar på att den framtida inriktningen när det gäller utbildning är en fråga som kommer att påverka bibliotekens roll, både när det gäller folkbibliotek och skolbibliotek. Världen förändras så radikalt och så snabbt och lärande är en sådan omfattande process att inte endast skolan kan ”stå för den”. Elkin hävdar att bibliotek har en roll i lärandeprocessen både idag och i framtiden (s. 247). Samtidigt blir biblioteksprofessionen alltmer medveten om att man måste markera skillnaden mellan skolbibliotekets och folkbibliotekets funktion. Folkbibliotekets roll menar hon är att uppmuntra barn att använda bibliotek och njuta av böcker. Ibland betyder detta rent logiskt ett nära samarbete med skolan, men när samarbete sker ska det yttersta syftet vara att främja biblioteksnyttjande och läs- och skrivkunnighet samt i syfte att göra reklam för böcker (s. 204).

Med hjälp av vårt teoretiska ramverk försöker vi besvara främst vår fråga angående vilka drivkrafter och behov som motiverar barnverksamhet på folkbibliotek samt vilka olika faktorer som påverkar barns tillgång till folkbibliotekets barnverksamhet.

1.7 Uppsatsens disposition

I kapitel ett presenterar vi vårt uppsatsämne i inledningen därefter följer en bakgrund där vi beskriver hur bibliotekets barnverksamhet vuxit fram under perioden 1970 till 2005. Vidare redovisas syfte, frågeställningar och avgränsningar. Därefter uppvisar vi ett urval av tidigare forskning som vi anser vara relevanta för vårt ämne. Den första artikeln belyser lokala beslutsfattarens syn på folkbibliotek. I den andra artikeln besvaras bl. a. frågor om vilka folkbiblioteket främst är till för. Slutligen presenterar vi en artikel som diskuterar skillnaden mellan folk- och skolbibliotek och dess olika roller i syfte att belysa folkbibliotekets funktion. Sedan följer metod där vi beskriver och motiverar vilka tillvägagångssätt vi använt för att genomföra undersökningen. Vidare redovisar vi hur vi har bearbetat och tolkat våra litteraturstudier och intervjuer. I vårt teoretiska ramverk presenterar vi en översikt där olika aspekter angående folkbibliotekens barnverksamhet diskuteras.

Kapitel två handlar om barns villkor i förändringstider. Vi redogör för barns levnads- och uppväxtvillkor, barns läsning, folkbibliotekets utveckling samt barnbiblioteketsutvecklingen specifikt.

Det tredje kapitlet innehåller bibliotekslagen, politiska riktlinjer samt rekommendationer för folkbibliotekets barnverksamhet.

I kapitel fyra redovisar vi olika statliga läsfrämjande insatser.

Det femte kapitlet innehåller intervjuredovisning där vi redogör för intervjuerna med våra respondenter. Vi beskriver även de undersökta biblioteken med en kort presentation.

I kapitel sex tar vi upp analys, diskussion och en avslutande reflektion.

Slutligen sammanfattar vi uppsatsen i sin helhet i kapitel sju.

2 Barns villkor i förändringstider

För att kunna tillförskaffa en uppfattning över hur barns tillgång till folkbibliotekets barnverksamhet ser ut anser vi det nödvändigt att ta reda på hur samhällsutvecklingen påverkat och påverkar barnverksamheten. Vi anser det också vara viktigt att beakta det grundläggande faktum att bibliotek måste ses som en del i samhället och inte som en isolerad företeelse samt att det är den rådande politiska viljan som formulerar de yttre ramar som biblioteket ska verka inom. Sven Nilsson docent i litteraturvetenskap har skrivit om detta i ”*Kulturens nya vägar*” (2003). Nilsson menar att folkbiblioteket har vuxit fram under ett nära samspel med moderniseringsutvecklingen i samhället, boendet, konsumtionen samt massmedierna och populärkulturen (s. 171). I detta kapitel tar vi upp barns uppväxt- och levnadsvillkor, barns läsning, folkbibliotekets allmänna utveckling från 1970 fram till 2006 samt folkbibliotekets utveckling i olika kontext.

2.1 Barns levnads- och uppväxtvillkor

I Storstadskommitténs delbetänkande *Att växa bland BETONG & KOJOR* påvisas att ca 35 % av samtliga barn- och ungdomar mellan 0-17 år i Sverige, bor i vad Storstadskommittén definierar som utsatta stadsdelar som finns i de miljonprogramsområden som byggdes på 1970-talet. Majoriteten av barnen i dessa stadsdelar har utländsk bakgrund. Det råder en hög arbetslöshet i de utsatta områdena, i synnerhet bland barnfamiljer. Generellt är barnfamiljernas ekonomi mycket dålig (s.57). För barn- och ungdomar är det viktigt att ha föräldrar som trivs med sin livssituation och är friska. De flesta barn- och ungdomar som växer upp i de utsatta områdena har en god hälsa och utvecklas väl. Men många av deras föräldrar drabbas av ohälsa, arbetslöshet samt socialbidragsberoende som i sin tur leder till en känsla av utanförskap, vilket inte lämnar deras barn oberörda. Det har konstaterats att en tredjedel av barnen i de utsatta områdena inte klarar fyraårskontrollen på BVC (s.58). Storstadskommittén menar att begreppet levnadsvillkor innebär de villkor som är av betydelse för barn, såsom barn- och ungdomars egna möjligheter samt de resurser som föräldrarna står för som hälsa, föräldrarnas samsättning och ekonomi, boendeförhållande, fritidsvanor samt trygghet och säkerhet. Uppväxtvillkor däremot är enligt storstadskommittén de aspekter som är viktiga för barn- och ungdomars möjligheter i framtiden, i deras väg mot vuxenlivet. Här ingår de resurser som de offentliga institutionerna satsar på barn- och ungdomar och som har betydelse för barn såsom barnomsorg, grundskola samt den kommunala fritids- och kulturverksamheten (s.11). Enligt socialstyrelsens rapport *Barns villkor i förändringstider* 1994:4 har det skett omfattande omorganiseringar i snabb takt ute i kommunerna inte minst i verksamheter som berör barn och unga. Statistiska centralbyrån (SCB) genomförde en studie på uppdrag av Socialstyrelsen av hur verksamheter för barn och unga prioriteras när kommunerna sparar. Studien visar att besparingarna är särskilt stora i storstadsregionerna. Det vanligaste sättet att spara är att minska antalet anställda, ca 90 % av kommunerna har använt sig av personalminskningar för att spara inom barn- och ungdomsverksamheten. I en del kommuner har besparingar och förändringar kunnat genomföras utan några påfallande kvalitets- försämringar. Dock har besparingar och förändringar i delar av storstäder och i förorter skett så snabbt och så omfattande att det har varit svårt att upprätthålla en barn- och ungdomsverksamhet med god kvalitet (s.6-7). Hur mycket nedskärningarna påverkar barn beror på många olika saker, t ex verksamheternas utgångsläge beträffande kostnader, omfattning, kvalitetsnivå samt på de behov som ska tillgodoses, menar socialstyrelsen. Hur besparingarna görs spelar också roll samt hur olika föräldrar kan kompensera sina barn vid minskat utbud och kvalitetsförsämringar i kommunalt finansie-

rad verksamhet. Socialstyrelsen pekar på att samma förändringar kan få helt olika följder för barn från familjer med olika ekonomiska förutsättningar (s.182). De utsatta stadsdelarnas bruttokostnader för den totala verksamheten ökade under år 1992, troligtvis tyder kostnadsökningen på ökade utgifter för socialbidrag och andra insatser som socialtjänsten står för, menar Storstadskommittén. Storstadskommunerna har på så sätt täckt sina kostnader för arbetslöshet och socialbidrag genom att göra nedskärningar på verksamheter som riktar sig främst till barn och unga (s.120).

Från 1970-talet och framåt har barn i ett tidigt skede kommit i kontakt med olika kulturyttringar genom förskola och skola, visar kulturrådets rapport om barns kulturvanor. Särskilt förskolan har kunnat kompensera de barn som inte har tagit del av kommunernas kulturutbud genom sina familjer. Enligt socialstyrelsens rapport befarar kulturrådet att om denna tendens förändras kan segregeringen öka även inom kulturområdet. De grupper som löper störst risk att få sämre tillgång till kulturverksamhet är invandrabarn samt barn- och ungdomar som växer upp i familjer och områden med svaga resurser, menar socialstyrelsen i sin rapport (s.144). Fritidsaktiviteter för barn kräver både ekonomi och tid. Många föräldrar skjutsar sina barn till olika aktiviteter. Denna "fritidstrend" har inte fått genomslag hos barn- och ungdomar i de utsatta områdena. Många av deras föräldrar har mycket "fri tid" på grund av arbetslöshet m.m. men hushållens ekonomi begränsar deras möjlighet att ta del av olika utbud och aktiviteter. Barnen har däremot mycket tid för lek, men enligt Storstadskommitténs antologi *Rosor av betong* (SOU 1997:61) sker barnens lek ofta i en frizon skild från vuxenvärlden på barnens egna villkor (s.39). Små barn är enligt Storstadskommitténs delbetänkande bibliotekens främsta användare och barn- och ungdomars biblioteksbesök är förhållandevis jämnt fördelat mellan olika socioekonomiska samhällsskikt. Det finns relativt gott om bibliotek i de utsatta områdena och många bibliotek gör riktade satsningar mot barn- och ungdomar (s.44). Dock har biblioteken i de utsatta områdena varit föremål för kraftiga bruttokostnads- och personalnedskärningar under åren 1992-95, påpekas det i betänkandet (s.118).

2.2 Barns läsning

Lars Höglund & Eva Wahlström skriver i sin artikel *Bibliotek & Läsning. Förändring och kontinuitet* 2005 att den svenska befolkningen använder de svenska folkbiblioteken i stor utsträckning, men sedan ett par år tillbaka använder ännu fler Internet, det har dock inte påverkat biblioteksbesöken. Däremot finns det en långsiktig nedåtgående trend när det gäller utlåning av böcker. En på lång sikt nedåtgående tendens i utlåning av barn- och ungdomsböcker kan vara ett varningstecken inför framtiden, menar Höglund & Wahlström. Under de senaste 10 åren syns både stora förändringar och kontinuitet i befolkningens läs-, låne- och datorvanor, det påvisas även stora skillnader mellan olika grupper när det gäller biblioteksbesök, läsning av böcker eller användning av Internet (s.2).

Vidare lyfter Höglund & Wahlström fram två uppgifter där de tycker att folkbiblioteket har en viktig samhällsroll i framtiden; det är barns läsning samt förmedling av kultur och information till invandrare (s.2). Enligt Höglund & Wahlström har det konstaterats under senare årtionden att en stor andel ungdomar lämnar skolan utan tillräckliga kunskaper i läsning och skrivning (s.7). Höglund & Wahlström slår fast att bibliotek, familj och skola har stor betydelse när det gäller barn och läsning. De kan med gemensamma krafter göra stor skillnad för att stärka barns chanser inför framtiden, vilket är av stor vikt i dagens kunskaps- och informationssamhälle ur demokratisynpunkt framhåller Höglund & Wahlström. Individer som har ett annat modersmål och kulturbakgrund än svenska kan vara svåra att nå menar de och pekar på att

folkbiblioteket kan spela en samhällsroll i främjandet av integration och demokrati (s.12). Underökningar visar att både första och andra generationens invandrare använder bibliotek i lika stor utsträckning som resten av befolkningen. Höglund & Wahlström anser att en viktig uppgift för biblioteken borde vara att förmedla information och kultur och sedan kunna redovisa hur detta även når svaga grupper i samhället (s.2).

Barnbokslånen dominerar i bibliotekens utlåning, barnboksutlåningen har dock sjunkit; Under år 2005 var antalet barnbokslån i genomsnitt 18,1 barnböcker per barn i åldern 0-14 år medan det år 1980 lånades i genomsnitt 20,3 barnböcker per barn (Kulturen i siffror 2006//2 s.16).

Språkforskare förordar högläsningens betydelse för barns språkutveckling och i förlängningen hur de kan ta till sig och förstå information, både i digital och tryckt form (s.11). Högläsning bidrar till att barn utvecklar sitt ordförråd samt satslära, då ordförrådet i skrivna texter är mer omfattande och varierande än i talspråk. Enligt Höglund & Wahlström finns det inte mycket aktuella uppgifter om hur ofta man läser högt för barn i olika grupper i Sverige. När det gäller läsning för barn dominerar kvinnor i stort sätt i alla utbildningsnivåer, men i gruppen högre tjänstemanna-/akademikerhem tycks mer jämställda förhållanden råda här läser män och kvinnor i stort sätt lika mycket för sina barn (s.7-8).

Enligt medieforskaren Yngve Lindung i utredningen *Boken i tiden*, SOU 1997:141 var nedgången i småbarns läsande märkbar redan i början av 1990-talet. Läsandet har stegvis och tydligt minskat både vad gäller andelen nyttjare och lästid under de senaste 25 åren och det är i första hand hos barn till lågutbildade som nedgången är mest påtaglig, menar han. Vidare påpekar Lindung att nedgången i läsandet var mer uppenbar på mindre orter och något mer bland barn med tillgång till satellit-TV. 71 % av barnen tittade eller läste i böcker själva en genomsnittlig dag medan andelen barn som man läser högt för är 60 %. Flickor läser själva i något större grad än pojkar som oftare har någon som läser för dem (s.40).

Tre fjärdedelar av barn i åldern 3-8 år har dagligen kontakt med böcker. Störst andel läsare och lästid finns bland barn till högutbildade föräldrar. Föräldrarnas utbildning har stor betydelse, för småbarns kontakt med böcker. Flickor är mer intresserade av böcker än pojkar och storstadsregioners barn läser något mer än barn på andra orter (s.41).

Enligt *Barnbarometern* 2002/2003 är de medium som når den stora andelen barn per dag böcker och TV. Boken når en större andel barn 2002/2003, vilket också var fallet under 1980-talet. Tiden som barnen ägnar åt boken, en kvart om dagen, är dock betydligt kortare än den tid som ägnas åt TV. Både andelen barn som dagligen läser böcker och deras lästid har minskat sedan mätningarnas början 1984.

I Kulturrådets *Folkbiblioteken* 2005 framgår att barnböcker hade högsta nyförvärvsandelen 2005 vilket förklaras med att barnböcker slits mer och behöver bytas ut oftare än andra detta medför att andelen nyinköpta böcker blir högre. Sammanlagt lånade biblioteken ut 60,2 miljoner böcker 2005 och 45 % av dessa utgjorde utlåningen av barnböcker (s.13). Sedan år 2000 har antalet böcker i beståndet minskat medan antalet audiovisuella (AV) medier ökat. Sedan 1980 har antalet utlånade böcker minskat med 16 miljoner medan utlåning av audiovisuella (AV) medier har ökat med 9,2 miljoner. Antalet besök fortsätter att minska. I statistiken ingår bara fysiska besök, vilket innebär att elektronisk användning av biblioteket inte redovisas (s.5). Antalet huvudbibliotek uppgick år 2005 till 290 stycken. Till dessa var 1031 filial-

bibliotek knutna. Sedan 1990 har antalet filialer minskat med i genomsnitt 28 stycken per år (s.9).

2.3 Folkbibliotekets utveckling från 1970 till 2000-talet

Nilsson menar att folkbiblioteksverksamheten breddades under 70-talet; Informationsuppgifterna och den sociala biblioteksverksamheten med uppsökande verksamhet växte. Man ville även se biblioteket som ett kulturcentrum med allmänskulturell verksamhet. Även barn- och ungdomsverksamheten expanderade; och allt fler uttalade att barn- och ungdom skulle tillhöra den grupp som har högst prioritet av biblioteksbesökare. I de flesta kommuner byggde man nya bibliotek under 1970- och 80-talen, och filialer rustades upp eller byggdes från början i nya stadsdelar. Utlåningen steg från 52 miljoner lån år 1970 till drygt 78 miljoner lån år 2001 (s.176). I takt med denna process formulerade många bibliotek breda, kulturpolitiska mål och riktlinjer för verksamheten. Den positiva utvecklingen hade sin vändpunkt under 1980-talet vilket resulterade i att folkbibliotekens utlåningssiffror stagnerade eller gick tillbaka, mindre filialer lades ner och det blev allt svårare att skapa en politisk mobilisering kring biblioteksfrågorna (s.171-172). I början av 1990-talet drabbades också biblioteken av den ekonomiska krisen i samhället, och det skedde en omfattande nedläggning av mindre filialer, indragning av bokbussar med mera (s.177). Under 1990-talet har den nya informationstekniken och övergången till det lärande samhället fört med sig förändringar för folkbiblioteken, menar Nilsson. Den tekniska utvecklingen gick hand i hand med de stora utbildningssatsningarna som genomfördes av staten och kommunerna. Informationstekniken stämde väl överens med bibliotekens traditionella nätverkstänkande kring fjärrlån med mera, och biblioteken kunde ganska snabbt anamma och använda webbt tekniken på Internet (s.173). I 2000- talets början formas samhällsutvecklingen av andra krafter såsom globaliserig, informationsteknik samt kunskapskonkurrens osv. men biblioteken står alltjämt mitt i utvecklingen och behåller sitt demokratiska engagemang, menar Nilsson (s.174).

2.4 Folkbibliotek i Sverige

En kommitté med uppdrag från regeringen att utreda frågor angående folkbibliotekets verksamhet tillsätts 1979. Utredningen antog namnet folkbiblioteksutredningen 1980 och den resulterade i ett slutbetänkande *Folkbibliotek i Sverige* (SOU 1984:23) (s. 3). Folkbiblioteksutredningen kommer bland annat fram till att folkbiblioteket kan bidra till att förverkliga de kulturpolitiska mål som riksdagen antog 1974. Från dessa utgångspunkter vill utredningen formulera målen för folkbiblioteket på följande sätt:

Folkbiblioteket är vår viktigaste lokala kulturinstitution och det ska spela en aktiv roll som initiativtagare och samarbetspart i det lokala kulturlivet. Det skall ha ett allsidigt mediebestånd, stå öppet för alla och erbjuda sina tjänster utan kostnad för den enskilde.

Folkbiblioteket skall stimulera människor att söka kunskap och kulturupplevelser och arbeta målmedvetet för att nå ut med verksamheten till allt flera. Det skall uppmuntra kunskapsökandet och därmed bidra till en ökad medvetenhet och till engagemang i den demokratiska processen. Folkbiblioteket skall visa respekt för de enskildes önskemål och behov men alltid främja god kvalitet vid val av medier och aktiviteter (s.12).

I utredningen menar man att med dessa uppsatta mål blir folkbibliotekets verksamhet en del av folkbildningsarbetet i vårt samhälle och det betonas att folkbiblioteket har vuxit fram inom folkbildningen vilket hittills i hög grad präglats insatser och målsättningar. Vidare slår utredningen fast att folkbildningsambitioner också bör vara vägledande för framtiden (s. 12).

Folkbibliotekets arbetssätt och prioriteringar måste påverkas av allmänt hållna mål och riktlinjer framhåller folkbiblioteksutredningen och föreslår att biblioteket arbetar efter nedanstående handlingslinjer:

Folkbiblioteket skall föra en kamp för boken och läsandet

Folkbiblioteksutredningen framhåller att biblioteket ska arbeta med många medier och visa öppenhet mot den utveckling som pågår inom medieområdet. Dock betonas att folkbibliotekets viktigaste uppgift är att göra böcker tillgängliga och stimulera intresset för läsning. Det påpekas också att boken konkurrerar med andra medier och att denna konkurrens kommer att förstärkas i framtiden. Vidare konstateras att litteraturens ställning har försvagats både i skola och i folkbildningsarbete men det pekas också på att insikten ökar när det gäller språkets betydelse för människans utveckling.

Folkbiblioteket skall arbeta för en fri och jämlik tillgång till information

Utredningen påvisar en oro över att framtidens välutvecklade informationssamhälle med avancerad teknik och ett svåröverskådligt informationsflöde kan leda till att vi får en vidgad klyfta mellan oinformerade och välinformerade. Kravet ökar på folkbiblioteket att arbeta för en fri och jämlik tillgång till information.

Folkbiblioteket skall bygga ut den uppsökande verksamheten och knyta till sig förmedlare

Den uppsökande verksamheten menar folkbiblioteksutredningen är effektiv för att nå kontakt med nya grupper och stimulera bokintresset. Man betonar även ett samarbete med förmedlare som kan hjälpa biblioteket att hitta de rätta kontaktpunkterna mellan låntagare och bibliotek.

Folkbiblioteket skall särskilt uppmärksamma barns behov av böcker och läsning

Utredningen kommer fram till att barnen är de flitigaste biblioteksbesökarna. Trots detta faktum satsas det i många fall endast en anspråkslös del av folkbibliotekets resurser på dem. Barns behov blir lätt bortglömda när kulturanslagen fördelas menar folkbiblioteksutredningen vidare (s. 39).

I betänkandet framhålls att det är mycket angeläget att folkbiblioteket arbetar för att öka tillgängligheten av sitt material och sin service, genom de fasta biblioteken, via bokbussar och genom olika former av uppsökande verksamhet. Insatser som stimulerar till läsning skall prioriteras slår utredningen fast (Folkbiblioteksutredningen 1980 s.42). Genom att ständigt arbeta för att öka böckernas tillgänglighet kan folkbiblioteket göra betydelsefulla insatser för att främja läsning bland breda befolkningsgrupper, inte minst bland barn- och ungdom påpekas det. Folkbiblioteksutredningen konstaterar dock att kommunernas medieanslag i reala termer har sjunkit under 1980-talet. Särskilt i det uppsökande arbetet krävs mycket böcker. Att stärka medieanslagen måste därför ges hög prioritet, enligt utredningen (s. 13-14).

Folkbiblioteksutredningen resonerar om läsandets betydelse och menar att läsning inte bara handlar om målinriktad läsning i ett bestämt syfte utan betonar att läsning också är ”lustfyllda strövtåg i litteraturen” och de ser läsandets glädje som en kulturell rättighet. De framhåller återigen barnen som en viktig målgrupp:

Varje barn måste själv erövra sitt språk med hjälp av bild och ord, finna och förstå sin omvärld, få den beskriven och lära sig beskriva den. Det gäller att genom egna erfarenheter komma till insikt om sig själv som självständig individ i samverkan med andra individer. Varje barn, som inte stäcks i sin utveckling, tar denna uppgift på allvar, och i detta på en gång mödosamma och lustfyllda arbete är boken och läsandet ett oundgängligt verktyg, som varje barn måste få möjlighet att bruka (s.42).

Det påpekas dock i utredningen att folkbiblioteket inte ensamt bär detta ansvar utan många gånger utgör ett komplement till annan verksamhet och hänvisar till olika former av utbildning. De menar att det i första hand är skolan som har ansvar för att barn utvecklar sina läsvanor och folkbibliotekets uppgift är att stödja skolan i detta arbete (s.42-43).

2.5 Det lokala folkbiblioteket

Joacim Hansson filosofie doktor i biblioteks- och informationsvetenskap skriver i sin bok *Det lokala folkbiblioteket* om folkbibliotekens roll och betydelse på ett lokalt plan. Hansson menar att samtidigt som informationsteknologin får sitt genombrott under slutet av 1980-talet och början av 90-talet, så pågår en politisk decentralisering, vilket försvagar den strävan efter enhetskunskap och de likformiga värderingar som legat till grund för biblioteken på nationell nivå. Detta menar han banar väg för mer lokala anpassningar av olika verksamheter och han konstaterar att det är den lokala ortens förutsättningar som biblioteket måste anpassas till samt den lokala ortens kultur- och informationsbehov som bör vara grunden för den egna verksamheten. Hansson slår fast att detta är villkor som måste uppfyllas för att verksamheten ska kunna utvecklas och motivera sin plats i den kommunala förvaltningen. Han hävdar vidare att folkbibliotekets oro över att inte platsa där har sedan mitten av 1980-talet kunnat ses som en central drivkraft i såväl den lokala som nationella biblioteksutvecklingen. Det existerar två slags rörelser vid sidan om varandra menar Hansson, dels strävan mot lokalanpassningen, dels ett sökande efter nationella initiativ på andra politiska områden som biblioteken kan kopplas till. Som exempel pekar han på projekt och satsningar inom skola, vuxenutbildning och IT (s.30).

Det lokala folkbibliotekets utbildningsrelaterade roll har ökat kraftigt och har kommit att innebära både framgångar och problem enligt Hansson. Ett problem tar han upp då han befarar;

att det i längden är de mer instrumentella informationsförsörjningsuppgifterna som kommer att dra det längsta strået på bekostnad av de verksamheter som är svårare att mäta och skapa ekonomisk legitimitet för, som t ex arbete mot barn och stöd till grupper som av olika anledningar tillhör de underprivilegierade i det nya högteknologiska kunskapssamhället (s. 39).

Hansson påpekar att det är en viktig skillnad på bildning och utbildning och han hävdar att det ofta är människors utifrån påtvingade behov av utbildning som prioriteras i dagens folkbibliotek. Det lokala folkbiblioteket inskränks i det instrumentella utbildningstänkande som präglar dagens samhälle till något annat än vad det var under 1970-talets ansträngningar att överbrygga sociala skillnader med hjälp av skönlitteratur och allmänskulturell verksamhet (s.40).

Hansson menar att folkbiblioteket alltid har befunnit sig i ett spänningsfält mellan bildning och utbildning. Alltsedan Valfrid Palmgrens vision om biblioteket som ett rum där alla klasskillnader upphör har en sak lyst igenom, nämligen folkbibliotekets roll som brygga mellan olika socialgrupper och som verktyg för strävan att minska sociala klyftor i samhället (s.42). Hansson frågar sig hur de svaga grupperna i samhället ska få tillgång till biblioteken samt den del av samhället som allt mer företräds av Internet och olika digitala medier. Han menar att vi idag vet jämförelsevis lite om bibliotekens roll i det allmänpolitiska arbetet med att utjämna olikheterna i demokratiskt deltagande på såväl lokal som nationell nivå. Viljan finns dock hos

biblioteken att bidra både i det demokratifrämjande som i det socialt utjämnande arbetet, och det finns även formulerat som centralt på alla nivåer, från *Unescos folkbiblioteksmanifest* till lokala biblioteksplaner och projektbeskrivningar, skriver Hansson. Många bibliotek gör ett gott arbete på lokal nivå, men hur det arbetet påverkar den faktiska relationen mellan olika grupper i samhället är svårt att säga, påpekar han (s.42). I Storbritannien har det forskats en del i dessa frågor, forskningen visar enligt Hansson att de brittiska folkbiblioteken har problem med att överbygga de sociala klyftor som i snabb takt håller på att befästa i kunskaps-samhället, skillnader som består i varierande kunnighet att hantera IT såväl som den stora mängd information som krävs för att kunna fungera i dagens samhälle. Vidare visar studierna uppenbara samband med etablerade skillnader mellan olika socialgrupper, både när det gäller etnisk, ekonomisk och i utbildningsmässig bemärkelse. Även om vi idag är mer utbildade än någonsin, talas det om ett växande demokratiskt underskott, det är skillnad på ett utbildat folk och ett bildat, menar Hansson. Det lokala biblioteket har inga problem att legitimeras sin verksamhet i relation till utbildning, men det är svårare att tala om bildning. Samtidigt är det som biblioteken kan göra bättre än några andra, anser Hansson, ingen annanstans finns det förutsättningar för det bildande demokratiska samtalet, oberoende av kommersiella särintressen. Ska folkbiblioteken kunna förverkliga de ideal som ligger till grund för bibliotekens lokala arbete måste dock politiska och ekonomiska förutsättningar finnas. Hansson menar att det krävs mycket av bibliotekarierna för att inte låta sig styras av de krafter, både inom och utom biblioteksvälden, som vill föra deras verksamhet i riktningar som motsäger de fundamentala folkbildande, demokratiutvecklande uppgifter som är det lokala folkbibliotekets (s.44-45).

2.6 Barn, tweens och bibliotek

Sven Nilsson har skrivit en artikel *Barn, tweens och bibliotek* om barn och deras förhållande till bibliotek. Nilsson beskriver moderniseringen av barnbiblioteken som han menar hade sin början på 1970-talet. Han menar att uppmärksamheten flyttades från böckerna till barnen som nu stod i centrum. På barnbiblioteken fokuserade bibliotekarierna på barns expansionskraft och deras behov av att vara aktiva. Det uppmuntrades till lek, sagostunderna utvecklades till dockteater och andra föreställningar. Filmvisningar var vanligt förekommande och det spelades bokbussteater. Det pågick även en livlig debatt om barn och läsning samt barn och kultur. Vidare hävdar Nilsson att barnbiblioteket var en föregångare när det gällde bland annat en friare uppställning av bokhyllor, starkare färger i bibliotekets inredning, bekvämare möbler, effektivare exponering av medierna och fler aktiviteter i biblioteken. Nilsson framställer denna tid som spännande, dynamiskt och innovativt och tillägger att ”det är historia nu”. Dock menar han att det man uppnådde är bestående men hans intryck är att utvecklingskraften har upphört och att debatten avstannat (s.1). Nilsson ställer sig framför allt frågande till om barnbiblioteken kan möta dagens 9-12-åringar, den grupp barn som kommersiella marknadsförare kallar tweens, på deras villkor. Han beskriver 9-12-åringarna som ”sofistikerade och krävande” barn vilka befinner sig i ett vakuum mellan barnbiblioteken och vuxenbiblioteken. Barnbiblioteken upplever Nilsson som präktiga och tungfotade och han pekar på att det som 9-12-åringarna väntar sig att finna på marknaden och bland kompisar väntar de sig också att finna på biblioteken. Han föreslår att biblioteken skulle kunna vara ett forum för utveckling av exempelvis digitalt berättande med video, digitalkamera och redigeringsprogram och Nilsson ifrågasätter varför inte biblioteken har skrivarverkstäder och författarskolor (s.5-6).

2.7 Barnbibliotek och datorer

Lena Lundgren skriver i sin bok *Barn bibliotek datorer 1994* att folkbiblioteken snabbt datoriserades vid mitten av 1980-talet. I den utvecklingen deltog inte barn- och ungdomsavdelning-

arna och barnbibliotekarierna engagerades inte i någon större omfattning. Som anledning till att de inte deltog i datoriseringsarbetet beskrev barnbibliotekarierna att de hade fullt upp med bl.a. bokprat och klassbesök samt att de kunde för lite om datorer. De påpekade också att de hellre ville utveckla det uppsökande arbetet, menar Lundgren (s.3).

Enligt Lundgren har tillgång till kunskap och information aldrig varit självklar. Skillnader i ekonomi, utbildning och social ställning har alltid varit en avgörande aspekt i den enskilda individens chanser att utnyttja samhällets kunskapsstillgångar. När bibliotekskataloger och bibliografier endast finns i datoriserade system och är dyr att utnyttja ökar behovet av offentligt finansierade centraler, där dessa hjälpmedel kan användas kostnadsfritt. Lundgren pekar på att även om datorer blir vanligare i hemmen, kommer aldrig alla barn ha tillgång till datorer och program, biblioteken kan då vara ett komplement både inom informationssökning som i andra områden! (s.99) Lundgren menar vidare om barn- och ungdomar lär sig använda datorer för informationssökning och skrivande, har de tillgång till ett par oundgängliga redskap för sin framtida roll som människor, medborgare och yrkesarbetande (s.98).

Kerstin Rydsjö framhåller i *Biblioteken, barnen, och informationstekniken* 1997 att barnbibliotekarierna uppfattar en resurskonflikt när resurserna krymper på biblioteken, eftersom det leder till att nya medier och böcker ställs mot varandra. Rydsjö ställer sig frågan i sin artikel om resurserna inom bibliotek fördelas överhuvudtaget; får barnen sin beskärda del av "IT-kakan" eller är det bara bokanslaget som delas mellan barn och vuxna? Läsning, litteratur och språkstimulans är de områden som barnbibliotekarierna prioriterar främst och de väljer boken framför datorn. När barns villkor försämras både inom och utom biblioteken, väljer barnbibliotekarierna att försvara basverksamheterna hellre än att lägga resurserna på ny verksamhet, påpekar Rydsjö (s.36). Att göra informationstekniken tillgänglig för alla medborgare är en av folkbibliotekets viktigaste uppgifter, för att överbygga de växande informations- och kunskapsklyftorna i samhället, menar Rydsjö. Om barnbiblioteket vill vara en del av barns fria tid så bör det också vara aktivt, generöst och nyfiket till deras fritid. Rydsjö anser att ny teknik borde kunna integreras med barnbibliotekets övriga verksamhet (s.41).

3 Lagar och politiska riktlinjer

I det här avsnittet beskrivs olika styrdokument och rekommendationer som existerar för att främja barns tillgång till biblioteksverksamhet. Vi redovisar de *Kulturpolitiska målen*, *Bibliotekslagen*, *Rekommendationer för bibliotekens barn- och ungdomsverksamhet*, projektet *Hissa segel och bygga vindskydd*, *Kulturprogram för barn- och ungdom*, *Det ser lite olika ut* (aktionsgruppens för barnkulturs kartläggning över barnkulturområdet), samt aktionsgruppens betänkandet *Tänka framåt men göra nu*, *FN: s konvention om barnets rättigheter*, *Unesco:s folkbiblioteksmanifest*.

3.1 Svensk kulturpolitik i barnperspektiv

Genom införandet av 1974 års kulturpolitik i Sverige blev kulturen i större utsträckning allas angelägenhet då Staten visade sin delaktighet och sitt stöd för kulturen i och med att man införde de kulturpolitiska målen (Regeringens Prop. 1996/97:3, s.15).

1997 antog staten nya kulturpolitiska mål för hela kulturområdet. Propositionen pekar på att barn redan i tidig ålder ska få chans att ta del av ett stort kulturutbud. Regeringen menar att barn inte är en homogen grupp utan individer med olika uppväxtvillkor samt att deras föräldrar har olika ekonomiska förutsättningar och intressen. Enligt propositionen ska barn så tidigt som möjligt komma i kontakt med bl.a. litteratur med stöd av engagerade vuxna. Kulturen blir på så sätt ett betydande verktyg i barns utveckling. Vidare menar regeringen att språket har en stor betydelse för barn- och ungdom och satsning på litteratur och läsande är ett av de prioriterade områdena i propositionen, enligt regeringen (s.23).

Grundtankarna från 1974 års kulturpolitik finns fortfarande kvar, men vissa områden betonas starkare än tidigare och målen har anpassas till de förändringar som skett i samhället. De områden i propositionen som särskilt berör barn är:

Yttrandefrihet: ”att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den”. För att en faktisk yttrandefrihet ska komma till stånd, pekar regeringen på att alla människor i samhället ska ha tillgång till information, kunskaper och ett språk. I FN: s barnkonvention slår man fast att barn ska ha rätt till kulturell yttrandefrihet. För att det ska kunna realiseras krävs att även barn får tillgång till språkliga och kulturella verktyg, menar regeringen (s.28).

Jämställdhet: ”att verka till kulturupplevelser samt till eget skapande”. Villkor för kulturell jämställdhet skapas hos människor när de är unga, menar regeringen. Det är kulturpolitikens uppgift att stärka den kulturella stimulansen i förskola och skola. Alla ska ha möjlighet att uppleva kultur var de än bor, betonar regeringen i propositionen (s.28, 29).

Mångfald: ”att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar”. Likriktning, förtydligande och centralisering, är företeelser som kommersialismens negativa verkningar för med sig, enligt propositionen, men det kan även leda till ökande klyftor mellan olika människor och grupper. Regeringen menar vidare att det är betydelsefullt att barn och unga erbjuds alternativ till det kommersiella kulturutbudet (s. 29).

Kulturarv: ”att bevara och vårda kulturarvet”. I tider när samhället förändras snabbt är tillgång till kunskap om kulturarvet betydelsefullt, påpekar regeringen. Barn och ungas öppenhet

inför intryck från olika delar av världen stimuleras om de känner till sin egna historiska identitet, menar regeringen vidare. Barn med flykting eller invandrarbakgrund ska kunna bära med sig sitt kulturarv och införliva det i sina liv i Sverige, anser regeringen (s.30).

Internationalisering: ”att främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet” Att bidra till att människor med olika kulturell och etnisk bakgrund kan mötas och inspirera varandra samt att se till att integration stimuleras är viktiga uppgifter, enligt propositionen, vidare menar regeringen att främlingsfientlighet och rasism ska bekämpas (s.30).

Folkbiblioteket och dess barnverksamhet har en viktig funktion att fylla och kan medverka aktivt på alla punkter i ovanstående kulturpolitiska mål vilket våra följande avsnitt visar.

3.2 Bibliotekslagen

I bibliotekslagen, som trädde i kraft 1997, prioriteras barn- och ungdomar såtillvida att den pekar på att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt dessa ”genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning”. Dessutom trycker lagen på tillgängligheten då det står att utläsa i andra paragrafen att ”alla medborgare ska ha tillgång till ett folkbibliotek”. Vidare står det att ”varje kommun skall ha ett folkbibliotek” I paragraf tre kan man läsa att ”på folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur”. Lagen säger dessutom att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt bland annat invandrare och andra minoriteter genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa grupps behov.

Bibliotekslagen utökades med ett tillägg som trädde i kraft 2005-01-01. I tillägget uppmanas bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet att samverka, dessutom ska kommuner och landsting anta planer för sin biblioteksverksamhet. Regeringen menar att samordnade insatser skulle kunna bidra till att fler människor får tillgång till biblioteksverksamhet av hög kvalitet. Det står kommuner och landsting fria att själva besluta om utformningen av denna samordning. Dock har Kulturrådet pekat ut ett antal områden, där de menar att ökad samordning och samverkan skulle ge betydelsefulla kulturpolitiska effekter. Kulturrådet lyfter fram tre områden där de anser att gemensam planering är särskilt viktig, där ibland nämns barns tillgång till litteratur. Rådet menar att biblioteket tillsammans med skola och förskola är viktiga resurser för läsande och språkutveckling (Kulturrådet 2005, *Bibliotekslag: SFS 1996:1596*).

3.3 FN: s konvention om barnets rättigheter

Ett övergripande styrdokument för all verksamhet för och med barn är *FN: s konvention om barnets rättigheter*. Barnkonventionen ger en universell definition av vilka rättigheter som bör gälla för barn i hela världen. Sverige ratificerade till barnkonventionen 1990. Viktiga grundbegrepp är att alla barn har samma rättigheter och lika värde samt att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Principen om ”barnets bästa” ska vara som en slags garanti för att barnaspekten inte ska ”köras över när olika intressen kolliderar i samhället”. I Sverige föreslog *Barnkommittén*, en parlamentarisk utredning, att principen om barnets bästa skulle lagfästas och integreras i allt beslutsfattande så även på kommunal nivå, Hammarberg svensk diplomat och journalist pekar bland annat på aspekten

att barns utveckling ska ”säkerställas till det yttersta av samhällets förmåga” när han sammanfattar konventionens budskap (Hammarberg 2000, s. 8-14).

Det som specifikt rör bibliotekets barnverksamhet kan utläsas i följande artiklar:

Artikel 3:

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner (...) skall barnens bästa komma i främsta rummet.

Artikel 4: Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser.

Artikel 17:

Konventionsstaterna (...) skall säkerhetsställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa (...) Konventionsstaterna skall för detta ändamål (...) c) uppmuntra produktion och spridning av barnböcker.

Artikel 31:

1: Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella konstnärliga livet.

Barnombudsmannen (BO) som tillkom 1 juli 1993, har till uppgift att bevaka frågor som angår barn- och ungdomars rättigheter och intressen och då särskilt syna att lagar, författningar och deras tillämpning stämmer överens med barnkonventionen. Till arbetet med socialstyrelsens rapport *Barns villkor i förändringstider* 1994 bidrog (BO) med en skrivelse om vad FN:s barnkonvention då i synnerhet artikel 4, betyder för den kommunala verksamheten. BO menar att arbetet på kommunalt plan är avgörande, men att staten har det yttersta ansvaret för att konventionen följs.

I Sverige utövas en stor del av omsorgen om barn- och ungdomar av kommunerna. Tillsammans med ökad decentralisering och det kommunala självbestämmandet innebär att kommunerna får ett allt större utrymme att själva fördela resurser och utforma verksamheter. Det är således arbetet på den kommunala nivån som blir avgörande för om barnkonventionens principer och krav skall slå igenom i Sverige. En konsekvent tillämpning av konventionen ställer nya krav på kommunernas planering och beslutsunderlag. Ett medvetet barnperspektiv måste på ett helt annat sätt än idag genomsyra kommunernas beslutsfattande med såväl en ekonomisk som kvalitativ värdering av beslut. I detta ligger ett behov av en slags konsekvensbeskrivningar, dvs. en analys av vilka effekter besluten får för barn i förhållande till deras egna rättigheter och behov. För att en sådan värdering överhuvudtaget ska vara meningsfull måste kommunen ha tagit ställning till vad uttrycket barnets bästa i FN:s barnkonvention konkret innebär (s.18-19).

Svensk biblioteks förening har antagit rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet i skriften *På barns och ungdomars villkor*. Dessa rekommendationer bygger på FN:s konvention om barnets rättigheter och är utarbetade av barnbibliotekskonsulenter vid sex olika länsbibliotek. Syftet med *På barns och ungdomars villkor* är att den kan användas som en utgångspunkt för ett tydligare barnperspektiv när mål för biblioteksverksamheten formuleras samt i utformningen av det dagliga arbetet på biblioteket. I rekommendationerna pekar man på att biblioteket ska vara en del av samhällets nätverk för barn- och ungdomar när det gäller bland annat språkutveckling och kulturupplevelser. Biblioteket ska vara ledande för muntligt berättande, upplevelseläsning och för barns och ungdomars eget kunskapssökande. Vidare har biblioteket i uppgift att stimulera till nyfikenhet och läslust samt ska vara aktivt och uppsökande. *På barns och ungdomars villkor* uppmanas också biblioteket att samarbeta med andra såsom föräldrar, barnhälsovård, förskola och skola för att tillsammans lägga grun-

den till det livslånga lärandet samt att hjälpa barn- och ungdomar att skapa sammanhang i deras tillvaro. Det framgår också i rekommendationerna att barns och ungdomars användande av bibliotek inte ska begränsas av ekonomiska hinder. Aspekten att biblioteket ska vara en angelägenhet för alla barn- och ungdomar lyfts också fram (Svensk Biblioteksforening 2003).

Projektet *Hissa segel och bygga vindskydd* har pågått under hösten 2003 och hela 2004 och har ansvarats av Länsbiblioteket i Stockholms län med bidrag från Statens kulturråd. Syftet med projektet har varit att utveckla folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet i enlighet med FN:s konvention om barnens rättigheter samt för att sprida den diskussion som inleddes i och med de ”rekommendationer” som antogs av Svensk biblioteksforening 2003. Namnet *Hissa segel och bygga vindskydd* fick projektet för att slå fast att barnbiblioteken måste stärka förutsättningarna för sin verksamhet med måldokument, resurstilldelning, förankring samt att utveckla det direkta arbetet med barnen i enlighet med barnkonventionen (s.13). Avsikten var att förbättra omvärldsorienteringen, stödja ett reflekterande arbetssätt, uppmuntra lokalt utvecklingsarbete i enlighet med barnkonventionen, lyfta fram spjutspetsarna inom olika nyckelområden och låta dem driva på utvecklingen, förbättra konsulenternas kunskaper i handledning samt att dokumentera och utvärdera i samråd med Kulturrådet. Barnbibliotekarier i sex län har erbjudits att delta i projektet. Det har ordnats seminarier, bildats nätverk samt genomförts utvecklingsprojekt inom projektets ramar (*Hissa segel och bygga vindskydd* 2005, s.23).

3.4 Unescos folkbiblioteksmanifest

Enligt kulturrådet i *Barnbokens ställning* framhålls *Unescos folkbiblioteksmanifest* ofta i den svenska biblioteksdebatten. De påpekar även att manifestet bör kunna fungera som vägledning i folkbiblioteksutvecklingen i Sverige och världen (s.39). *Unescos folkbiblioteksmanifest* antogs första gången 1949. I manifestet beskrevs folkbiblioteket som en demokratisk institution för utbildning och som ett folkets universitet samt som en levande samhällskraft. Manifestet har reviderats två gånger 1972 och det nu gällande 1994. *Unesco* uttrycker i manifestet att ”folkbiblioteket skall vara en levande kraft för främjande av utbildning, kultur och information”. För att medborgarna ska kunna delta i utvecklingen av demokratin menar *Unesco* vidare i manifestet att ”människor är beroende av en fullgod utbildning och en fri obegränsad tillgång till kunskap”. De uppgifter på folkbiblioteket som vänder sig direkt till barnen enligt manifestet är att ”skapa och stärka läsvanor redan i tidig ålder” samt att ”stimulera barns och ungdomars fantasi och kreativitet”. Vidare är *Unescos folkbiblioteksmanifest* rekommendationer för staterna till stöd och utveckling av biblioteksväsendet (*Unescos folkbiblioteksmanifest*. Kulturrådet).

2020 Mars Express: Länsbiblioteken i Jönköping, Skåne och Västra Götaland startade ett projekt *Barn- och ungdomars bibliotek en framtidsspaning* under åren 2004-2006 för att genom en gemensam kraftfull insats arbeta för nytänkande i barn- och ungdomsbibliotek. Frågor de ställde sig var; Hur ska vi möta den snabbt förändrande omvärlden? Kan vi införa ett nytt sätt att tänka när det gäller biblioteksverksamhet, som får oss att följa samhällsutvecklingen i stället för att hamna på efterkälken, i sista vagnen? Trots många projekt och många aktiva, entusiastiska barnbibliotekarier, känns det som den verksamheten på många håll stagnerat”. Länsbiblioteken menar att ”vi kan skapa oss en bild av framtiden genom att tolka vår verklighet nu, men hur ska ett barnbibliotek se ut för att leva upp till de krav, behov och förväntningar som barn- och ungdomar kommer att ha och de krav som samhället kommer att ställa år 2020”? (s.1).

3.5 Statliga åtgärder

1993 fick Kulturrådet i uppdrag från regeringen att i ett treårigt handlingsprogram åskådliggöra de många förslag som Kulturrådets rapport *Att vidga deltagandet i kulturlivet* aktualiserat. I rapporten poängterades att barn- och ungdomskulturen skulle ges prioritet i arbetet. I *Kulturprogram för barn- och ungdom* pekade Kulturrådet på att det behövs ett lyhört och aktivt engagemang hos kommunala politiker, i organisationslivet och hos statliga kulturinstitutioner och myndigheter. Kulturrådet utgick från detta perspektiv när kulturprogrammet utarbetades. Syftet var att stimulera till åtgärder genom att peka på vad kulturinstitutioner, organisationer, kommuner och landsting kunde göra inom barnkulturområdet. Kulturrådet menade att de var väl medvetna om kommunernas och landstingens svårigheter att finansiera sina kulturinsatser. Vidare menade de att enigheten om att barns- och ungdomars kultur skulle prioriteras oftast var total. Trots detta visade det sig att många kommuner och kulturinstitutioner i praktiken inte gjorde denna prioritering (s.7).

I *Kulturprogram för barn- och ungdom* påvisades det även att barn- och ungdomskulturen är beroende av samhällsstöd och Kulturrådet menade att utrymmet för verksamheter och satsningar inom detta område begränsas alltmer av både ekonomiska, organisatoriska och ideologiska skäl. I programmet slår Kulturrådet fast att det krävs mer offensiva insatser, tydligare prioriteringar och bättre samarbete mellan både lokal, regional och central nivå för att kunna upprätthålla en fortsatt tillgång och kvalitet på de olika kulturverksamheterna för barn- och ungdom (Statens Kulturråd 1994, s.11).

2004 utsåg regeringen *En aktionsgrupp för barnkultur* dess huvuduppgift var att lämna förslag på hur barnkulturens ställning kan stärkas. Bakgrunden till satsningen är enligt regeringen att barn har en prioriterad plats i svensk kulturpolitik. Det råder en bred politisk enighet att satsa på barnkultur, menar regeringen vidare. I juni 2004 beslutade regeringen att satsa 60 miljoner kronor ur *Allmänna arvsfonden* på barn- och ungdomskultur. Under en treårsperiod ska 20 miljoner kronor årligen fördelas på projekt av och för barn- och ungdomar. Projektet ska syfta till att utveckla barns- och ungdomars kulturengagemang och egna skapande, påpekar regeringen. I uppdraget för aktionsgruppen ingår bland annat att lyfta fram kommuner som etablerat former för arbete med barn och kultur som kan tjäna som föredömen. Sedan ska aktionsgruppen, menar regeringen ta initiativ till ett så kallat modellsamarbete mellan kommuner i syfte att förmedla dess exempel och erfarenheter. Det ska gälla arbete med kultur inom bland annat litteratur. Arbetet ska även inriktas mot bibliotekens roll för läsfrämjandet (Aktionsgruppen för barnkultur. Dir. 2004:117).

År 2005 blev *Aktionsgruppen för barnkultur* klara med sin kartläggning över barnkulturområdet; *"Det ser lite olika ut" ... en kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn* (2005-09-29). Aktionsgruppen menar att det i Sverige finns en stark känsla för barnkultur och att det arbetar många engagerade människor med barnkulturverksamhet samt att det startas många bra projekt varje år. Trots detta menar de att det inte är tillräckligt. Aktionsgruppen menar att efter 30 års kulturpolitik kunde man förvänta sig "ett mer strategiskt arbete, med en tydlig röd tråd mellan mål, uppföljning och utveckling" (s. 5). De pekar på att det i vissa regioner bedrivs ett väl strukturerat mål- och uppföljningsarbete. När det gäller barns möjligheter att få tillgång till kommunala kulturcentra där bibliotek ingår, menar aktionsgruppen att det skiljer sig åt beroende på var barnen bor, vilken skola eller förskola de går på, föräldrarnas utbildning samt även i viss mån föräldrarnas ekonomi. Vidare pekar de på det faktum att hur mycket kultur som i själva verket når barn är beroende av hur kommunerna är organiserade. Har biblioteket exempelvis tillräckligt många barnbibliotekarier för uppsökande verksamhet?

Aktionsgruppen lyfter även fram de regionala barnbibliotekskonsulenterna roll som en viktig aspekt då det gäller barns möjlighet att ta del av bibliotekets verksamhet (s.7).

Kartläggningen av den svenska barnkulturen visade att den både är underdimensionerad och ojämnt fördelad i landet. Slump och uppväxtvillkor avgör om och hur mycket kultur barn får ta del av och skapa. Aktionsgruppen för barnkultur trycker på i sitt betänkande *Tänka framåt men göra nu - Så stärker vi barnkulturen* att det krävs kraftfulla insatser om intentionerna som står i FN: s barnkonvention, kulturpolitiska mål och andra styrdokument ska förverkligas. Aktionsgruppen föreslår en kraftig ekonomisk förstärkning. Svenska spel ska under en treårs period ge 300 miljoner per år till satsningar på barnkultur på lokal, regional och nationell nivå genom svenska spels satsning *Ett handslag med barnkulturen*. Enligt aktionsgruppen bör det tillsättas en nationell barnkulturdelegation som ska ha som främsta uppgift att effektivt samordna och utveckla barnkulturen. Det behövs också mer forskning inom barnkultur och den forskning som pågår måste spridas. Vidare menar de att en professur i barnkultur bör inrättas. Aktionsgruppen menar att även boken som konstform bör lyftas fram. Andra förslag från kulturrådet är ett särskilt inköpsstöd för förskolor samt att Barnboksinstitutet får ta över ansvaret för *Bokjuryn*, *Barnbokskatalogen* och webbplatsen *Barnens bibliotek* (SOU 2006:45 s.15-21).

4 Statliga läsfrämjande insatser

I det här kapitlet redovisas statliga stödinsatser som förekommer för att främja barns tillgång till biblioteksverksamhet. Nedan följer en kort redogörelse över inköpsstödet samt stöd till läsfrämjande insatser, *En bok för alla*, *Bokjuryn*, *Barnens bibliotek* samt bibliotekariers utbildning.

4.1 Inköpsstöd

I regeringens proposition 1996/97 föreslogs att ett nytt statsbidrag skulle införas från och med 1997 för inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek. Enligt rapporten *Barnbokens ställning* minskade utlåningen av barnböcker för de yngsta barnen på landets bibliotek främst bland barn till lågutbildade föräldrar. Samtidigt drog biblioteken ner på sin uppsökande verksamhet mot förskolor. Under år 2005 hade Statens Kulturråd 32,5 miljoner kronor att fördela för inköp av barn- och ungdomslitteratur till folk- och skolbibliotek samt i stöd till andra läsfrämjande insatser. Syftet med inköpsstödet är enligt kulturrådet att öka tillgången till litteratur för barn och unga samt att stimulera barn- och ungdomar att läsa böcker. Villkor som kulturrådet ställt upp för att biblioteken ska vara berättigade till stödet är att det ska användas till inköp av barn- och ungdomslitteratur. Bidraget beräknas främst efter kommunstorlek och är mellan 50 000 kronor och högst 1 200 000 kronor per kommun. För att få bidrag påpekar kulturrådet att kommunens anslag för inköp av barn- och ungdoms böcker under ansökningsåret inte får vara lägre än föregående år. Vidare måste kommunen dessutom i ansökan skicka med en plan över hur de tänker arbeta med att ”stimulera barn- och ungas läsning i samverkan med bibliotek, skola och förskola samt göra en översiktlig redovisning över bibliotekens olika läsfrämjande verksamheter”. En del av pengarna för läsfrämjande insatser går till utgivning av Barnbokskatalogen som består av ett urval av årets utgivning av barn- och ungdoms böcker. Katalogen ges ut gratis till bl.a. bibliotek som sedan sprider den vidare till barn och föräldrar (Litteraturstöd. Statens kulturråd).

4.2 En bok för alla

Stadsstödda *En bok för alla* är ett ideellt aktieföretag som ägs av ABF, *Studieförbundet Vuxenskolan*, Föreningen *Ordfront* och Föreningen *En bok för allas vänner*. Syftet med åtgärden är att ge ut och sprida kvalitetslitteratur till lågpris. *En bok för alla* ger ut ett 30-tal barn- och ungdoms böcker per år. De bedriver även läsfrämjande verksamhet i samarbete med olika föreningar, organisationer, skolor och bibliotek (*En bok för alla*).

4.3 Bokjuryn

Bokjuryn är ett projekt som *En bok för alla* samordnar. Det startade 1997 i samarbete mellan bibliotek, barnboksförlag och andra organisationer. Syftet är att stimulera barn- och ungas läsning samt att visa respekt för barn- och ungdomars egna bokval. Barnen delas in i fyra ålderskategorier, 0-6 år, 7-9 år, 10-13 år, och 14-19 år. De ska rösta fram årets bästa böcker ur *Barnbokskatalogen*, de får rösta på en eller flera böcker dock högst fem. De barn som deltar kan t ex vinna författarbesök för sin klass samt presentkort på böcker (*Bokjuryn*. *Barnens bibliotek*).

4.4 Barnens bibliotek

Barnens bibliotek är en nationell webbplats som drivs med stöd från kulturrådet av regionbibliotek Västra Götaland för barn. På webbplatsen kan barn upp till 14 år skicka in egna boktips, texter samt finna länkar som kan vara av intresse för barn. De har även möjlighet att ställa frågor till bibliotekarierna via hemsidan (Barnensbibliotek).

4.5 Bibliotekariernas utbildning

Trots att barn- och ungdomar tillhör en grupp som bl. a. enligt regeringen ska prioriteras på folkbibliotek har vi uppmärksammat att utbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap är bristfällig då det gäller att förmedla kunskap om hur man professionellt arbetar och bemöter barn på bibliotek. Vi anser att det är av stor vikt att alla på biblioteket har vissa gemensamma kunskaper om barn för att personalen på bästa sätt ska kunna förverkliga intentionerna som står i *FN: s barnkonvention*, kulturpolitiska mål, styrdokument samt i olika rekommendationer för bibliotekets barnverksamhet. Enligt Maria Törnfeldt, länsbibliotekarie i Uppsala, anses barnverksamheten ofta vara barnbibliotekariens egen, snarare än en del av det centrala uppdraget för hela biblioteket (Hissa segel och bygga vindskydd 2005, s. 137).

Det finns inte någon särskild utbildning för blivande barnbibliotekarierna, menar *Aktionsgruppen för barnkultur*. På bibliotekshögskolan i Borås erbjuds t.ex. en 5 poängskurs om barn och medier på c- nivå. Det kan också finnas andra kurser som rör barn på de olika bibliotekarietutbildningarna. Men någon grund för att arbeta som barnbibliotekarie har man inte när man kommer ut på sin första tjänst som barnbibliotekarie, påpekar Aktionsgruppen vidare. Det finns en stor efterfrågan på fortbildning från Länsbiblioteken om bl.a. pedagogik, barnlitteratur och barns utveckling (s.77). Länsbibliotekariernas konsulenter har enligt Aktionsgruppen tagit fram ett antal förslag för att utveckla bibliotekens barn- och ungdoms verksamhet. Ett förslag är att granska "utbildningen" av barnbibliotekarierna genom att syna grundutbildningarna för biblioteks- och informationsvetenskap ur ett barn- och ungdomsperspektiv. Ett annat förslag är att man initierar fortbildning för redan verksamma bibliotekarierna. Ytterligare ett förslag är att starta sektorsövergripande fortbildningar och konferenser om barns språkutveckling och andra ämnesövergripande områden (s.78).

I *Unescos folkbiblioteksmanifest* hävdas att grundutbildning och fortbildning för bibliotekarierna är en förutsättning för en fullgod kvalitet på bibliotekets tjänster. Här pekas också på åtgärder för att kunna leva upp till idealet att nå så många människor som möjligt, för detta ändamål måste det upprättas program för uppsökande verksamhet och för användarutbildning (Unescos folkbiblioteksmanifest 1994, s. 20). Även Feinberg, Kuchner & Feldman medlemmar av *American Library Association* menar att inom biblioteksområdet samt inom bibliotekarietutbildningen behövs det bättre kunskap om barnets tidiga åldrar och hur man ska arbeta mot föräldrar. Med undantag för en introduktion i barnlitteratur, menar Fienderg m.fl. har de flesta bibliotekshögskolor inga kurser som är ämnade att utbilda professionella barnbibliotekarierna med nödvändig bakgrund och specialitet för att ge service åt barn. Genom samarbete med andra utbildningar och att ge utrymme åt mer specialiserade kurser på bibliotekshögskolorna samt utvecklande av fortbildningskurser till redan verksamma bibliotekarierna kan man implementera service till barn och deras familjer i utbildningen, påpekar Feinberg m.fl. (Feinberg, Kuchner & Feldman 1998, s. 89).

5 Intervjuredovisning

I intervjuredovisningen redogör vi för resultatet av våra intervjuer med de utvalda respondenterna. Vi beskriver våra resultat biblioteksvis utefter tre teman nämligen behov, drivkrafter samt är det tillräckligt. För att redovisa så överskådligt och i vårt tycke så intressant som möjligt har vi valt att presentera den intervjuade barnbibliotekarien, bibliotekschefen samt politiker under varje tema på respektive bibliotek. På så sätt menar vi att det blir tydligare att urskilja eventuella likheter och skillnader mellan de båda biblioteken.

Göteborg stad har 21 stadsdelsnämnder. Stadsdelsnämnden har ansvaret för vissa kommunala åtaganden däribland bibliotek. Arbetet styrs av den politiskt utsedda stadsdelsnämnden som består av elva ledamöter. Det finns en stadsdelsförvaltning som har till uppgift att driva de olika verksamheterna enligt stadsdelsnämndens uppdrag. Tanken med stadsdelsnämnder är att medborgarna ska komma närmare beslutsfattarna. Innevånarna kan då lättare påverka viktiga frågor i sin närmiljö. De flesta politikerna bor i stadsdelen vilket gör att de känner till vilka frågor som är viktiga för respektive stadsdel och kan göra bedömningar utifrån lokala förhållanden. Samtliga politiker är fritidspolitiker och har andra arbeten vid sidan om. Sammanträdena är öppna för allmänheten och dessa hålls en gång per månad. På mötena beslutas om långsiktiga och övergripande frågor som rör verksamheterna i stadsdelen. Det kan handla om hur verksamheterna ska bedrivas och hur mycket pengar som ska avsättas av den budget man har (Göteborgs stad).

5.1 Bibliotek A

Det första biblioteket benämner vi bibliotek A. Det är ett bibliotek som ligger i en väletablerad stadsdel där majoriteten av invånarna är högutbildade och har god inkomst. Här bor över 33 000 personer av dessa är ca 4 250 under 15 år. I området finns det 21 förskolor och 6 grundskolor. Stadsdelen är "välmående" utan några större sociala problem. Det finns ett rikt kulturutbud för barn- och ungdom genom musik- och kulturskolan och kulturhuset. Även föreningslivet är mycket aktivt och många föreningar riktar sin verksamhet till de yngre medborgarna i området. Biblioteket ligger i kulturhuset och är väldigt litet till ytan men har Göteborgs näst största upptagningsområde. Det är ett bibliotek som är välbesökt och i kulturhuset är det ofta andra aktiviteter. Här finns områdets öppna förskola, som för övrigt håller i "bibliotekets" sagostund, här förekommer även barnteater och musikföreställningar då besökarna ibland passar på att också besöka biblioteket.

Bibliotekets öppethållande ser ut som följer:

Måndag, tisdag och torsdag 11.00 - 19.00

Onsdag och fredag 11.00 - 15.00

Lördag och söndag 11.00 - 15.00

Biblioteket har stängt två veckor mellan 17/7- 30/7 samt 1 maj till 31 augusti har biblioteket stängt lördag och söndag.

Bibliotekets personal består av en barnbibliotekarie på heltid och en bibliotekarie anställd på 30 timmar samt en chef för kulturhuset på heltid samt 1,5 årsarbetare är anställd som biblioteksassistent.

Barnbibliotekarien är en kvinna i övre medelåldern och har arbetat inom yrket i många år.

Bibliotekschefen är även hon i övre medelåldern och utbildad bibliotekarie, hon arbetar också med biblioteksuppgifter i den direkta verksamheten.

Politikern vi intervjuat är socialdemokrat och han är i övre medelåldern, han är ordförande i stadsdelsnämnden och är ansvarig för bland annat kulturfrågor.

5.2 Behov

Barnbibliotekarie A

I stadsdelen bor genomsnittet av Göteborgs befolkning, stadsdelen är ett typiskt ”medelklassområde”, utan några större sociala problem, berättar respondenten. Hon menar att det är jättesvårt att nå ut till alla barn som finns på grund av att de har ett väldigt stort upptagningsområde i förhållande till bibliotekets storlek både när det gäller lokalernas yta och ifråga om antal anställd personal. Respondenten beskriver att hon arbetar självständigt och har höga ambitioner men känner sig trots allt inte uppgiven. Hon menar vidare att de kringliggande skolorna inte har ”välställda skolbibliotek” vilket ökar hennes arbetsbelastning. Respondenten berättar att vid besök av exempelvis skolklasser och förskolegrupper måste hon möblera om och bära fram stolar varje gång för att möjliggöra dessa besök. Detta för- och efterarbete är både tidskrävande och arbetsamt. Trots tidsförlusten med att möblera om så anser hon att det är mer tidsbesparande än att hon besöker förskolor och skolor. Dessutom vill respondenten att barnen ska ”få upp ögonen” för biblioteket samt att hon kan se många fördelar med att barnen är på plats i bibliotekets lokaler, då de blir bekanta med var biblioteket ligger, och blir förtrogna med miljön och personalen samt att barnen lär sig att låna själva.

Respondenten anser att biblioteket har ett bra öppethållande och är speciellt nöjd över att de har söndagsöppet. Mycket av den uppsökande verksamheten sker innan biblioteket öppnar för allmänheten. Då är skolor och förskolor välkomna att komma på besök, de måste dock ringa innan och boka tid.

Bibliotekschef A

Angående biblioteksbehoven i området svarade respondenten att deras låntagare är ett snitt av Göteborgs befolkning, mestadels medelklass.

Hur biblioteket svarar upp till behoven som finns menar respondenten att: ”Våra låntagare består av en homogen grupp som är lätt att nå ut till, och som saknar större sociala problem.” Vi arbetar mycket med uppsökande verksamhet och bokprat i förskolor och skolor runt omkring i stadsdelen, berättar respondenten vidare.

Beträffande tillgänglighet pekar respondenten på att deras bibliotek har öppet på söndagar. Öppettiderna menar hon kommer att bli ännu bättre så småningom, meningen är att de ska slå ihop sitt bibliotek med grannstadsdelens och bygga ett nytt större tillsammans. Respondenten hoppas att hopslagningen ska leda till att de kan ha generösare öppettider veckans alla dagar.

Politiker A

Respondenten anser att deras stadsdel är ganska välmående utan några större sociala problem. Han menar vidare att många söker sig till stadsdelen, området är välmeriterat och populärt, 8000 av invånarna bor i villa och 24 000 bor i hyresrättslägenheter eller bostadsrätter. Respondenten pekar på att de flesta av stadsdelens invånare är svenskar och cirka 10 % av invånarna är barn med invandrarbakgrund.

Respondenten berättar att biblioteket har ett bra samarbete med förskolor och skolor i stadsdelen. Han menar att de inte har så mycket uppsökande verksamhet direkt till barnen, utan de anställda får rikta sig mer till lärarna i skolan och förskolan och att de i sin tur tar med sig barnen till biblioteket. Respondenten anser att biblioteket ska stå för den ”kravlösa” läslusten då han pekar på att folkbibliotekets verksamhet främst riktar sig mot barnets fritid till skillnad mot skolbibliotekets roll.

Angående hur de anpassar verksamheten efter behoven menar respondenten att de har planer på att inrätta ett nytt kulturhus i området tillsammans med grannstadsdelen. För närvarande ligger stadsdelarnas två bibliotek väldigt nära varandra varav det ena är väldigt litet och trångt. Genom att slå ihop de båda biblioteken kan de spara pengar när båda stadsdelarna är med och finansierar biblioteket. Det kan också bidra till ökat öppethållande, fler aktiviteter, bättre plats att ta emot barngrupper och mer resurser till uppsökande arbete, anser respondenten.

Beträffande barns tillgänglighet menar respondenten att de har fantastiskt bra öppettider och även han pekar på att de är det enda biblioteket förutom stadsbiblioteket som har öppet på söndagar. Anledningen till att biblioteket har söndagsöppet menar respondenten har sin bakgrund i att kulturhuset har andra aktiviteter på söndagar och då beslöt de att även biblioteket skulle vara öppet. Det har bidragit till att biblioteket även fått låntagare från andra stadsdelar. När det nya kulturhuset är byggt kommer biblioteket att kunna ha ännu bättre öppettider. ”Nu stänger de 15.00 två dagar i veckan och det är inte bra”, anser respondenten.

5.3 Drivkrafter

Barnbibliotekarie A

Angående vilka direktiv och riktlinjer respondenten arbetar utefter påpekar hon:

”Det kommer inifrån, det sitter i ryggmärgen.” Hon trycker på att barn- och ungdomar ska prioriteras. Respondenten anser att barn och deras familjer är drivkrafterna och hon menar vidare att det inte behövs några ”skrivna” direktiv och riktlinjer för barnverksamheten.

Respondenten berättar att hon arbetar självständigt och att de inte har några egna nerskrivna mål för barnverksamheten. Hon menar att biblioteket arbetar utefter gemensamma mål med övriga verksamheter i huset. En gång per månad har de biblioteksmöte där man diskuterar verksamheten i stort och inte specifikt barnverksamheten, den menar respondenten att hon sköter själv. Hon påpekar vidare att hon har mest utbyte med barnbibliotekarier på andra bibliotek. Dessa träffar hon vid nätverksmöten som återkommer en gång i månaden hos barnboks-konsulenterna på Stadsbiblioteket samt vid möten med Norra regionens barnbibliotekarier vilka också äger rum en gång per månad.

Bibliotekschef A

Respondenten betonar att kunden alltid är i centrum. Hon menar likt barnbibliotekarie A att direktiv och riktlinjer kommer inifrån och att ”arbetet sitter ryggmärgen”. Vidare slår hon fast att bibliotekslagen är ”uddlös”. Hon anser att barnen är jätteviktiga, ”men vi får göra prioriteringar, det finns andra viktiga grupper också”. Respondenten framhåller att det viktigaste elementet i verksamheten är låntagarna och hon menar att det är viktigt att ha en bra service åt alla. Vi måste fånga upp låntagaren och marknadsföra vår verksamhet, när det gäller barnen gör vi det genom vår uppsökande verksamhet gentemot förskolor och skolor, påpekar hon vidare. Respondenten berättade att när stadsdelsreformen skulle genomföras diskuterades olika besparingar och biblioteket var ett av de föreslagna för nedläggning, vilket gav upphov till folkstorm bland befolkningen och stadsdelsnämnden blev nerringd av arga människor. ”Folk-

biblioteket är väl förankrat i folksjälen och det går inte att lägga ner det hur som helst, biblioteket är viktigt”, betonar respondenten.

Målen för verksamheten är kopplade till varor och tjänster, hävdar respondenten. Hon pekar på att det är viktigt att bedriva uppsökande verksamhet. Vidare menar hon att de inte har några nerskrivna mål specifikt för barnverksamheten. Dock poängterar hon att det är angeläget att ”nä ut” till så många som möjligt och att det är viktigt att barnen blir väl bemötta när de kommer till biblioteket samt att all personal bör vara engagerad i barnen, inte bara barnbibliotekarien. Respondenten påpekar att bibliotekens barnavdelningar ofta ser ungefär likadana ut och hon berättar att hon för en tid sedan besökte ett nybyggt bibliotek där barnavdelningen var liten och inklämd. När det påtalade kulturhusets bibliotek ska byggas hävdar respondenten att en stor barnavdelning kommer att ligga högt på prioriteringslistan samt ett stort samlingsrum för uppsökande verksamhet.

Läsfrämjande arbete är den viktigaste delen i arbetet med barn på bibliotek, anser respondenten. ”Det finns många förskolor och skolor i stadsdelen som har elever med olika behov, tyvärr hinner vi inte möta alla.” Hon menar att det finns olika metoder och arbetssätt att använda sig av i den uppsökande verksamheten, som t.ex. att rikta sig direkt mot ”förmedlarna” – förskollärare, lärare i skolan samt mot personal på barnavårdscentraler, föräldrar osv. ”På vårt bibliotek arbetar vi direkt mot barnen genom att läsa, upptäcka, levandegöra litteraturen, vår barnbibliotekarie är duktig på att smitta av sig och inspirera”, påpekar respondenten vidare. Men man måste prioritera: ”kanske under en tioårs period har man nått ut till alla barn”, resonerar hon.

Beträffande uppföljning och utvärdering av verksamheten berättar respondenten att de varje år lämnar in statistik om bibliotekets verksamhet genom så kallade ”balanserade styrkort” där man mäter lånestatistik, kundindex, författarbesök m.m. Har man hög bokutlåning kan det generera i större anslag. Hon menar vidare att de har en utvärderingsdag varje termin. Samt att det sker en fortlöpande utvärdering på APT- (arbetsplatsträffar) en gång i månaden. Hon berättar vidare att en gång per år skickar Göteborgs stad ut en enkätundersökning som riktar sig till låntagarna där de får svara på frågor om bibliotekets service. Enkäterna finns att hämta på biblioteket. ”Det är lite synd för man når inte alla invånare på det sättet”, påpekar respondenten.

Politiker A

På frågan om vad biblioteket kan ha för samhällelig nytta anser respondenten att verksamhet för barn på bibliotek är viktigt speciellt i den ”medievärld vi lever i idag”. ”Det är så mycket ljud och bild överallt.” Han menar vidare att det är viktigt att stimulera till att barn läser böcker. ”På min tid fanns det inte så mycket att göra så det löste sig självt, man läste i stället för att titta på TV.” Han betonar att litteraturen ska stå för kärnverksamheten på biblioteket. I ett demokratiskt samhälle måste vi ha reflekterande individer, påpekar han vidare. Respondenten menar att skönlitteraturen kan vara en inkörsport till att man lånar en kvalitetsfilm istället för skräpfilm. Han anser att barnen ska prioriteras men han vill inte lyfta fram en grupp särskilt framför en annan, han menar att alla grupper är viktiga. Han pekar på att det är bra att man samlar många olika kulturyttringar på samma ställe som det är tänkt med det nya kulturhuset. Meningen är att även traktens fotbollsförening ska flytta dit och en fritidsgård för ungdomar finns redan på området. Det kan bidra till ett ”ömsesidigt utbyte och man kan inspireras av varandra”, anser respondenten.

5.4 Är det tillräckligt

Barnbibliotekarie A

Konkreta insatser som görs för barn på respondentens bibliotek är främst uppsökande verksamhet. Hon berättar att de arbetar mycket med projektet "Bokjuryn". Ett beslut har tagits att alla litteraturstödspengar till köp av barnlitteratur ska gå dit. Respondenten pekar på att hon var först med den idén att pengarna skulle användas till detta ändamål vilket andra bibliotek har tagit efter. Vidare arrangerar de även "olika jippon" varje år. HC Andersen var aktuell under Barnboksveckan 2005 samt att de ordnar olika författarbesök. En annan insats som respondenten berättar om är att hon hjälper förskolepersonal att välja ut ett grundbestånd med barnböcker till nystartade förskolor. Som förskolan sedan får hämta på Stadsbiblioteket, beståndet får förskolorna senare uppdatera med egna medel, påpekar respondenten.

Respondenten anser inte att insatserna är tillräckliga för barn på biblioteket. "Nej, mer personal behövs", understryker hon. Hon pekar speciellt på den uppsökande verksamheten som inte hinns med på ett tillfredställande sätt, vilket hon för övrigt menar är det viktigaste arbetet. "På nätverksmötena diskuterar vi allt mer barnbibliotekariens roll" påpekar respondenten. Hon fick på ett av dessa möten uppgifter om "att många bibliotekarier slutar arbeta som barnbibliotekarie efter ett eller två år på grund av den alltför stora arbetsbördan". Respondenten anser att det är "mycket på pappret" i fråga om att barn- och ungdomar ska prioriteras. Vidare känner hon sig otillräcklig eftersom hon inte hinner med det hon skulle vilja.

Respondenten pekar på att orsaken till att målsättningarna inte kan infrias är att det "fattas pengar". Hon berättar att flera biblioteksfilialer lades ner i Göteborgsregionen i samband med stadsdelsreformen. Respondenten menar att anledningen till det var kravet på ett bibliotek per stadsdel vilket hon hävdar gav upphov till att politiker såg sin chans att stänga bibliotek och på så sätt spara pengar.

Respondenten anser att Statens kulturråds litteraturstöd har betytt mycket för att stärka barnbokens ställning. "Tack vare stödet sänker man inte anslagen beträffande barnboksinköp", menar hon. Uppnår man inte samma kvot som föregående år uteblir stödet samt för att vara berättigad till stödet måste först en ansökan göras tillsammans med en redovisning över den läsfrämjande verksamheten, berättar hon.

Bibliotekschef A

Respondenten hävdar att de har rätt budget i förhållande till biblioteks yta och att medianslaget de får är bra. Hon menar vidare att de sparar in på medianslag genom att inte satsa på tidskrifter. De satsar istället på inköp av böcker samt på utlåning av CD-skivor och film som de finansierar med en avgift. Vi sparar även in pengar genom att inte sätta in vikarier vid sjukdom utan vi hjälps åt i hela huset, påpekar hon. Respondenten berättar att av den befintliga budgeten går ca 35 % till barnböcker och att ca 30 % av bibliotekets totala utlåning är barnbokslån. Hon menar vidare att de satsar mycket på nya böcker och de gallrar ofta. Respondenten slår fast att det är viktigt med fräscha böcker "sjabbiga" böcker är det värsta hon vet. Respondenten anser att de har bättre resurser för medieinköp nu än tidigare. På 1970-talet då hon arbetade i en annan stadsdel hade de inga pengar att köpa för, berättar hon. Insatserna för barn på biblioteket är inte tillräckliga, betonar respondenten. Men hon tycker att barnverksamheten är prioriterad. Hon menar vidare att barnbokskonsulent Margareta Dahlström på stadsbiblioteket är en viktig person i Göteborg, när det gäller att lyfta fram barnverksamheten. Och "våra barnbibliotekarier gör ett jättebra arbete", slår respondenten fast. Skolbiblioteken är däremot urusla och ska inte integreras med folkbibliotekets uppgifter, anser hon. Vi har höga ambitioner på vårt bibliotek, avslutar hon.

Politiker A

Respondenten påpekar att bibliotekets budget är en liten del av den totala budgeten. Den största delen går till vård/omsorg och skola. Men vi kommer att satsa en miljon kronor extra på det nya kulturhuset, så även vår grannstadsdel. Stadsbiblioteket är en tillgång för oss rent ekonomiskt, många låntagare som bor i områdets villastad använder det biblioteket i stället, för det ligger närmare, menar han vidare.

Angående om respondenten anser att insatserna för barn på bibliotek är tillräckliga svarar han ”nej, tillräckligt blir det aldrig”. Men, vi kommer att göra den största bibliotekssatsningen här på många år genom det nya kulturhuset. Då kommer vi att ha möjlighet till utökad öppethållande samt att vi kommer att få bättre lokaler för att ta emot förskole- och skolbarn i den uppsökande verksamheten, framhåller han.

Respondenten menar att personalen gör ett bra arbete med de resurser vi har. Men understryker samtidigt ”det är klart att vi alltid kan göra mer”. Han påpekar att de skulle kunna ha bättre medieutbud och mer uppsökande verksamhet. I det nya kulturhuset hoppas han på fler möten i integrationssyfte som till exempel att bjuda in Katolska skolans elever. Han berättar vidare att Katolska skolan är en friskola som ligger i stadsdelen där det går mycket barn med invandrarbakgrund och flertalet kommer tillresta från förortsområden. ”Det kan leda till spännande kulturutbyte”, påpekar han.

5.5 Bibliotek B

Stadsdelen där bibliotek B är placerat har 23 687 invånare och de flesta är mycket unga, ca en tredjedel av invånarna är under tjugo år. I stadsdelen finns 11 grundskolor, 28 förskolor samt 3 öppna förskolor. Biblioteket är beläget i en mindre bemedlad förort som byggdes under miljonprojektet. Flertalet av invånarna i området är låginkomsttagare och här finns en stor andel invandrare. De största befolkningsgrupperna har sitt ursprung i Afrika, Balkanländerna och Mellanöstern. Enligt barnbibliotekarien är biblioteket välbesökt och cirka 75 % av låntagarna är barn- och ungdomar men de har även en stor andel vuxenstuderande. Barnbibliotekarien beskriver biblioteket i termer som att det är ”högt i tak” och att det ”inte är något tyst bibliotek”. En lokal finns för uppsökande verksamhet, sagostunder och andra aktiviteter dock saknar barnbibliotekarien ett tyst läsrum. Det finns fyra datorer tillgängliga men pga. det stora antalet vuxenstuderande har en åldersgräns på 18 år upprättats för användandet av datorer. Barn har emellertid också ”möjlighet” att boka dator men då endast i sällskap av en vuxen. Många barn kommer själva utan föräldrar, en anledning till det är enligt barnbibliotekarien att biblioteket är centralt beläget utan bilvägar att korsa. Det är vanligt förekommande att barn lånar till sina föräldrar. Den närbelägna skolan har inget eget bibliotek utan är integrerat med folkbiblioteket dock får folkbiblioteket inga ekonomiska resurser för detta menar barnbibliotekarien.

Bibliotekets öppettider:

Måndag, tisdag och onsdag 10.00-19.00

Torsdag och fredag 10.00-15.00

Lördag och söndag Stängt

Biblioteket har sommarstängt under fyra veckor.

Den ordinära personalsammansättningen består av 4 bibliotekarier och 1 biblioteksassistent vilka är anställda på sammanlagt 4 tjänster. En förskollärare driver ett projekt *Språk genom musik* i bibliotekets lokaler vilket barnbibliotekarien är positiv till eftersom hon anser att det lockar barn till biblioteket. Projektet kommer att bedrivas under 2 år. Det är också en trygghetsvård anställd vilkens anställningsvillkor är ett halvår i taget. Trygghetsvärden är en ung man med invandrabakgrund och hans huvuduppgifter är att vara en förebild för barn- och ungdomar och att "hålla ordning".

Barnbibliotekarien är en kvinna i yngre medelåldern. Hennes tjänst innefattar 30 timmar i veckan varav 2 timmar/vecka är avsatt för litteraturinläsning. Hon har arbetat på det aktuella folkbiblioteket i 2 år.

Bibliotekschefen, en kvinna i övre medelåldern, arbetar som enhetschef med ansvar för fritid, fält och kulturenheten i området. I sitt yrkesverksamma liv har hon bland annat en bakgrund som förskollärare.

Vår tredje respondent är miljöpartist och han är ledamot i delegationen för kultur, föreningsstöd och folkhälsofrågor i den omnämnda stadsdelen.

5.6 Behov

Barnbibliotekarie B

Respondenten menar att det i upptagningsområdet finns ett stort antal flerspråkiga invandrabarn som i regel lär sig att läsa senare än svenska barn. Att stimulera barn till läsning är bibliotekets främsta uppgift menar hon. Skolungdomar i upptagningsområdet läser mestadels svenskspråkig litteratur medan de yngre barnen ofta lyssnar till bilderböcker på sina modersmål som hemspråkslärare och föräldrar lånar till barnen och läser för dem i förskolan och hemma.

På frågan om hur personalen anpassar verksamheten efter behoven berättar respondenten att de har en stor andel lättläst litteratur och lite "tjocka böcker" om man jämför med områden som inte är invandrantäta. De köper in relativt stort antal litteratur på barnens, i upptagningsområdet, modersmål. Respondenten får hjälp från Göteborgs stadsbibliotek med att välja ut litteratur på barnens modersmål.

Sagostunden är förlagd till eftermiddagar och äger rum en gång i veckan. Vid dessa tillfällen kommer ca 5-20 barn och åldern på barnen som besöker sagostunden brukar vara mellan 3 och 12 år. Åldersspridningen upplever respondenten ibland som problematisk när det gäller val av saga men i praktiken är det inte något problem eftersom de utvalda sagorna verkar uppskattas av alla. Stadsdelen har anställt en somalisk kulturtolk vars uppgift är att stödja barnen på lektionerna och utveckla kontakten med föräldrarna, kulturtolkar anlitas ibland till biblioteket för sagostunder på invandrabarnens hemspråk.

Bokjuryn är något som biblioteket arbetar mycket med men istället för att begränsa röstningen till enbart nyutkommen litteratur så har barn- och ungdomar möjlighet att rösta på vilka böcker de vill. Prisutdelningen sker vid en speciell tillställning som stadsdelen arrangerar varje år och förra året kom självaste "HC Andersen" dit och delade ut priset. Det finns ett mycket stort behov av olika fritidsaktiviteter i området, framför allt för de yngre barnen som är unga för fritidsgården. Barnbibliotekarien berättar att biblioteket ansöker pengar från ABF och andra organisationer för att kunna arrangera olika aktiviteter på biblioteket.

Respondenten arbetar mycket med uppsökande verksamhet framför allt mot skolklasser. Vanligtvis bjuder hon in två klasser i veckan till biblioteket för besök med bland annat bokprat vilket hon tycker är ett fruktbart arbets sätt. Det omvända när hon uppsöker eleverna på skolan är inte lika lyckat då hon upplever att barnen inte kopplar ihop henne med bibliotek utan uppfattar henne mer som en lärare. Bokprat på lärarnas personalmöten tycker hon är ett annat bra sätt att nå ut till barn- och ungdomar. Efter ett sådant möte brukar det vara många lärare som hör av sig och vill komma med sin klass till biblioteket på besök. De har även samarbete med barnavårdscentralen i området då barnavårdspersonal tilldelas boken *Barnens första bok* och förmedlar den vidare till de riktigt små barnen och dess föräldrar.

Projekt lånekort är en annan metod de arbetar med för att locka barn- och ungdomar till biblioteket. Tidigare inbjöds skolelever i andra årskurs för att bekanta sig med biblioteket och få ett eget lånekort samt boken *Barnets andra bok*. Dock visade det sig att många föräldrar inte fick någon vetskap om att deras barn kunde låna själva vilket i vissa fall resulterade i att krav på böcker som inte var återlämnade dök upp som en mindre trevlig överraskning hemma. Numera vänder sig barnbibliotekarien direkt till föräldrar som inbjuds till biblioteket tillsammans med sina barn och ca 75 % av de inbjudna familjerna brukar komma enligt respondenten.

Vad beträffar bibliotekets inredning är det inget personalen lägger någon större energi på. Anledningen är att "myspysutsmyckningar" inte fungerar eftersom biblioteket har problem med vandalisering. Myssoffor och fåtöljer förstörs, nallar och dylikt försvinner. Respondenten berättar att vid ett tillfälle välte några ungdomar en bokhylla. Oftast är det frågan om samma grupp ungdomar som de har besvär med. Innan trygghetsvärden anställdes var det svårt att ha kontroll över dessa ungdomar då personalen var fullt sysselsatta med sina arbetsuppgifter, det fanns inget utrymme för att också agera "ordningsvakt". Respondenten anser att det är bättre att lägga energi på att "satsa mentalt och intellektuellt" istället för "myspysutsmyckningar" och hon tillägger att "Barnbibliotekarieyrket kräver att man är stresstålig och är inget att rekommendera för utbrända lärare."

I fråga om bibliotekets öppethållande tycker respondenten det är dåligt att de inte har öppet på lördagar. Anledningen menar hon är att det inte finns resurser till lördagsöppet, personalen har ansett sig vara tvungna att prioritera öppethållande där de största behoven finns.

Bibliotekschef B

Beträffande vilka biblioteksbehov som respondenten anser finns i upptagningsområdet menar hon att det finns jättestora behov och pekar på det faktum att det finns mycket invandrabarn i området. Angående möjligheten att svara upp till behoven berättar hon att de vill förmedla svenska språket på alla möjliga sätt. Hon tar upp några tillvägagångssätt att skapa förutsättningar för språkinläring bland annat genom läsning i sagostunder och genom musik och sång. Vidare berättar hon att de har haft tillgång till statliga pengar i fyra år från ett projekt som kallas *Storstadspengar* vilket hon menar är regeringens dåliga samvete för segregerade områden. Regeringens proposition *Utveckling och rättvisa - en politik för storstaden på 2000-talet* 1997/98:65 ligger till grund för olika satsningar i utsatta storstadsområden som syftar bland annat till att bryta den sociala och etniska segregationen samt motverka de sociala klyftorna i storstadsregionerna. Vidare lyfts stärkandet av det svenska språket särskilt fram i propositionen som en av de viktigaste åtgärderna (s.1). Det senaste året har biblioteket använt pengarna till ett sång- och musikprojekt som en förskollärare har bedrivit. Stadsdelens 500 förskolebarn får komma regelbundet i olika omgångar till bibliotekets samlingsrum där de

sjunger och spelar tillsammans. ”Så barnbibliotekarien har inte behövt ta den delen” berättar respondenten för oss. Hon talar också om att de arbetar med bokjuryn för att locka barn till läslust. Hon understryker att deras huvuduppgift är att stimulera språkutveckling och läsinträsse.

Gällande hur de anpassar verksamheten efter behoven menar respondenten att det sker genom samarbete. Hon hävdar att bibliotekets samarbete med förskola och skola fungerar jättebra och menar att det finns en positiv inställning mellan alla parter beträffande samarbetet.

”Vi riktar oss främst till personalen på skolan och förskolan och förstås till föräldrar, de är ju de som har huvudansvaret för barnen. Det är viktigt att biblioteket arbetar fram en bra relation till alla som finns runt omkring barnet”. Låg- och mellanstadiet har satsat mycket på olika läsfrämjande projekt fortsätter hon. Det finns två skolbibliotek i området. Det ena fungerar dåligt och är ett officiellt skolbibliotek ”bara på pappret” och det andra är bemannat och fungerar till 140 % hävdar respondenten. Högstadieskolan använder biblioteket men bidrar inte med några pengar. Respondenten anser att de har ett relativt bra medieanslag och hon menar att 75 % av deras resurser går till media. ”Vi anser det viktigt att arbeta med den yttre servicen och att lägga mycket tyngd på samarbete. De låntagare som vi har mest tryck av blir vår prioritering”.

Angående bibliotekets öppethållande menar respondenten att hon är nöjd. Nedan följer hennes resonemang över hur de fördelar personalresurser under dagen. ”Det är långsamt på morgonen. Vi ’spänner bågen’ med resurser mitt på dagen och eftermiddagen, då barnen kommer in efter skolan på väg hem”. Biblioteket är centralt beläget vilket gör att det blir lättillgängligt. Spårvagnar och bussar går alldeles utanför och centrum finns precis i närheten vilket gör att många tittar in när de ändå har vägarna förbi. De har öppet så mycket det går i förhållande till hur mycket resurser de har, om de skulle ha öppet på lördagar skulle det kosta för mycket vardagstid förklara respondenten. Bibliotekschefen har inte upplevt att det finns något tryck på lördagsöppet och hon menar att det är en ekonomisk fråga, ett öppethållande på lördagar kostar dessutom OB- tid (obekväm arbetstid). Vidare har hon önskemål om mer öppethållande men behovet ligger på vardagar under terminen och när skola och förskola är igång. ”Man får inte anta behov, människor här i området säger vad de tycker. De frågar varför gör ni så? Under kvällar finns det mer behov i så fall.” Det faktum att de stänger fyra veckor förklaras med att de inte har resurser att ta in vikarier och att det inte finns så stort behov under industrimestern då skolan är stängd.

Politiker B

På frågan om vilka biblioteksbehov som finns bland barn i det aktuella upptagningsområdet menar politikern att det finns ett stort behov av böcker på andra språk. Därefter pratar han sig varm om bibliotekens nytta och menar att bibliotek är en av de bästa kulturpolitiska företeelser som finns. Respondenten hänvisar till sin egen barndom och berättar om hur hans mamma tog med honom till biblioteket under uppväxten och hur de gick igenom hela bibliotekets bestånd. Denna kontakt med bibliotek och litteratur har givit honom mycket menar han, bland annat ett stort ordförråd och en bra begreppsuppfattning. Respondenten menar vidare att biblioteket är en viktig institution med tanke på folkbildning, som social mötesplats och som en informationscentral inte minst ur demokratisynpunkt.

När det gäller möjligheter att svara upp till behoven så anser han dem vara goda. Vi påtalar att barn inte har tillgång till bibliotekets datorer utan sällskap av en vuxen. Respondenten upplever inte detta som något problem då barnen har tillgång till datorer på annat håll och han me-

nar att det finns ett jättestort utbud av olika föreningar där det bedrivs "öppen verksamhet" och där barn har tillgång till datorer.

Frågan kring bibliotekets öppethållande med tanke på barnens tillgänglighet tyckte politikern var en förvaltningsfråga och alltför detaljerad för att sätta sig in i. Vi ifrågasatte varför biblioteket har stängt i fyra veckor under sommaren. Kunde inte motivera varför, påtalade dock andra sommaraktiviteter som erbjuds barnen under sommaren som till exempel sommarläger. Tyckte att det var bra att vi tog upp frågan, skulle utforska den vidare...

5.7 Drivkrafter

Barnbibliotekarie B

Respondenten menar att de arbetar utefter och följer de övergripande direktiv och lagar som finns vad gäller till exempel tillgång, demokratiaspekten och fri och jämlik tillgång till information. Målet för barnverksamheten är att locka barn- och ungdomar till biblioteket och arbeta för att barnen ska få lust att läsa och känna delaktighet. De har inga "egna" nedskrivna mål för verksamheten och det är heller inget de diskuterar men respondenten har en känsla av att personalgruppen strävar mot gemensamma mål och hon upplever att de har samma grundinställning när det gäller arbetet med att få barnen att känna sig välkomna. "Mina kollegor är väldigt barninriktade." Barnen styr i stor utsträckning inköpen av böcker. Respondenten ger exempel på böcker som Byggare Bob och olika seriepocket som ingår i deras bestånd. Hon delger oss att dessa böcker ofta "försvinner" till andra stadsdelar genom fjärrlån. Många bibliotek vill inte köpa in denna kategori av litteratur själva vilket hon tror kan bero på en generationsskillnad i synen på vad barn ska läsa. Stadsdelspolitikerna i bibliotekets upptagningsområde har som mål för biblioteksverksamheten att utlåningen ständigt ska öka. Under de senaste åren har utlåningen ökat med ca 20 %.

Bibliotekschef B

De arbetar väldigt fritt menar respondenten när vi undrar över vilka direktiv och riktlinjer de arbetar utefter men de följer bibliotekslag och vissa direktiv och riktlinjer också tillägger hon. Ett konkret mål de har fått från nämnden att arbeta mot är att bok- och medieutlån ständigt ska öka. När det gäller mål för barnverksamheten på deras bibliotek är hon av den uppfattningen att politiker ska sätta övergripande mål, kulturpolicy och delmål. Chefen skriver tillsammans med bibliotekarierna det specifika bibliotekets mål. Övergripande kulturplan utformas av politikerna som hon menar inte vill sätta tvingande policyramar. Respondenten nämner att det på biblioteken ska finnas biblioteksplaner alltsedan ett nytt tillägg skrivits in i bibliotekslagen. De har ett eget måldokument på biblioteket. I detta måldokument pekar man på olika aspekter som till exempel, om det finns hög kompetens bland personalen, service/bemötande, delaktighet/påverkan.

På frågan vilka rutiner som finns för uppföljning och utvärdering av barnverksamheten berättar bibliotekschefen att uppföljning sker genom stadskontorets balanserade styrkort som redovisas i januari. Där ingår fyra delar som följs upp genom enkäter. Dessa enkäter utvärderas en gång om året då de gör en årlig handlingsplan i aug./sept. I handlingsplanen ser de på de måluppdrag som finns och försöker jobba ner dem på det aktuella bibliotekets nivå, till en kalenderårs planering. Därefter gör personalen på biblioteket en läsårsplanering som sträcker sig från augusti till juli.

Politiker B

När vi undrade över vad respondenten anser att barnbiblioteksverksamheten har för samhällsnyttan började han resonera om bibliotekets mål och förklarade att politikerna i stadsdelen har satt upp som mål för biblioteket att bokutlåningen ska öka varje år. Om biblioteket inte ökar utlåningen ska en analys göras för att ta reda på orsaken. Respondenten ser detta som ett verktyg att utvärdera verksamheten. Som exempel tar han upp olika anledningar som kan vara orsak till att bokutlåningen inte ökar, ett skäl som han uppgav kan vara att biblioteket införskaffar "fel" böcker ett annat tänkbart skäl resonerar han är att skolor inte besökt biblioteket på länge. Ledningsgruppen gör så småningom en analys på problemet. Vidare menar han att det är viktigt att alla som ansvarar för verksamheten tittar på helheten, de ansvariga kan till exempel inte bara titta på ekonomi. Helhetssynen är något respondenten återkommer till i intervjun. Han tycker det är bra att enhetschefer och politiker har ansvar för flera områden för att få en helhetssyn och därmed en överblick och ett helhetstänkande. Både enhetscheferna och de som arbetar i själva verksamheten får relativt fria händer hävdar han. Respondenten uttryckte skepsis angående vår fråga om den samhällsnyttan och menar att allt inte måste vara samhällsnyttigt. Han pekar på att "kulturen har sitt eget värde" och kom in på folkhälsoaspekten och vikten av en "känsla av sammanhang" hos människor och att "se till det friska hos människor". Tre begrepp påtalade han i samband med detta; begriplighet, meningsfullhet och hanterbarhet. Politikern utvecklade begreppen något och förklarade begriplighet med kunskap genom böcker för att begripa sin omvärld... Meningsfullhet med att ha något att se fram emot... Hanterbarhet med att hitta rätt tillgång till information. Alla mål tycker han bygger på de tre begreppen.

Respondenten strävar efter att biblioteksfilialer ska finnas kvar då han menar att de är viktiga för tillgängligheten.

5.8 Är det tillräckligt

Barnbibliotekarie B

Barnbibliotekarien anser att insatserna för barnen inte är tillräckliga på deras bibliotek. Hennes motivering lyder "Det behövs mer personal som jobbar mot barn i en 'sån här' stadsdel". 75 % av våra låntagare är barn och mer än 50 % av alla böcker som vi köper in är barnlitteratur. I årskurs 7 är läskunnigheten och läsförståelsen så pass otillfredsställande att ca 80 % av eleverna har svårt att nå skolans uppsatta mål. En 30-timmars barnbibliotekarietjänst är lite". Informanten jämför med Frölunda bibliotek som har 3 barnbibliotekarietjänster. Orsaken till att insatserna inte är tillräckliga tror barnbibliotekarien beror på traditionen att det "alltid" varit en barnbibliotekarie på bibliotek och detta faktum gör det svårt för beslutsfattare att tänka i andra banor. Dock tycker hon att de har en bred budget för bokinköp och upplever inga begränsningar här.

Bibliotekschef B

Angående de ekonomiska förutsättningarna för biblioteket delger bibliotekschefen oss att de har en fast budget på en miljon femhundra tusen kronor, varav en miljon går till personalens löner och femhundra tusen går till övriga kostnader. Vidare menar hon att bibliotekspersonalen har fria händer att prioritera områden i verksamheten. Respondenten avslutar frågan angående bibliotekets ekonomiska förutsättningar genom att tillägga "Man får hoppas att man har kloka politiker som förstår folkets behov". Och hon tillägger: "Biblioteket surfar på befolkningens stöd." När det gäller hur stor del av den befintliga budgeten som avsätts till barnverksamhet berättar respondenten att biblioteket har gemensam budget med skolan. Hon berättar

att pengarna i första hand går till lagstadgad verksamhet och hon trycker på att det är viktigt att barnbibliotekarien kan saluföra sitt område nämligen barnverksamheten och barnböckerna.

När respondenten får frågan om hon anser att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga svarar hon "Säger man ja här är man ju dum i huvudet". Det ska finnas ett bibliotek i området som får kosta en viss summa pengar. Utöver den summan har de erhållit projektpengar genom *Storstadspengar* som hon återigen påpekar är regeringens dåliga samvete för segregerade områden. Det är det fjärde året som de får dessa *Storstadspengar*. Pengarna använder de till att utveckla den redan befintliga verksamheten och respondenten berättar att de för närvarande satsar på förskolan och dess personal genom musikprojektet (på biblioteket) och menar att detta också kan ses som en kompetenshöjande verksamhet. Vidare menar respondenten att de får göra det bästa av befintliga resurser och inte tänka på medel som inte finns. "Man kan ju göra hur mycket som helst. De som tänker tvärtom orkar inte jobba kvar. För mig är mer resurser inte alltid lika med bättre verksamhet". Dock kan hon se en fördel ifall biblioteket hade varit beläget i ett kulturhus tillsammans med andra kulturuttryck och hur detta exempelvis kunde leda till ett ökat öppethållande. I dagsläget stänger de klockan 15.00 två gånger i veckan. Respondenten hävdar att de har de bästa utlåningssiffrorna i Göteborg och hon menar att de har den rätta inställningen bland personalen. "Vi är lyhörda för vad folk frågar efter och vi håller oss ajour med det senaste och köper in snabbt." Hon understryker att biblioteket inte är ett finkulturellt bibliotek. Bibliotekschefen menar vidare att barn- och ungdomar är en prioriterad grupp, likaså kvinnor. Dock tillägger hon att ungdomarna har prioriterat sig själva.

Genom *Storstadspengarna* har de haft möjlighet att införskaffa ett grundbestånd av kvalitetsfilm. Filmerna lånas ut gratis och respondenten berättar att de ständigt är utlånade.

Vi ifrågasätter varför barn inte får använda bibliotekets datorer utan sällskap av en vuxen. Respondenten berättar att de medvetet har valt att prioritera vuxna eftersom de anser att den gruppen har sämst tillgång till datorer. Skolan, förskolan och fritidsgårdarna har datorer dessutom är det skolans ansvar att se till att barn- och ungdomar har tillgång till datorer menar hon. En annan anledning är att de tidigare hade "ordningsproblem" på biblioteket när alla hade fri tillgång till datorerna. Hon påpekar också att de har många vuxenstuderande och menar att "Det vi har tryck på blir vår prioritering."

De har ingen toppstyrning berättar bibliotekschefen och hon förklarar att de som arbetar i biblioteksverksamheten måste tala om för politikerna vilka resurser de behöver. "Politikerna ställer inga krav för då skulle de behöva budgetera därefter också. De måste kunna lägga ner oss." avslutar hon.

Politiker B

När vi ställde frågan om han ansåg att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräcklig svarade han: "Jag vet inte... Om man prioriterar något då innebär det samtidigt att man prioriterar bort något annat" Respondenten förklarade att han inte var tillräckligt insatt samtidigt som han sa att han var nöjd med verksamheten och tyckte att personalen gjorde ett bra jobb.

6 Analys, diskussion och avslutande reflektion

I följande avsnitt följer en analys, diskussion samt avslutande reflektion av intervjuredovisningen knutet till våra frågeställningar, vårt teoretiska ramverk och de olika styrdokument och politiska riktlinjer samt övrigt material vi tagit del i våra litteraturstudier. Vårt teoretiska ramverk har fungerat bra som utgångspunkt för vår undersökning då den behandlar drivkrafter, behov och faktorer som påverkar barns tillgång till folkbibliotek. Den har därför varit till hjälp när vi besvarat våra frågeställningar. Vi avslutar kapitlet med en avslutande reflektion av resultatet. När vi i detta kapitel nämner bibliotek A respektive bibliotek B åsyftar vi vad som kom fram av intervjuerna med den intervjuade barnbibliotekarien, bibliotekschefen samt politikern i de olika stadsdelarna.

6.1 Åtgärder som existerar för att främja barns tillgång till folkbibliotek och dess verksamhet

6.1.1 Lagar och politiska riktlinjer

Ett övergripande styrdokument är *FN: s konvention om barnets rättigheter* där betonas att alla barn har samma rättigheter och lika värde samt att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Barnets ”bästa” ska vara en garanti för att barnaspekten inte ska köras över när olika intressen kolliderar i samhället. Ett annat styrdokument när det gäller arbete med barn och bibliotek är *Unescos folkbiblioteksmanifest* här pekar man på att folkbiblioteket ska hjälpa barn att skapa och stärka läsvanor redan i tidig ålder samt stimulera barns och ungdomars fantasi och kreativitet. Manifestet menar vidare för att människor ska kunna delta i utvecklingen av demokratin är de beroende av en fullgod utbildning och en fri obegränsad tillgång till kultur. I bibliotekslagen lyfts kommunernas ansvar för en bra biblioteksservice åt barn och unga särskilt fram, folkbiblioteket ska erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier ”för att främja språkutveckling och stimulera till läsning”. Folkbiblioteket ska även ägna särskild uppmärksamhet åt bland andra invandrare och andra minoriteter genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov. Dessutom slår lagen fast att det i varje kommun ska finnas ett folkbibliotek och att ”*alla medborgare ska ha tillgång till ett folkbibliotek*”. Dock ställer vi oss frågan om den omvittnade nedläggningen av biblioteksfilialer de senaste åren kan försvaras mot bakgrund av vad som stadgats i bibliotekslagen då det gäller ”allas” tillgång till folkbibliotek. Hur blir det med tillgängligheten för de barn som inte har engagerade och medvetna föräldrar när tillgången till bibliotek försämras rent fysiskt? Vidare ska allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur. Enligt vår mening är detta en grundläggande demokratisk aspekt som också bygger på barns tillgänglighet till folkbibliotek, då vi menar att föräldrars ekonomi inte ska vara ett hinder när det gäller barns möjlighet att låna böcker.

Nedan följer andra riktlinjer som vi tagit del av i vår undersökning; I 1997 års *Kulturproposition* pekar regeringen bland annat på att det är viktigt att barn erbjuds alternativ till det kommersiella kulturutbudet för att på så sätt motverka likriktning, förtyligande och centralisering eftersom det enligt regeringen kan leda till ökade klyftor mellan olika människor och grupper. Språket har stor betydelse för barn- och ungdom därför är satsning på litteratur och läsning ett prioriterat område i propositionen, slår regeringen fast. I Svensk biblioteksförnings skrift *På barns och ungdomars villkor* (2003) förtydligas att biblioteket ska vara en del av samhällets nätverk för barn- och ungdomar när det gäller bland annat språkutveckling och kulturupple-

velser. I skriften uppmanas biblioteket att samarbeta med andra såsom föräldrar, barnhälsovård, förskola och skola för att tillsammans lägga grunden till det livslånga lärandet. För att sprida de tankar som föddes i och med biblioteksforeningens rekommendationer startades projektet *Hissa segel och bygga vindskydd* (2005) projektet vill slå fast att barnbiblioteken måste stärka förutsättningarna för sin verksamhet med måldokument, resurstilldelning, förankring samt att utveckla arbetet med barnen i enlighet med barnkonventionen (s.13). Kulturrådet betonar i *Kulturprogram för barn och unga* (1994) att barn- och ungdomskulturen ska ges prioritet, för det krävs ett lyhört och aktivt engagemang hos kommunala politiker, i organisationslivet samt hos statliga kulturinstitutioner och myndigheter. Barnkulturen är beroende av samhällsstöd menar kulturrådet vidare då utrymmet för verksamheter och satsningar inom barnkulturområdet begränsas allt mer av ekonomiska och organisatoriska skäl. För att man ska kunna upprätthålla en god tillgänglighet och kvalitet på verksamheterna krävs offensiva insatser, tydligare prioriteringar samt bättre samarbete mellan både lokal, regional och statlig nivå, påpekar kulturrådet (s.7). År 2004 utsåg regeringen *En aktionsgrupp för barnkultur* bakgrunden till satsningen är att barn har en prioriterad plats i svensk kulturpolitik. Aktionsgruppens huvuduppgift är att lämna förslag på hur barnkulturens ställning kan stärkas. Enligt regeringen råder det en bred politisk enighet att satsa på barnkultur. Påföljande år var gruppen färdig med kartläggningen av barnkulturen i landet *Det ser lite olika ut*. Aktionsgruppen menar att hur mycket kultur som faktiskt når barn beror på var de bor, i vilken förskola/skola barnen går på samt föräldrarnas utbildning och i viss mån även föräldrarnas ekonomi. Men, betonar aktionsgruppen det beror även på hur kommunerna är organiserade, har biblioteket till exempel tillräckligt många barnbibliotekarier för uppsökande verksamhet (s.7). I Aktionsgruppens betänkande (2006) *Tänka framåt, men göra nu* har gruppen kommit fram till att det krävs kraftfulla insatser om intentionerna som står i *FN: s barnkonvention*, kulturpolitiska mål och andra styrdokument ska kunna förverkligas (s.15-21).

Vad som klart och tydligt uttalas från statligt håll är att barn- och ungdomar ska prioriteras på folkbibliotek, dock har vi i våra intervjuer kunnat utläsa att majoriteten av de ansvariga på kommunal nivå är mindre villiga att prioritera barn- och ungdom framför någon annan grupp. Det framkommer även i *Barnbokens ställning* att den politiska viljan ute i kommunerna när det gäller att prioritera barn och unga, har varit kraftlös i många av landets kommuner under år av nedskärningar (s.15). I och med att regeringen utsåg en grupp som särskilt skulle se över hur det står till med barnkulturen i landet verkar det som de har tagit rapporter som *Barnbokens ställning* m.m. på allvar. Det ska bli intressant att se vad det kan leda till samt om vi kommer att märka någon skillnad när det gäller barns tillgänglighet till biblioteksverksamhet de närmsta åren.

6.1.2 Olika insatser på statlig nivå

I stöd för inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek samt läsfrämjande insatser för barn och unga tilldelar kulturrådet biblioteken cirka 32,5 miljoner kronor varje år. I våra intervjuer har vi fått fram att litteraturstödet från Statens kulturråd har haft stor betydelse för att stärka barnbokens ställning. Tack vare stödet sänker inte biblioteket anslagen när det gäller barnboksinköp, beroende på att medieanslaget måste vara lika stort som föregående år för att få ta del av stödet, enligt barnbibliotekarie A. En del av litteraturstödet går även till läsfrämjande insatser ett exempel är produktionen av *Barnbokskatalogen*. Ett annat är *En bok för alla* som även de får stöd från staten för att bedriva läsfrämjande verksamhet i samarbete med bland andra biblioteken, de samordnar även *Bokjuryn*. En annan insats är *Barnens bibliotek* som drivs med stöd från kulturrådet av regionbibliotek Västra Götaland. Vi tror att det blir bra att barnboksintitutet tar över *Bokjuryn*, *Barnens bibliotek* samt *Barnbokskatalogen*. Samlar man alla

tre insatserna under samma tak är det lättare att utveckla, utvärdera och samordna de olika läsfrämjande insatserna för barn.

På bibliotek B har de tagit del av statliga pengar i fyra år i och med projektet *Storstadspengar*. Pengarna har biblioteket bland annat använt till ett musikprojekt för förskolebarn i upptagningsområdet. Vilket har resulterat i att alla områdets barn som går i förskolan regelbundet kommer till biblioteket på en språk- och musiksamling.

Att utbilda kompetenta barnbibliotekarier är ett led i den statligt läsfrämjande insatsen, anser vi. För närvarande existerar det ingen särskild utbildning för blivande barnbibliotekarier och det finns heller inte barnbibliotekarier på alla bibliotek inte ens i alla kommuner (Aktionsgruppen för barnkultur 2005, s.91). Även Eyre (1998) framhåller behovet av välutbildade barnbibliotekarier. Hon menar att personalens attityd kan inspirera och uppmuntra barn men de kan också "få bort" dem för all framtid om de inte blir väl bemötta (s.182). Enligt Törnfeldt får barnbibliotekarien många gånger själv styra över barnverksamheten och ofta anses verksamheten vara barnbibliotekariens egen, i stället för hela bibliotekets angelägenhet (2005 s.137). Barnbibliotekarie A berättar i intervjun att hon arbetar självständigt. En gång per månad har de "arbetsplatsträff" på biblioteket då de diskuterar verksamheten i stort och inte barnverksamheten specifikt, den sköter hon själv, menar hon. Däremot påpekar hon att nätverksträffarna hos barnbibliotekskonsulenterna betyder mycket för henne då hon träffar andra barnbibliotekarier och kan diskutera enbart barnverksamheten. Länsbibliotekens bibliotekskonsulenter har lagt fram förslag hur man skulle kunna utveckla bibliotekens barnverksamhet. Det som rör utbildningen av barnbibliotekarier är att se över utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap ur ett barnperspektiv, erbjuda fortbildning till redan verksamma bibliotekarier samt initiera sektors- övergripande fortbildningar om till exempel barns språkutveckling (Aktionsgruppen för barnkultur s.78).

Vi har nyligen uppmärksammat aktiviteter som berör vårt uppsatsämne dels arbetar universitetsadjunkt AnnaCarin Elf och Kerstin Rydsjö, verksamma på bibliotekshögskolan i Borås, med en kunskapsöversikt över barn- och ungdomsbiblioteksforskning. Uppdraget kommer från regionbibliotek Stockholm som tillsammans med åtta andra länsbibliotek bedriver utvecklingsarbete för att utveckla biblioteksverksamhet för barn- och ungdom. Syftet med kunskapsöversikten är att höja kompetensen hos den personal som arbetar med barn- och ungdomsverksamhet på bibliotek. En annan aktivitet som försiggår på bibliotekshögskolan i Borås är universitetsadjunkt Catarina Erikssons arbete *Det intermediala barnbiblioteket*. Vi ser framemot resultaten av båda dessa arbeten.

6.1.3 Olika insatser på kommunal nivå i den direkta biblioteksverksamheten

Det förekommer olika insatser för barn på våra respondenters bibliotek såsom uppsökande verksamhet, sagostund samt att svara på frågor, ge råd och vägledning. Förutom den dagliga verksamheten arrangerar de till exempel *Barnboksveckan*, ordnar olika författarbesök samt arbetar med *Bokjuryn*. På bibliotek B arbetar de med *Bokjuryn* på ett annorlunda sätt där barnen får rösta på vilken bok de vill istället för att begränsa röstningen till enbart nyutkommen litteratur. För att sagostunden ska bli tillgänglig för så många som möjligt på bibliotek B, har de förlagt den till eftermiddagar så även skolbarn kan delta. Det har nämligen visat sig att även de lite äldre barnen har behållning av sagostunden. Ibland anlitas även kulturtolkare för att läsa sagor på barnens hemspråk. I stadsdelen där bibliotek B ligger finns ett stort behov av fritidsaktiviteter. För att biblioteket ska kunna anordna fler aktiviteter för barnen söker de bidrag från ABF och andra organisationer.

Respondenterna på båda biblioteken betonar att de har ett bra samarbete med förskolor och skolor samt BVC. Under intervjuerna fick vi en känsla av att respondenterna på bibliotek A har olika uppfattning om hur den uppsökande verksamheten ska bedrivas. Chefen och politiker A är av samma åsikt, nämligen att de bör rikta sig främst till föräldrar, lärare samt BVC och att de i sin tur förmedlar bibliotekets barnverksamhet till barnen. Barnbibliotekarie A vill däremot arbeta direkt mot barnen. Bibliotek B betonar värdet av att personalen arbetar fram en bra relation till alla som finns runt omkring barnet, där föräldrarna är särskilt viktiga. Även Eyre poängterar att det är viktigt att biblioteket införlivar relationer med allmänheten (1996, s. 177). Enligt Jonsson har den uppsökande verksamheten inte prioriterats under de senaste åren. Däremot är det satsning på IT, ut- och ombyggnader av huvudbiblioteken samt inköp av nya media som utgjort en större del av folkbibliotekens budget, slår Jonsson fast. Det behöver dock inte finnas någon motsättning mellan IT-investering och medieinköp till främst huvudbibliotek och prioritering av målgrupper som t.ex. barn- och ungdom. Ett brett litteraturbestånd, datorer och nya medier kan betraktas som metoder för att nå barnen på annat sätt än genom den traditionellt uppsökande verksamheten, menar Jonsson (1998, s.18).

Respondenterna på både bibliotek A och B säger sig arbeta mycket med uppsökande verksamhet, samtidigt uttrycker barnbibliotekarie A sin otillräcklighet att hon inte hinner "nå alla" barn. Vi uppfattar det som att den traditionellt uppsökande verksamheten som byggdes upp under 1970-80-talen har fått stå tillbaka till viss del på grund av omorganisering, satsning på IT-teknik och ekonomiska nedskärningar då barnbibliotekarierna har fått mindre tid till bland annat den uppsökande barnverksamheten precis som Jonsson antyder. Kanske är det så att barnverksamheten till viss del måste hitta nya metoder för att fånga upp dagens barn. I artikeln *Barn tweens bibliotek* skriver Nilsson att han upplever dagens barnbibliotek som präktiga och tungfotade och han pekar på att det som 9-12-åringarna väntar sig att finna på marknaden och bland kompisar väntar de sig också att finna på biblioteken. Han föreslår att biblioteken skulle kunna vara ett forum för utveckling av exempelvis digitalt berättande med video, digitalkamera och redigeringsprogram och Nilsson frågar sig varför inte biblioteken har skrivarkäddor och författarskolor (s.5-6).

När det gäller medieinköp på bibliotek A framhåller de att biblioteket satsar mest på litteratur och de lägger stor vikt vid att "hålla sig" med fräscha böcker. Biblioteket köper inte in tidskrifter vilket förklaras med att biblioteket är litet till ytan och att de får prioritera i sitt utbud. Hos bibliotek B är det till stor del barnens efterfrågan som styr bokinköpen. Bokbeståndet består mestadels av lättläst litteratur samt litteratur på många olika språk. I bibliotekslagen uttrycker de särskilt att folkbiblioteken ska ägna uppmärksamhet åt bland annat invandrare och andra minoriteter genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska särskilt anpassade till dessa gruppers behov. Enligt bibliotekschef B är personalen snabb med att införskaffa de efterfrågade böckerna vilket i sin tur har resulterat i att de har de bästa utlåningssiffrorna i Göteborg. Buchhave hävdar att barn är kompetenta medborgare och att de måste få vara delaktiga i bibliotekets innehåll och utformning. Alla i samhället, även biblioteket måste enligt Buchhave, ta hänsyn till barnen då de planerar sin verksamhet (1997, s.71). När det gäller den fysiska miljön på bibliotek B framhåller barnbibliotekarien att de satsar "intellektuellt och mentalt". Hon menar att de inte lägger ner mycket energi på att inreda med "myspysutsmyckningar" eftersom de har problem med ungdomar som vandaliserar.

Vi tolkar det som att bibliotek B anser att barnens efterfrågan är det som ska komma i första rummet. De köper till exempel in "Byggare Bob" och liknande böcker. De tycks mena att det viktiga inte är vad barnen läser utan att de läser vilket i sin tur kan leda till nya "litteraturupptäckter" senare i livet.

På bibliotek A understryker respondenterna att de har väldigt bra öppethållande, de är framför allt nöjda med att biblioteket har öppet på söndagar. När det gäller bibliotek B: s öppethållande menar chefen att de har anpassat bibliotekets öppettider efter de resurser som finns till förfogande. De stänger fyra veckor under sommaren vilket hon förklarar med att biblioteket inte har resurser att ta in vikarier samt att det inte finns något behov då förskolor och skolor har stängt. Politiker B anser att öppettiderna är en förvaltningsfråga och alltför detaljerad för att sätta sig in i. När vi ifrågasatte varför biblioteket har stängt i fyra veckor under sommaren kunde han inte motivera detta faktum utan framhöll att barnen i området erbjuds andra aktiviteter under denna period.

Beträffande öppettiderna kan vi hålla med Aktionsgruppen för barnkultur och kulturrådet i *Barnbokens ställning* att det ser lite olika ut. På bibliotek A är de väldigt generösa med sina öppettider, det har öppet både lördag och söndag. Medan bibliotek B inte anser sig ha resurser för ett sådant öppethållande. Det ser alltså olika ut mellan olika stadsdelar i Göteborg, att bibliotek A ligger i ett kulturhus kan ha betydelse för öppettiderna eftersom där finns mer personal och de kan hjälpa varandra över aktivitetsområdena. På veckodagarna har de båda biblioteken relativt lika tider, då öppnar bibliotek B en timma tidigare på morgonen annars har de tre dagar när de stänger 19.00 och två dagar då de stänger 15.00. Barnbibliotekariernas tjänster skiljer sig åt mellan de båda biblioteken då barnbibliotekarien på bibliotek A arbetar heltid och barnbibliotekarien på bibliotek B arbetar 30 timmar i veckan. Vi tycker att det är märkligt att barnbibliotekarie B har så mycket färre tjänstetimmar då vi upplever att biblioteksbehoven är minst lika stora på bibliotek B som på bibliotek A.

Vi fick en känsla av i våra intervjuer med politikerna att de inte var helt insatta i biblioteksverksamheten samt att de tyckte att personalen skötte den bra själva, vi delar Jonssons uppfattning när han menar att politiker ”använder sig av en politisk terminologi, som präglas av deras avstånd till verksamheten och frånvaro av fackmässiga kunskaper om biblioteksverksamhet” (s.14).

Politiker A pekar på att stadsdelen kommer att satsa en miljon kronor extra på det nya kulturhuset. Kulturhuset menar han kan bidra till ökat öppethållande, fler aktiviteter, bättre plats att ta emot barngrupper samt mer resurser till uppsökande arbete.

Enligt *Barnbokens ställning* blev bibliotekens närservice till barnen sämre i och med en koncentration till större biblioteksenheter (1996, s.11). Att slå ihop bibliotek till större enheter betyder kanske bättre öppethållande men inte självklart en förbättring i barnens tillgänglighet till biblioteksverksamhet, anser vi. Det kan istället leda till att barnen får längre till biblioteket och därmed blir deras tillgänglighet sämre. Om dessutom bokbussar dras in försämras tillgängligheten ytterligare. I Göteborgsregionen lades flera biblioteksfilialer ner i samband med att kravet krympte till ett bibliotek per stadsdel, menar barnbibliotekarie A. Slår man dessutom ihop biblioteken mellan två stadsdelar till ett så kan vi se en risk till ytterligare nedskärningar och besparingar. Ökat öppethållande borde rimligtvis kräva mer personal och vad är det som talar för att just barnverksamheten skulle få större utrymme. Politiker B menar dock att biblioteksfilialerna är viktiga ur tillgänglighetssynpunkt och han tryckte på att han arbetar för att biblioteksfilialer ska finnas kvar.

På bibliotek B har barn inte tillgång till bibliotekets datorer utan sällskap av en vuxen, men politiker B anser inte att det är något problem eftersom de olika invandrarföreningarna i området har datorer som barnen kan få låna. Barnen har även tillgång till datorer på skolan, förskolan och fritidsgården, menar chef B och hon anser att det är skolans ansvar att se till att

barn- och ungdomar har tillgång till datorer. Anledningen till datorrestriktionerna hävdar bibliotekschef B är att de prioriterar vuxenstuderande samt att de tidigare hade "ordningsproblem" på biblioteket när alla hade fri tillgång till datorerna. I bibliotekslagen § 9 står det att: "folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och unga genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier, anpassade efter deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning". I och med vad lagen säger kan det inte bara vara skolans ansvar att se till att barnen har tillgång till datorer, anser vi. Buchhave påpekar att dagens barn växer upp i ett multimediasamhälle. Barnen blandar de olika medierna när de söker efter kunskap och upplevelser, påpekar Buchhave för dem är inte uttrycksformen det viktiga. Om medierna ska betraktas som resurser i barnens liv måste de ha tillgång till ett allsidigt medieutbud med kvalitet och relevans samt med hjälp av kunniga vuxna, slår hon fast (1997 s.7). Även Rydsjö menar att "barnbibliotekarierna skulle kunna hjälpa barn att utveckla sin medieanvändning och synliggöra sambanden mellan medierna, och därmed stödja deras nyfikenhet och deras självvalda lärande" (1997, s.41). Hon framhåller dock att barnbibliotekarierna uppfattar en resurskonflikt när resurserna krymper på biblioteket, eftersom det leder till att nya medier och böcker ställs mot varandra. Rydsjö frågar sig om resurserna inom bibliotek fördelas överhuvudtaget; får barnen sin beskärda del av "IT-kakan" eller är det bara bokanslaget som fördelas mellan barn och vuxna. Vidare menar hon att läsning, litteratur och språkstimulans är de områden som barnbibliotekarierna prioriterar främst och de väljer boken framför datorn. När barns villkor försämras både inom och utom biblioteket, väljer barnbibliotekarierna att försvara basverksamheterna hellre än att lägga resurserna på ny verksamhet, påpekar Rydsjö (s.36).

Eyre menar att det är viktigt att de som är ansvariga för barnverksamheten kan marknadsföra bibliotekets målsättning och verksamhet inte minst för de som har budget- och beslutsfattande makt vilket hon menar är särskilt viktigt i tider med ekonomiska nedskärningar (1996, s.178). Enligt Jonsson har bibliotekslagen bidragit till att biblioteksverksamheten har fått en större tyngd, då det inte är lika lätt att pruta i bibliotekets budget när det står att utläsa i lagen att ska det ska finnas ett folkbibliotek i varje kommun (1982, s.16). Bibliotekschef A anser att de har rätt budget i förhållande till biblioteks yta och att medianslaget de får är bra. Av bibliotekets befintliga budget går ca 35 % till barnböcker och ca 30 % av bibliotekets totala utlåning är barnbokslån. Politiker A påpekar dock att bibliotekets budget är en mycket liten del av stadsdelens totala budget, de största posterna är vård- och omsorg samt skola. Bibliotekschef B anser att de har ett relativt bra medieanslag och att 75 % av deras resurser går till media. I bibliotek B:s stadsdel sätter politikerna övergripande mål vilket leder till att de som arbetar i den direkta verksamheten har relativt fria händer när det gäller hur bibliotekets resurser ska fördelas, anser bibliotekschef B. Det faktum att de beslut som rör bibliotekets verksamhet vanligtvis bestäms av bibliotekspersonalen själva, är enligt politikerna en anledning till att de inte funnit skäl till att fördjupa sig i bibliotekets verksamhet och inriktning, menar Jonsson (s.14).

Vi har förstått att litteraturstödet till folkbiblioteken har haft god inverkan på medieanslagen, respondenterna på båda biblioteken anser att de har goda resurser att köpa litteratur för.

I Göteborg utvärderas biblioteksverksamheten varje år genom så kallade "balanserade styrkort" där man mäter lånestatistik, kundindex, författarbesök m.m. samt genom en enkät som riktar sig till låntagarna där de får svara på frågor om bibliotekets service. Utifrån dem utvärderas sen verksamheten av berörda politiker, bibliotekschefer och bibliotekspersonal som gör en årlig handlingsplan. I handlingsplanen ser de på de måluppdrag som finns och

försöker arbeta ner målen på det aktuella bibliotekets nivå. Ett annat verktyg för att utvärdera verksamheten är det mål som politikerna i stadsdel B har satt upp för biblioteket, att bokutlåningen ska öka varje år. Om inte biblioteket uppnår målet ska ledningsgruppen göra en analys för att ta reda på orsaken. Under de senaste åren har utlåningen ökat med cirka 20 % berättar barnbibliotekarie B och vi uppfattade att hon såg detta mål med stadig ökning som realistiskt.

6.2 Vilka drivkrafter och behov motiverar barnverksamhet på folkbibliotek

Bibliotek A är överens om att läsfrämjande arbete är det mest fundamentala när det gäller barnverksamhet på folkbibliotek. Politiker A uppger ett skäl till varför han anser att det är viktigt att stimulera barn till att läsa böcker då han menar att ett demokratiskt samhälle förutsätter reflekterande individer. Han tycks dra slutsatsen att barn som läser böcker växer upp till reflekterande människor. Elkin poängterar också nyttan med bibliotekets läsfrämjande barnverksamhet då hon menar att innebörden av att leva i ett demokratiskt samhälle förutsätter att individen har vissa färdigheter och kunskaper för att kunna medverka i den demokratiska processen (s.77). Även politiker B framhåller demokratiaspekten då han menar att bibliotek är en viktig institution både vad gäller folkbildning, som en social mötesplats samt som en informationscentral inte minst ur demokratisynpunkt. Den demokratiska aspekten tycks väga tungt när det gäller vilka drivkrafter och behov som motiverar barnverksamhet på folkbibliotek, vilket vi även kan utläsa i andra dokument bl. a. i *Unescos folkbiblioteksmanifest* där demokratiaspekten betonas starkt samt i bibliotekslagen som framhåller alla medborgares tillgång till ett folkbibliotek samt rätten att avgiftsfritt få låna litteratur. Också i Folkbiblioteksutredningen pekas på att biblioteket ska uppmuntra kunskapssökandet för att på så sätt bidra till en ökad medvetenhet och till engagemang i den demokratiska processen (s.12). Likt bibliotek A framhåller bibliotek B att deras huvuduppgift är att stimulera språkutveckling och läsintresse hos barn. Barnbibliotekarie B poängterar dessutom viktigheten med att få barn- och ungdomar att känna delaktighet i biblioteksverksamheten, vilket bl. a. yttrar sig i att bibliotekspersonalen uppmuntrar barnen till att påverka vilka böcker biblioteket ska införskaffa.

Höglund & Wahlström pekar på en långsiktig nedåtgående trend när det gäller utlåning av böcker och de menar att denna tendens i utlåning av barn- och ungdomsböcker kan vara ett varningstecken inför framtiden (s.2). De konstaterar också att under senare årtionden lämnar en stor andel ungdomar skolan utan tillräckliga kunskaper i läsning och skrivning (s.7). Redan i folkbiblioteksutredningen framhölls att litteraturens ställning försvagats både i skola och i folkbildningsarbete men det pekades också på att insikten ökat beträffande språkets betydelse för människans utveckling (s.39). Hansson ställer sig frågande till hur de svaga grupperna i samhället ska få tillgång till biblioteken samt den del av samhället som allt mer företräds av Internet och olika digitala medier (s.44-45). Han menar att kunskapen är relativt liten när det gäller bibliotekens roll i det allmänpolitiska arbetet med att utjämna olikheterna i demokratiskt deltagande, på såväl lokal som nationell nivå. Dock finns viljan hos biblioteken att bidra både i det demokratifrämjande som i det socialt utjämnande arbetet och det finns även formulerat som centralt på alla nivåer från *Unescos folkbiblioteksmanifest* till lokala biblioteksplaner och projektbeskrivningar menar Hansson vidare. Många bibliotek gör ett gott arbete på lokal nivå, men hur det arbetet påverkar den faktiska relationen mellan olika grupper i samhället är svårt att säga, påpekar han (s.42). I Storbritannien har det forskats i dessa frågor och enligt Hansson visar forskningen att de brittiska folkbiblioteken har problem med att överbygga de sociala klyftor som i snabb takt håller på att befästa i kunskapssamhället, skillnader som består i varierande kunnighet att hantera IT såväl som den stora mängd information som

krävs för att kunna fungera i dagens samhälle. Vidare visar undersökningarna uppenbara samband med etablerade skillnader mellan olika socialgrupper, både när det gäller etnisk, ekonomisk och i utbildningsmässig bemärkelse (s.44-45).

Barns läsning samt förmedling av kultur och information till invandrare är två uppgifter som Höglund & Wahlström särskilt lyfter fram och de menar att folkbiblioteket kan komma att spela en viktig samhällsroll med dessa uppgifter i framtiden (s.2). Höglund & Wahlström slår fast att bibliotek, familj och skola har stor betydelse när det gäller barn och läsning. De kan med gemensamma krafter göra stor skillnad för att stärka barns chanser inför framtiden, vilket är av stor vikt i dagens kunskaps- och informationssamhälle ur demokratisynpunkt. Individer som har ett annat modersmål och kulturbakgrund än svenska kan vara svåra att nå menar de och pekar på att folkbiblioteket kan spela en samhällsroll i främjandet av integration och demokrati (s.12).

Eyre menar att bra barnbiblioteksverksamhet kan ombesörja många områden såsom barns fritid, utbildande, känslomässiga och intellektuella behov. Hon menar vidare att det centrala i vad folkbibliotek ska erbjuda unga människor är att vara stöd i den formella och informella utbildningen (s. 177). Thórsteinsdóttir och Arvidsson kommer även de fram till samma uppfattning då deras undersökning *Folkbibliotekets roller och dess användare* pekar på att bibliotekets främsta roll är att stödja utbildningen i samhället. Både nationell och internationell forskning understödjer detta faktum hävdar de. Vidare resonerar Thórsteinsdóttir och Arvidsson att barnverksamhet såsom sagostunder, inköp av barnböcker samt läsfrämjande insatser räknas som en förberedelse till den rent formella utbildningen (1999, s. 22). Folkbiblioteksutredningen påpekar att läsning inte bara handlar om målinriktad läsning i ett bestämt syfte utan betonar att läsning också är ”lustfyllda strövtåg i litteraturen” och de ser läsandets glädje som en kulturell rättighet. Det är skolan som i första hand har ansvar för att barn utvecklar sina läsvanor menar folkbiblioteksutredningen och folkbibliotekets uppgift är att stödja skolan i detta arbete (s.42-43). Under uppsatsarbetets gång har vi stött på resonemang när det gäller folk- och skolbibliotekens olika funktioner. Elkin betonar att folkbibliotekets samt skolbibliotekets roll i framtiden kommer att påverkas av utbildningens inriktning. Hon syftar på att vi lever i en tid som förändras genomgripande och snabbt samt att lärande är en så pass omfattande process att inte endast skolan kan ha det uppdraget (s. 247). Dock poängterar Elkin att det är nödvändigt att markera skillnaden mellan folkbibliotekets respektive skolbibliotekets olika funktioner vilket hon framhåller att biblioteksprofessionen har blivit alltmer medveten om. Folkbibliotekets roll menar hon är att uppmuntra barn att använda bibliotek och njuta av böcker (s. 204). De intervjuade på bibliotek A pekar också på att folkbibliotek har en annan funktion än skolbibliotek och de menar att folkbibliotek framför allt ska stå för kravlöshet och läsglädje. Vidare understryker de att skolbibliotekets uppgifter inte ska integreras med folkbibliotekets. Limberg framhåller även hon de olika bibliotekens inriktning då hon menar att medan folkbiblioteket riktar sig mot individen och dess fritid är skolbiblioteket orienterad mot gruppen och skolans styrning (Limberg 1994, s.7).

Hansson betonar att det är en viktig skillnad på bildning och utbildning och han menar att det ofta är människors utifrån påtvingade behov av utbildning som prioriteras i dagens folkbibliotek. Det lokala folkbiblioteket inskränks i det instrumentella utbildningstänkande som präglar samhället idag till något annat än vad det var under 1970-talets ansträngningar att utjämna sociala skillnader med hjälp av skönlitteratur och allmänskulturell verksamhet. Denna prioritering kommer att ske på bekostnad av verksamheter som han menar är svårare att mäta och skapa ekonomisk legitimitet för, som exempel nämner Hansson folkbibliotekets arbete mot barn (s.39-40). Han påpekar vidare att just det lokala folkbibliotekets folkbildande roll är nå-

got som de kan bättre än några andra, ingen annanstans finns det förutsättningar för det bildande demokratiska samtalet, oberoende av kommersiella särintressen. Hansson menar att det krävs mycket av bibliotekarierna för att inte låta sig styras av de krafter, både inom och utom biblioteksvälden, som vill föra deras verksamhet i riktningar som motsäger de fundamentala folkbildande, demokratiutvecklande uppgifter som är det lokala folkbibliotekets (s.44-45).

Eyre menar att barn ofta ses som en homogen grupp men hon pekar på att alla barn är unika med olika förutsättningar och olika bakgrund såsom etniskt ursprung, olika socioekonomiska förhållanden samt att de lever i olika familjekonstellationer. Det existerar även en ojämlikhet bland barn beträffande t ex utbildning, läs- och skrivkunnighet och närhet till bibliotek. Även i regeringens kulturproposition år 1997 poängteras att barn inte är en homogen grupp och att de har olika behov (s. 23). Eyre framhåller att de ansvariga för bibliotek bör utgå från det individuella barnets behov när de diskuterar barnverksamhetens innehåll. För att förstå behoven krävs kunskap och insikt i den värld som barn befinner sig i. Hon påpekar dessutom att med tanke på dagens ekonomiska nedskärningar är det särskilt viktigt att förstå barns olika behov för att kunna fördela resurser effektivt och därmed kunna skapa den mest relevanta servicen. Eyre menar vidare att när de ansvariga för barnverksamheten på bibliotek vet hur behoven ser ut är nästa steg att se över vilken roll bibliotekets resurser kan spela i barns liv, därefter är det möjligt att arbeta fram strategier som gör att servicen och resurserna blir tillgängliga för så många barn som möjligt (1996, s.176-178).

I Storstadskommitténs betänkande *Att växa bland BETONG & KOJOR* påvisas att ca 35 % av samtliga barn- och ungdomar i Sverige mellan 0-17 år, bor i vad Storstadskommittén definierar som utsatta stadsdelar. Majoriteten av barnen i dessa stadsdelar har utländsk bakgrund. Här råder en hög arbetslöshet främst bland barnfamiljer, vilket i sin tur leder till att familjernas ekonomi är mycket dålig (s.57). Föräldrarna till barnen i de utsatta områdena drabbas ofta av ohälsa samt socialbidragsberoende. Vilket i sin tur inte lämnar barnen oberörda, en tredjedel av barnen i dessa områden klarar inte fyraårskontrollen på BVC (SOU1997:61 s.58).

Barns fritidsaktiviteter kräver både ekonomi och tid och många föräldrar skjutsar sina barn till olika aktiviteter. Denna "fritidstrend" har inte fått genomslag hos barn- och ungdomar i de utsatta områdena, skriver Storstadskommittén. Föräldrarna har mycket "fri tid" men hushållens ekonomi begränsar barnens möjlighet att ta del av olika utbud och aktiviteter. Barnen har däremot mycket tid för lek, men leken sker ofta i en frizon skild från vuxna på barnens egna villkor (s.39). Storstadskommittén slår fast att barn- och ungdomars biblioteksbesök är förhållandevis jämnt fördelat mellan olika socioekonomiska samhällsskikt. De menar vidare att det finns relativt gott om bibliotek i de utsatta områdena och många bibliotek gör riktade satsningar mot barnen (s.44). Biblioteken i dessa områden har dock utsatts för kraftiga nedskärningar under åren 1992-95, påpekas det i betänkandet (s.118).

Socialstyrelsen menar i sin rapport *Barns villkor i förändringstider* 1994:4 att barn tidigt har kommit i kontakt med olika kulturyttringar genom förskola och skola från 1970-talet och framåt. Särskilt förskolan har kunnat kompensera de barn som inte har tagit del av kulturutbudet genom sina föräldrar. Skulle denna tendens förändras kan segregeringen öka även inom kulturområdet, påpekar man i rapporten. De grupper som löper störst risk att få sämre tillgång till kulturverksamhet är invandrabarn samt barn- och ungdomar som växer upp i familjer och områden med svaga resurser, menar socialstyrelsen (s.144).

Enligt socialstyrelsens rapport har kommunerna gjort omfattande omorganiseringar och nedskärningar inte minst i verksamheter som berör barn och unga. Vanligaste sättet att spara har

varit genom personalminskningar. Socialstyrelsen pekar på att besparingar och förändringar speciellt i delar av storstäder har skett så snabbt och så omfattande att det har varit svårt att upprätthålla en barn- och ungdomsverksamhet med god kvalitet (s.6-7). I vilken utsträckning kommunernas nedskärningar påverkar barnen beror på många olika saker som t.ex. hur besparingarna görs samt hur föräldrarna kan kompensera sina barn vid minskat utbud och kvalitetsförsämringar. Socialstyrelsen pekar på att samma förändringar kan få helt olika konsekvenser för barn från familjer med olika ekonomiska förutsättningar (s.182). Enligt Lundgren har tillgång till kunskap och information aldrig varit självklar. Skillnader i ekonomi, utbildning och social ställning har alltid varit en avgörande aspekt i den enskilda individens chanser att utnyttja samhällets kunskapsstillgångar (1994, s.98). Joakim Hansson pekar på att enda sedan Palmgrens vision om biblioteket som ett klasslöst rum har en sak varit framträdande, nämligen folkbibliotekets roll som brygga mellan olika socialgrupper och som verktyg för strävan att minska sociala klyftor i samhället (s.42). Ska folkbiblioteken kunna förverkliga de ideal som ligger till grund för bibliotekens lokala arbete, menar Hansson vidare måste dock politiska och ekonomiska förutsättningar finnas (2005, s. 45).

Barn och deras familjer är drivkrafterna i barnverksamheten anser barnbibliotekarie A och hon betonar att barn- och ungdomar ska prioriteras i biblioteksverksamheten. Bibliotekschef och politiker A understryker även de att barn är viktiga, dock är de av den uppfattningen att barn- och ungdomar inte ska prioriteras framför andra målgrupper. De menar att alla grupper är lika viktiga och att det är angeläget att ha en bra service åt samtliga. Bibliotekschef B anser att de låntagare som biblioteket har ”mest tryck av” ska prioriteras vilka hon menar är barn- och ungdomar samt kvinnor på deras bibliotek. Under ”de goda åren” på 1960 och 70- talet då barn- och ungdomsverksamheten expanderade menar Nilsson att det var alltför som påtalade att barn- och ungdom skulle tillhöra den grupp som skulle ha högst prioritet av biblioteksbesökare (Nilsson 2003, s. 207). Enligt Thórsteinsdóttir och Arvidssons undersökning *Folkbibliotekets roller och dess användare* (1999) är varken biblioteksanvändare eller personal på folkbibliotek villiga att prioritera en målgrupp framför någon annan i biblioteksverksamheten, då de menar att biblioteket är till för alla. Barn prioriterades dock högst av de biblioteksanvändare i studien som svarade att de prioriterade någon användargrupp (s.19). Bosse Jonsson kommer i sin studie *Folkbiblioteket i tiden* (1998) fram till att bibliotekschefer och politiker generellt är eniga om att barn- och ungdomar hör till de främsta målgrupperna på folkbibliotek (s.15). Socialstyrelsens rapport påvisar dock att under åren 1993-94 var besparingarna i kommunernas barn- och ungdomsverksamheter i hela landet något större än minskningarna på övriga kommunala verksamheter. I studien framkom även att enbart en liten del av kommunerna angav i sina budgetdirektiv för år 1994 att barn ska ha prioritet inom kultur och fritid (s.181).

Bibliotekschef B pekar på betydelsen av att biblioteket samarbetar med andra institutioner och människor som finns runt omkring barnet då hon menar att samarbete möjliggör en anpassning av barnverksamheten utefter de behov som finns. Barnbibliotekarie A menar att biblioteket är beläget i ett medelklassområde där låntagarna är en förhållandevis homogen grupp som är lätta att nå ut till utan några större sociala problem. Dock pekar både hon och bibliotekschef A på det faktum att upptagningsområdet är stort samt att de endast har en barnbibliotekarie, vilket försvårar arbetet med att nå ut till alla barn. Dessutom är bibliotek A överens om att skolbiblioteken i stadsdelen är ”urusla”, vilket bibliotekschefen hävdar ytterligare ökar barnbibliotekariens arbetsbelastning. På bibliotek B anser respondenterna att biblioteksbehoven är mycket omfattande på grund av den stora andelen tvåspråkiga invandrabarn i området. De anser därför att det är viktigt att i sin barnverksamhet förmedla språket på alla möjliga sätt. Politiker B understryker att det finns ett stort behov av böcker på andra språk. De har anpassat

inköpen av böcker utefter barnens behov så till vida att de har en relativt stor andel lättläst litteratur och lite ”tjocka böcker” och de köper in förhållandevis mycket litteratur på olika språk. Regeringen slår fast i de kulturpolitiska målen att barn med invandrarbakgrund ska ges möjlighet att upprätthålla sitt kulturarv och införliva det i sina liv i Sverige (s.30). Vidare står det att utläsa i bibliotekslagen att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt invandrare genom att erbjuda litteratur på deras modersmål och i former anpassade efter deras behov.

Folkbiblioteksutredningen *Folkbibliotek i Sverige* (SOU 1984:23) menade att folkbiblioteket kunde bidra till att förverkliga de kulturpolitiska mål som riksdagen antog 1974: *Folkbiblioteket är vår viktigaste lokala kulturinstitution och det ska spela en aktiv roll som initiativtagare och samarbetspart i det lokala kulturlivet. Det skall ha ett allsidigt mediebestånd, stå öppet för alla och erbjuda sina tjänster utan kostnad för den enskilde* (s.12). Folkbiblioteksutredningen ansåg även att; *Folkbiblioteket skall bygga ut den uppsökande verksamheten och knyta till sig förmedlare*. Den uppsökande verksamheten var enligt folkbiblioteksutredningen effektiv för att nå nya grupper och stimulera bokintresset. Folkbiblioteksutredningen menade vidare att; *Folkbiblioteket skall särskilt uppmärksamma barns behov av böcker och läsning*. Barnen är de flitigaste biblioteksbesökarna ändå satsas det i många fall endast en liten del av folkbibliotekets resurser på dem. Barns behov glöms lätt bort när kulturanslagen fördelas slog folkbiblioteksutredningen fast (s. 39). Folkbiblioteksutredningen underströk även viktigheten i att folkbiblioteket arbetar för ökad tillgänglighet av sitt material och sin service, genom de fasta biblioteken, via bokbussar och genom olika former av uppsökande verksamhet samt att läsfrämjande insatser skulle prioriteras (s.42). Genom att ständigt arbeta för att öka böckernas tillgänglighet kan folkbiblioteket göra betydelsefulla insatser för att främja läsning bland breda befolkningsgrupper, inte minst bland barn- och ungdom påpekades det (s.13-14).

Under år 2005 var antalet barnbokslån i genomsnitt 18,1 barnböcker per barn i åldern 0-14 år medan det år 1980 lånades i genomsnitt 20,3 barnböcker per barn (Kulturen i siffror 2006//2 s.16). Detta kan enligt kulturrådet bero på att bibliotekens närservice till barnen blev sämre i och med en koncentration till större biblioteksenheter. Barns tillgång till böcker och bibliotek beror bland annat på var man bor alternativt i vilken skola eller förskola man går, framhåller kulturrådet i *Barnbokens ställning* (s.11). Enligt *Aktionsgruppen för barnkultur* har biblioteksfilialer minskat successivt sedan 1980-talet från 1 670 filialer till 1 171 år 2000. Samtidigt som bibliotekens uppsökande verksamhet på förskolorna reducerats kraftigt (s.72). De förändringar som ägt rum på folkbiblioteken under 1990-talet såsom omorganisationer, kommunala besparingar, det livslånga lärandet med fokus på de vuxnas lärande, nya medier samt satsningen på informationsteknologi har resulterat till att barnbibliotekarierna enligt *Aktionsgruppen för barnkultur* fått nya arbetsuppgifter, och därmed minskad tid till barnverksamhet (s.74).

Både barnbibliotekarie och bibliotekschef A framhåller att det inte behövs några ”skrivna” direktiv och riktlinjer, vilket de motiverar med att ”det kommer inifrån, arbetet sitter i ryggmärgen”. Chefen betonar dessutom att hon tycker att bibliotekslagen är ”uddlös”. Jonsson menar dock i sin artikel att bibliotekschefer i allmänhet är positivt inställda till bibliotekslagen. Bibliotekscheferna menar enligt Jonsson att bibliotekslagens främsta funktion är dess symbolvärde och i och med lagens införande kan folkbibliotekens demokratiska betydelse inte ifrågasättas (s.16). Bibliotekschef B menar att hon tillsammans med bibliotekspersonalen utarbetar bibliotekets mål för hela verksamheten och inte för barnverksamheten specifikt. Enligt barnbibliotekarie B arbetar personalen utefter de övergripande direktiv och lagar som finns. De har inga ”egna” nedskrivna mål för barnverksamheten trots det upplever hon att

personalgruppen strävar mot gemensamma mål och hon menar att de har samma grundinställning i arbetet med barnverksamheten vilket hon sammanfattar med att "Mina kollegor är väldigt barninriktade." Här kan vi tillägga att bibliotekschef A ansåg att barn på biblioteket bör bli väl bemötta och att all personal ska vara engagerade i barnen, inte enbart barnbibliotekarierna. Det framgick däremot inte om hon upplevde att det fungerade i praktiken. På bibliotek B fick vi däremot en tydlig känsla av att personalen var samstämmiga vad gäller inställningen till arbetet mot barn- och ungdomar. Vi tycker det är något märkligt och samtidigt olyckligt att det inte finns specifika nedskrivna mål på de intervjuade biblioteken angående barnverksamheten. Aktionsgruppen för barnkultur (2005, s.11) anser att satsningen på barnkultur inte är tillräcklig. De menar att efter 30 år av barnkulturpolitik borde man kunna vänta sig ett mer strategiskt arbete med en tydlig röd tråd mellan mål, uppföljning och utveckling. Hur ska man kunna bedriva en medveten verksamhet när man inte ens har några nedskrivna mål. Målen är som vi ser det just en förutsättning för att kunna utvärdera och utveckla en verksamhet. Också i projektet *Hissa segel och bygga vindskydd* (2005, s.13) betonas viktigheten i att barnbiblioteken måste stärka förutsättningarna för sin verksamhet med bl. a måldokument.

6.3 Hur bedömer de som ansvarar för barnverksamhet att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga

Barnbibliotekarie A tycker inte att insatserna för barn är tillräckliga. Biblioteket behöver mer personal, främst till den viktiga uppsökande verksamheten menar hon och pekar på att många barnbibliotekarier slutar efter ett eller två år på grund av en alltför stor arbetsbörda. Hon uppger att hon känner sig otillräcklig i sitt arbete med barnen. Vi kunde ana en viss besvikelse över hur hon upplever att det satsas på barn- och ungdomar i realiteten då hon uttryckte att det är mycket "på pappret" i fråga om hur den gruppen ska prioriteras. Skälet till att målsättningar när det gäller barnverksamheten inte kan infrias menar hon är att det fattas pengar. Med lätthet kunde vi ta till oss barnbibliotekariens känsla av otillräcklighet men även känslan av frustration över skillnaden på vackra ord och vad som verkligen uträttas i praktiken. Vår förståelse grundar sig på att vi enkelt kunde applicera hennes synpunkter på våra egna erfarenheter inom den kommunala förskolan. Bibliotekschef A delar uppfattningen att insatserna för barn på biblioteket inte är tillräckliga. Trots det menar hon att barnverksamheten är prioriterad och att de har höga ambitioner på sitt bibliotek. Liknande uppfattning har politiker A då han hävdar att "tillräckligt blir det aldrig" och han menar att det alltid går att göra mer. Dock utför personalen ett bra arbete med de resurser de har sammanfattar han. Lyriskt berättar politiker A om det nya kulturhuset som ska byggas då ett närliggande bibliotek kommer att slå samman med deras.

Barnbibliotekarie B är missnöjd med att bara en barnbibliotekarie är anställd på deras bibliotek samt att tjänsten endast är på 30 timmar. Hon betonar att ca 75 % av låntagarna består av barn. Dessutom är läskunnigheten samt läsförståelsen mycket bristfällig hos många barn i bibliotekets upptagningsområde. Däremot är hon nöjd med bibliotekets möjligheter till bokinköp då hon tycker att de har en bred budget för detta ändamål. Ett annat missnöje när det gäller verksamheten menar barnbibliotekarie B är att de inte har öppet på lördagar. Anledningen menar hon är att det inte finns resurser samt att personalen har ansett sig vara tvungna att prioritera öppethållande där de största behoven finns.

När bibliotekschef B får frågan om hon anser att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga svarar hon "Säger man ja här är man ju dum i huvudet". Samtidigt resonerar hon att biblioteket har en fast budget att röra sig med och hon menar att de får göra det bästa av befintliga resurser och inte tänka på medel som inte finns." Man kan ju göra hur mycket som

helst. De som tänker tvärtom orkar inte jobba kvar. För mig är mer resurser inte alltid lika med bättre verksamhet". Dock konstaterar hon att det hade varit en fördel ifall biblioteket hade varit beläget i ett kulturhus tillsammans med andra kulturuttryck vilket hon tror kan leda till ett ökat öppethållande för biblioteket. Bibliotekschef B berättar att biblioteket har gemensam budget med skolan och pengarna går i första hand till lagstadgad verksamhet och hon poängterar att det är viktigt att barnbibliotekarien kan saluföra sitt område nämligen barnverksamheten och barnböckerna.

När vi i efterhand spekulerar i vad hon kan ha menat med lagstadgad verksamhet kommer vi fram till att hon måste syfta till det som står i bibliotekslagen, vilken bl.a. slår fast att det ska finnas ett folkbibliotek i varje kommun och att det ska vara avgiftsfritt att låna böcker samt att böcker ska erbjudas och stimulera till läsning. Det står stadsdelen fritt att själv bestämma om utformningen av bibliotekets barnverksamhet, alltså menar vi att det är en prioriteringsfråga.

De har ingen toppstyrning berättar bibliotekschef B och hon förklarar att de som arbetar i biblioteksverksamheten måste tala om för politikerna vilka resurser de behöver. "Politikerna ställer inga krav för då skulle de behöva budgetera därefter också. De måste kunna lägga ner oss," menar hon. Samtidigt sätter hon sitt hopp till politiker och befolkningen då hon uttrycker; "Man får hoppas att man har kloka politiker som förstår folkets behov" samt "Biblioteket surfar på befolkningens stöd". Politiker B upplevde vi var lite tvekande när det gällde hans uppfattning om insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga då han replikerar; "Jag vet inte... Om man prioriterar något då innebär det samtidigt att man prioriterar bort något annat" Han konstaterade att han inte är tillräckligt insatt men menar att han är nöjd med verksamheten och tycker att personalen gör ett bra jobb.

6.4 Avslutande reflektion

Syftet med vår uppsats är att ta reda på hur det förhåller sig med barns tillgång till barnverksamhet på svenska folkbibliotek år 2005.

Bibliotek A ligger i en centralt belägen och väletablerad stadsdel där majoriteten av invånarna är högutbildade med god inkomst och där förekommer det inte några större sociala problem. Bibliotekets låntagare består av en homogen grupp som är lätt att nå ut till. Bibliotek B däremot är beläget i en mindre bemedlad förort där flertalet av invånarna är låginkomsttagare och en stor andel är invandrare. Det är en stor skillnad på antal barn i de olika stadsdelarna. En tredjedel av invånarna inom bibliotek B: s stadsdel är under tjugo år och i stadsdelen där bibliotek A är placerad är ca en åttondel av den totala befolkningen under 15 år.

I stadsdel A förekommer ett rikt kulturutbud för barn- och ungdom genom musik- och kulturskolan samt kulturhuset. Även föreningslivet är mycket aktivt och många föreningar riktar sin verksamhet till de yngre medborgarna i området. Stadsdel B har inte ett lika stort utbud trots att behovet av olika fritidsaktiviteter är påtagligt. För att biblioteket ska kunna anordna fler aktiviteter för barnen söker de bidrag från ABF och andra organisationer. Personalen på bibliotek B beskriver sitt bibliotek i termer som att det är "högt i tak" och det är inte är något "tyst bibliotek". Den känslan fick också vi när vi var där. Biblioteket har problem med vandalisering, därför lägger de inte ner speciellt mycket energi på "myspysutsmyckningar". Det skulle ta för mycket kraft att upprätthålla mysfaktorn istället använder de sin arbetskraft mentalt och intellektuellt. Genom bibliotek B: s tillgång till statsbidraget *Storstadspengar* har en trygghetsvärd anställts för att hjälpa till att hålla ordning på biblioteket, men tanken är också

att han ska vara en god förebild för bibliotekets barn- och ungdomar. Vi upplevde bibliotek A som ett mer traditionellt, ombonat och "finkulturellt" bibliotek.

Ett exempel på skillnad i arbetssätt i den direkta biblioteksverksamheten är att bibliotek B har förlagt sin sagostund till eftermiddagen för att även skolbarn ska kunna delta. Ibland anlitas kulturtolkar för att läsa sagor på barnens hemspråk. På bibliotek A har personalen på den öppna förskolan hand om sagostunden. Båda biblioteken anser att de har ett bra samarbete med förskolor och skolor samt BVC i respektive stadsdelar.

Båda biblioteken anser att medieanslagen är bra. På bibliotek A satsar de mycket på ny litteratur och de gallrar ofta, de anser att det är viktigt med fräscha böcker. På bibliotek B har de en stor andel lättläst litteratur och lite "tjocka böcker". De köper in mycket litteratur på de olika barnens modersmål och upptagningsområdets barn styr i stor utsträckning inköpen. Personalen är lyhörd för vad barnen frågar efter och de håller sig ajour med ny litteratur och köper in snabbt, även populärlitteratur som t.ex. "Byggare Bob" och olika seriepocket. Dessa böcker "försvinner" ofta till andra stadsdelar genom fjärlån till bibliotek som inte själva köper in den sortens litteratur. Enligt uppgifter från respektive bibliotek är 30% av bibliotek A:s utlån barnböcker och på bibliotek B är siffran 75% detta kan jämföras mot riksnittet som låg på 45% år 2005. Det faktum att bibliotek B har så höga siffror kan kanske förklaras med stadsdelens stora andel barn- och ungdomar samt att biblioteket har lyckats locka dem till sig.

Öppethållande skiljer sig avsevärt mellan de båda biblioteken, att bibliotek A har mycket generösare öppettider kanske beror på att det är placerat i ett kulturhus då de kan samordna personal mellan olika aktiviteter. På bibliotek B har de önskemål om mer öppethållande men det är enligt dem en resursfråga, de anser att deras behov ligger på vardagar under terminen när skola och förskola är igång. De stänger fyra veckor under sommaren vilket förklaras med att de inte har resurser att ta in vikarier samt att det inte finns behov av ett öppethållande då skolan är stängd. Vi tycker att förklaringen när det gäller behovet är något märklig då vi menar att biblioteket har en uppenbar funktion att fylla när skolan och mycket annat är stängt.

På bibliotek B upplevde vi att personalen var samstämmiga vad gäller inställningen till arbetet mot barn- och ungdomar. Den uppfattningen fick vi inte på bibliotek A då vi fick känslan av att barnbibliotekarien var ganska ensam i sitt arbete med barnen. Personalen på bibliotek A och B anser att det behövs mer personal som jobbar mot barn, särskilt bibliotek B pekade på att en 30-timmars barnbibliotekarietjänst är alldeles för lite i deras utsatta stadsdel.

Sammanfattningsvis visar vår intervjuundersökning att barns tillgång till biblioteksverksamhet på våra respondenters bibliotek ser olika ut. Både vad gäller öppethållande samt omfattningen på barnbibliotekariernas tjänster. Även innehållet i barnverksamheten skiljer sig åt på grund av de olika stadsdelarnas demografiska sammansättning. Vi konstaterar att biblioteket som har störst behov av läsfrämjande insatser p.g.a. områdets sociala utsatthet med bland annat en stor andel barn med invandrarbakgrund är det som har minst resurser både när det gäller öppethållande och omfattning av barnbibliotekarietimmor.

I betänkandet av folkbiblioteksutredningen framhålls att folkbiblioteket är den enda samhällsinstitution, fritt tillgänglig för alla, som har ett ansvar att tillhandahålla tryckt material, tillgängliggöra alla typer av informationskällor samt att mediebeståndet ska vara allsidigt. Folkbiblioteket ska underlätta för medborgaren att utnyttja den i grundlagen befästa informations- och yttrandefriheten. Det innebär att folkbiblioteket har ett ansvar för att ge sakupplysningar

och förmedla kunskap och bildning i vidare mening samt för att främja opinionsbildning och låta olika uppfattningar och röster komma till tals.

Enligt 1997 års kulturproposition ska barn ha en prioriterad plats inom svensk kulturpolitik. Även i bibliotekslagen samt i olika rekommendationer som vi tagit del av har vi kunnat utläsa att barn ska vara en prioriterad målgrupp på folkbibliotek. Samtidigt har vi i våra litteraturstudier uppmärksammat att de ekonomiska besparingar och omorganisationer som utförts i kommunerna kan ha resulterat i att biblioteken inte längre prioriterar barnverksamheten.

Vi kan konstatera att under de senaste decennierna har folkbiblioteken utsatts för kontinuerliga nedskärningar. Öppethållandet har minskat, den uppsökande verksamheten har reducerats eller till och med upphört, kommunerna har även genomfört personalminskningar inom barn- och ungdomsverksamheten. Omorganisationerna som har ägt rum ute i kommunerna har ibland medfört brist på kunskap och insikt i kulturfrågor, vilket många gånger har resulterat i att nedskärningarna av biblioteksverksamheten ofta har skett kortsiktigt och utan planmässighet. På så sätt har bland annat barnverksamheten, som kommunerna säger sig prioritera, på många håll drabbats av besparingsåtgärder som inte varit genomtänkta.

Bokläsandet bland de yngsta visar en tydlig neråtgående utveckling och minskningen är mest framträdande bland barn till lågutbildade föräldrar. Barnbokslånen dominerar i bibliotekens utlåning men barnbokslåningen har dock sjunkit och läsandet har stegvis minskat under de senaste 25 åren. Det faktum att läsandet är klassuppdelat tycker vi är oroväckande eftersom förmågan att läsa och att uttrycka sig är starkt kopplat till inflytande och demokrati.

Många barn i utsatta områden har inte möjlighet att ta del av olika utbud och aktiviteter i samma utsträckning som barn i medelklassområden på grund av bland annat deras föräldrars begränsade ekonomi. När det gäller barn- och ungdomars biblioteksbesök så framgår det att fördelningen mellan olika socioekonomiska samhällsskikt är relativt jämn. Det finns förhållandevis gott om bibliotek i de utsatta områdena och många bibliotek gör riktade satsningar mot barn- och ungdomar. Dock har dessa bibliotek under senare år varit föremål för kraftiga nedskärningar.

Från statligt och kommunalt håll har olika insatser vidtagits gentemot folkbibliotekens barnverksamhet för att stärka barns tillgång till litteratur och läsning. Bland annat har en bibliotekslag instiftats där barn särskilt uppmärksammas såtillvida att folkbiblioteket ska erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning. Dessutom ska enligt lagen alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek. Vidare står det att varje kommun ska ha ett folkbibliotek där allmänheten ska kunna låna litteratur avgiftsfritt. Lagen säger dessutom att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt bland annat invandrare genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska. Ett annat exempel på en statlig insats är statens inköpsstöd till litteratur för folkbibliotek.

Vi har förstått att det är många faktorer som spelar in när det gäller hur det förhåller sig med barns tillgång till folkbibliotekets barnverksamhet. En självklar utgångspunkt menar vi är politiker, bibliotekschefer och övriga medborgares inställning till folkbibliotekens barnverksamhet och vår benägenhet att prioritera den samt hur denna eventuella prioriteringsvilja visar sig i bibliotekets budget och i den direkta barnverksamheten.

En annan viktig aspekt när de gäller barns tillgång är närheten till bibliotek. Vi kan se en fara i många kommuners satsningar på stora biblioteksenheter när man samtidigt lägger ner biblioteksfilialer, vilket vi tror leder till en försämring för många barns tillgänglighet. Andra förhållanden som påverkar tillgängligheten menar vi beror på hur barnbibliotekarien samt övrig bibliotekspersonal marknadsför barnverksamheten. Har biblioteket en väl utarbetad målsättning specifikt för barnverksamheten och är all bibliotekspersonal, förutom barnbibliotekarien, engagerad i verksamheten?

Vi har ovan pekat på viktiga faktorer som spelar in i hur barns tillgång till folkbibliotekets barnverksamhet ser ut, naturligtvis finns det fler bidragande faktorer som vi tidigare påvisat i uppsatsen.

Den nationella bilden vi har erhållit i vår uppsats över hur barns tillgång till barnverksamhet på svenska folkbibliotek ser ut visar att tillgången har påverkats radikalt av de nedskärningar och omorganisationer som har skett i kommunerna, samt av det livslånga lärandet med fokus på de vuxnas lärande. Andra omständigheter som påverkat barnverksamheten är satsningar på nya medier och informationsteknologi vilket har medfört att barnbibliotekarierna har fått nya arbetsuppgifter samt minskad tid till barnverksamhet kanske framför allt till den uppsökande verksamheten. Resultatet av vår studie visar att den uppfattning som vi tillägnat oss genom våra litteraturstudier stämmer väl överens med det vi har fått fram i vår intervjuundersökning på två Göteborgsbibliotek. Vi vill dock förtydliga att vår intervjuundersökning är av sådan liten omfattning att vi inte kan dra några generella slutsatser därav.

Beträffande uppfattningen över hur barn ska prioriteras på våra respondenters folkbibliotek har vi kommit fram till att meningarna går isär. Dock uttalar alla de intervjuade att barn- och ungdomar är en viktig målgrupp i biblioteksverksamheten. Barnbibliotekarierna uttrycker tydligt att barn ska prioriteras, vilket vi inte upplever förvånande eftersom de arbetar i den direkta verksamheten och bäst ser barns biblioteksbehov. Bibliotekscheferna och politikerna är däremot eniga i att inte prioritera någon målgrupp framför någon annan.

De slutsatser vi kan dra av vår undersökning är att barnbibliotekarierna är ambitiösa i sitt arbete och vill prioritera barn men tyvärr tilldelas inte resurser till barnverksamheten i tillräckligt stor utsträckning. Kanske på grund av bibliotekschefer och politikernas ovilja att prioritera en målgrupp framför någon annan trots att det uttryckligen står i deras uppdrag att barn ska prioriteras på folkbibliotek.

7. Sammanfattning

Enligt Unescos folkbiblioteksmanifest är folkbibliotekets uppgift att skapa och stärka läsvanor redan i tidig ålder samt stimulera barns och ungdomars fantasi. Rapporter visar att efter expansiva år på 1970-80 talet har bibliotekets barnverksamhet på 90-talet försämrats i och med kommunala nedskärningar. Syftet med vår uppsats är att ta reda på hur det förhåller sig med barns tillgång till barnverksamhet på svenska folkbibliotek år 2005.

Våra frågeställningar är:

1. Vilka åtgärder existerar för att främja barns tillgång till folkbibliotek och dess verksamhet beträffande:

- Lagar och politiska riktlinjer
- Olika insatser på statlig nivå
- Olika insatser på kommunal nivå i den direkta barnverksamheten

2. Vilka drivkrafter och behov motiverar barnverksamhet på folkbibliotek?

3. Hur bedömer de som ansvarar för barnverksamheten att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga?

I inledningen till vår uppsats introducerar vi vårt uppsatsämne. Vi tar bland annat upp språkets betydelse för barns utveckling, folkbibliotekets roll, barns tillgång samt de förändringar som skett i och med de besparingarna som har skett i kommunerna. Därefter följer en bakgrund över bibliotekets barnverksamhets framväxt från 1960-90 talet. I tidigare forskning redogör vi för tre artiklar som vi tycker har relevans för vår uppsats. Den första artikeln är skriven av Bosse Jonsson och heter *Folkbiblioteket i tiden* (1998) den belyser lokala beslutsfattares syn på folkbibliotek. I den andra artikeln av Gudrún Thórsteinsdóttir och Ulla Arvidsson *Folkbibliotekets roller och dess användare* (1999) besvaras bl. a. frågor om vilka folkbiblioteket främst är till för. Slutligen presenterar vi en artikel av Louise Limberg, hon diskuterar i sin artikel *Libraries for Pleasure Reading and Learning* (1994) skillnaden mellan folk- och skolbibliotek och dess olika roller. I vårt teorikapitel tar vi upp vårt teoretiska ramverk som vi har valt för vår uppsats. Judith Elkin och Gayner Eyre har i sin bok *Focus on the child* (1996) skrivit en kritisk analys om barns tillgång till biblioteksverksamhet i England, de tar upp aspekter som folkbibliotekets roll, bibliotekets drivkrafter och barns biblioteksbehov samt faktorer som påverkar barns tillgång till folkbibliotekets barnverksamhet. Den metod vi använt oss av är kvalitativa intervjuer med barnbibliotekarie, bibliotekschef och politiker på ett folkbibliotek i två olika stadsdelar i Göteborg. Vi har även använt oss av litteraturstudier för att få förståelse för vårt uppsatsämne. Det empiriska materialet från våra intervjuer och litteraturstudier ligger till grund för våra tolkningar i analys och diskussionskapitlet.

I kapitlet om barns villkor i förändringstider skildrar vi barns levnads- och uppväxtvillkor i olika sociala kontexter. Därefter tar vi upp olika aspekter och statistik över barns läsning. Vidare beskriver vi folkbibliotekets utveckling från 1970 till 2005. Vi belyser utvecklingen med hjälp av *Kulturens nya vägar*, *Folkbibliotek i Sverige* och *Det lokala folkbiblioteket - förändringar under hundra år*. Sedan följer en beskrivning av barnbibliotekets utveckling mer specifikt genom att använda Sven Nilssons artikel *Barn, tweens och bibliotek* och *Barn bibliotek datorer* som Lena lundgren har skrivit samt Kerstin Rydsjös artikel *Biblioteken, barnen och informationstekniken*.

I kapitlet om lagar och politiska riktlinjer redogör vi för lagar, styrdokument och rekommendationer som existerar för att främja biblioteksverksamhet och belyser dem i ett barnperspektiv. Dokument som vi studerat är bibliotekslagen, de kulturpolitiska målen, barnkonventionen om barns rättigheter samt rekommendationer för folkbibliotekets barnverksamhet m.fl.

Vi tar upp olika statliga läsfrämjande insatser i kapitlet därefter. Olika insatser som staten satsar inom biblioteksområdet är stöd till inköp av barn- och ungdomslitteratur, de ger även stöd till olika läsfrämjande insatser, vi redogör också för bibliotekarieutbildningen.

I intervjuredovisningen redovisar vi intervjuerna med våra respondenter biblioteks- och befattningsvis. För att det ska bli åskådligt har vi delat upp intervjuerna efter våra tre temarubriker behov, direktiv och riktlinjer samt är det tillräckligt. Vi beskriver även de undersökta biblioteken med en kort presentation.

I kapitlet analys, diskussion och avslutande reflektion redogör vi för intervjuredovisningen knutet till våra frågeställningar, vårt teoretiska ramverk och de olika styrdokument och politiska riktlinjer vi tagit del i våra litteraturstudier. Vi redovisar materialet utefter våra frågeställningar, därefter avslutar vi kapitlet med en avslutande reflektion av resultatet.

Vi har i vår undersökning kommit fram till att våra litteraturstudier över barns tillgång till folkbibliotekets barnverksamhet stämmer ganska väl överens med vår intervjuundersökning.

Beträffande hur barn ska prioriteras på våra respondenters folkbibliotek har vi förstått att meningarna går isär. Dock uttalar alla de intervjuade att barn- och ungdomar är en viktig målgrupp i biblioteksverksamheten. Barnbibliotekarierna uttrycker tydligt att barn ska prioriteras. Bibliotekscheferna och politikerna är däremot eniga i att inte prioritera någon målgrupp framför någon annan. Vi har kommit fram till i vår undersökning att barns tillgång till biblioteksverksamhet på våra respondenters bibliotek skiljer sig åt. Både vad gäller öppethållande samt omfattningen på barnbibliotekariernas tjänster. Även innehållet i barnverksamheten skiljer sig åt på grund av de olika stadsdelarnas demografiska sammansättning. Vi konstaterar att biblioteket som har störst behov av läsfrämjande insatser p.g.a. områdets stora andel barn med invandrabakgrund är det som har minst resurser.

Sammantaget visar vår studie att barnbibliotekarierna är ambitiösa i sitt arbete och vill prioritera barn men tyvärr tilldelas inte resurser till barnverksamheten i tillräckligt stor utsträckning. Kanske på grund av bibliotekschefer och politikernas ovilja att prioritera en målgrupp framför någon annan trots att det uttryckligen står i deras uppdrag att barn ska prioriteras på folkbibliotek.

Källförteckning

Otryckta källor

Utskrivna intervjuer (2005). Finns hos författarna: Annika Holmberg & Laila Peterson.

Tryckta källor

Barnbokens ställning – inom biblioteksväsendet och inom barnomsorgen (1996). Stockholm: Statens kulturråd.

Barns villkor i förändringstider: slutrapport.-Stockholm:Socialstyrelsen, 1994.-
Socialstyrelsen följer upp och utvärderar. 1994:4

Bibliotekslag. SFS 1996:1596 (1996). Stockholm: Fritzes.

Buchhave,Bente (1997). Barnbibliotekets själ. *Barnbibliotek och informationsteknik*. Göteborg: Publiceringsföreningen VALFRID.

Elkin, Judit & Lonsdale, Ray (1996). *Focus on the child: Libraries, Literacy and Learning*. London: Library Association Publishing.

Elkin, Judith (1996).Children's libraries: current practice in action. *Focus on the child: Libraries, Literacy and Learning*. London: Library Association Publishing.

Eyre, Gayner (1996). Promoting libraries and literature for young people. *Focus on the child: Libraries, Literacy and Learning*. London: Library Association Publishing.

Feinberg, Sandra, Kuchner, Joan F & Feldman, Sari (1998). *Learning Environments for young Children, Rethinking Library Spaces and Services*. Chicago and London: American Library Association.

Hammarberg,Thomas (2000). *Konventionen om barns rättigheter*. Stockholm: Utrikesdepartementet.

Hansson, Joacim (2005). *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år*. Linköpings universitet: Mimers småskrifter

Jonsson, Bosse (1998). *Folkbiblioteket i tiden*. Svensk Biblioteksforskning , nr 2, s.13-24.

Kulturprogram för barn- och ungdom (1994). Stockholm; Statens kulturråd.

Limberg, Louise (1994). "Libraries for Pleasure Reading and Learning" Svensk biblioteksforskning, nr 2. s. 7-15.

Lundgren, Lena (1996). *Barn bibliotek och datorer. Rapport från ett projekt*. - Stockholm: Länsbiblioteket i Stockholms län, 1995.

Lundgren, Lena m.fl. (2005) *Hissa segel och bygga vindskydd - Projektet som blev en process. På barns och ungdomars villkor II*. Regionsbiblioteket Stockholm. Stockholm:Bromatryck.

Nilsson, Sven (2003). *Kulturens nya vägar*. Malmö: Polyvalent AB

Om läsning- mer eller mindre? En kommenterande jämförelse av fem läsvanestudier (2004). Stockholm : Kulturrådet.

Regeringens proposition 1996/97:3. Se: *Kulturpolitik*. Stockholm, 1996

Regeringens proposition 1997/98:165. Se: *Utveckling och rättvisa en politik för storstaden på 2000- talet*.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Rydsjö, Kerstin (1997) Biblioteken, barnen och informationstekniken. *Barnbibliotek och informationsteknik*. Göteborg: Publiceringsföreningen VALFRID.

Svensson, Ann-Katrin (1998) *Barnet, språket och miljön*. Lund: Studentlitteratur

Thórsteinsdóttir, Guðrún & Arvidsson, Ulla (1999). *Folkbibliotekets roller och dess användare*. Svensk Biblioteksforskning. Nr.1, s. 5-26.

SOU 1984:23 (1984). Se: *Folkbibliotek i Sverige* alternativt Betänkande av folkbiblioteksutredningen

SOU 1997:61 (1997). Se: *Att växa bland BETONG & KOJOR* alternativt Ett delbetänkande om barns- och ungdomars uppväxtvillkor i utsatta områden från Storstadskommittén

SOU 1997:62 (1997). Se: *Rosor av betong* alternativt En antologi till delbetänkandet: Att växa bland betong och kjoor - om barns och ungdomars uppväxtvillkor i storstädernas utsatta områden från Storstadskommittén

SOU 1997:141 (1997). Se: *Boken i tiden* alternativt Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften

Elektroniska källor

AKTIONSGRUPPEN FÖR BARNKULTUR. "Det ser lite olika ut."
www.barnkultur.se [2005-09-29]

Barnbarometern 2002/2003
<http://www.mms.se/ovrapp/Barnbarometern%2002/03.doc> [2006-12-05]

Barnens bibliotek. (2005-05-09) (Webansv. Katarina Dorbell).
<http://www.barnensbibliotek.se/> [2005-05-30]

Barnens bibliotek. (2005-05-09) *Bokjuryn*. (Webbansv. Katarina Dorbell).
<http://www.barnensbibliotek.se/bokjuryn/bokjuryninfo.htm> [2005-05-30]

Barnombudsmannen (2005-10-14) (webbansv. Karin Engberg)
<http://www.bo.se/> [2006-12-12]

Barn, tweens och bibliotek
<http://www.polyvalent.se/framtidsfilerna/barn.html> [2006-12-02]

En bok för alla. (2005-05-09) (Webbansv. Ulrika Eskilsson).
<http://www.ebfa.se/> [2005-05-30]

Eriksson, Catarina (2006-10-13) (Monica Johansson, sidanvarig) *Mötesplats inför framtiden: Det intermediala barnbiblioteket*.
<http://www.hb.se/BHS/motesplats/B&I%20konf2006/pdf/ErikssonCatarina.pdf>
[2006-11-28]

FOLKBIBLIOTEKEN 2002. Kulturen i siffror 2006//2 (webbredaktör Rebecka Svensen).
http://www.kulturradet.se/ovfiles/folkbiblioteken_2005.pdf [2006-12-05]

Göteborgs Stad. *Organisation 2007*.
<http://www.goteborg.se/prod/sk/goteborg.nsf/1/organisation/> [2007-04-06]

Höglund, Lars & Wahlström, Ewa (2006). *Bibliotek och läsning. Förändring och kontinuitet*.
<http://www.hb.se/bhs/motesplats/B&I%20konf2006/pdf/hoglundwahlstrom.pdf> [2006-12-05]

Kulturrådet. *Inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek 2005*.
<http://www.kulturradet.se/index.php?pid=743> [2005-05-09]

Kulturrådet (2005-02-02) *Ny bibliotekslag förutsätter samarbete och samordning*.
<http://www.kulturradet.se/index.php?pid=1739> [2005-02-06]

Kulturrådet. *Unescos Folkbiblioteksmanifest*.
<http://www.kulturradet.se/index.php?pid=1544> [2005-04-14]
[2005-02-24]

Kulturdepartementet. (Lotta Lundgren, webbansv.) *Aktionsgrupp för barn kultur* (2005-01-24).
<http://www.sou.gov.se/barnkultur/direktiv.htm> [2005-02-05]

Mars Express 2020.
www.2020marsexpress.se/ [2006-08-16]

Rydsjö, Kerstin & Elf, AnnaCarin (2006-10-13) (Monica Johansson, sidanvarig) *Mötesplats inför framtiden: Kunskapsöversikt över barn- och ungdomsbibliotek*
<http://www.hb.se/BHS/motesplats/B&I%20konf2006/pdf/RydsjoElfpresentation.pdf>
[2006-11-28]

Svensk biblioteksforening (2003). *På barns och ungdomars villkor*.
<http://www.biblioteksforeningen.org/sg/barn/rek.html> [2005-10-07]

Socialdepartementet. *FN:s barnkonvention*

<http://www2.social.regeringen.se/ansvar/barn/konventionen.htm> [2005-02-14]

SOU 2006:45 (2006). Se: *Tänka framåt, men göra nu.*

www.sweden.gov.se/sb/d/6293/a/62760 [2006-05-21]

Bilaga

Intervjuguide

Barnbibliotekarie

Behov

Vilka biblioteksbehov finns bland barn i ert upptagningsområde?

Vad anser du att ni har för möjligheter att svara upp till behoven?

Hur anpassar ni verksamheten efter behoven?

Hur resonerar du kring bibliotekets öppethållande med tanke på barnens tillgänglighet?

Drivkrafter

Vilka direktiv och riktlinjer arbetar ni utefter?

Vad har ni för mål med barnverksamheten på ert bibliotek?

Är det tillräckligt?

Vilka konkreta insatser görs specifikt för barn på ert bibliotek?

Anser du att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga? Motivera.

Om du inte tycker att insatserna är tillräckliga, vad tror du i så fall att orsakerna kan vara till att målsättningarna inte förverkligas fullt ut?

Bibliotekschef

Behov

Vilka biblioteksbehov finns bland barn i ert upptagningsområde?

Vad anser du att ni har för möjligheter att svara upp till behoven?

Hur anpassar ni verksamheten efter behoven?

Hur resonerar du kring bibliotekets öppethållande med tanke på barnens tillgänglighet?

Drivkrafter

Vilka direktiv och riktlinjer arbetar ni utefter?

Vad har ni för mål med barnverksamheten på ert bibliotek?

Vilka rutiner finns för uppföljning och utvärdering av barnverksamheten?

Är det tillräckligt?

Hur ser de ekonomiska förutsättningarna ut för biblioteket?

Hur stor del av den befintliga budgeten avsätts till barnverksamheten?

Vilka konkreta insatser görs specifikt för barn på ert bibliotek?

Anser du att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga?

Om du inte tycker att insatserna är tillräckliga vad tror du i så fall att orsakerna kan vara till att målsättningar inte förverkligas fullt ut?

Kulturpolitiker

Behov

Vilka biblioteksbehov finns bland barn i ert upptagningsområde?

Vad anser du att ni har för möjligheter att svara upp till behoven?

Hur anpassar ni verksamheten efter behoven?

Hur resonerar du kring bibliotekets öppethållande med tanke på barnens tillgänglighet?

Drivkrafter

Vad anser du att barnbiblioteksverksamheten har för samhällelig nytta?

Är det tillräckligt?

Hur ser de ekonomiska förutsättningarna ut för biblioteken i er stadsdel?

Anser du att insatserna för barn på folkbibliotek är tillräckliga? Motivera.

Om du inte tycker att insatserna är tillräckliga vad tror du i så fall att orsakerna kan vara till att målsättningar inte förverkligas fullt ut?